

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

14 - 20 ianuarie 1998

(Anul XXXI)

1

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

- **Eminescu este o problemă** (pag. 3)
- **Originea unui clișeu: „Luceafărul poeziei românești“** (pag. 7)
- **Eugen Ionescu și Eminescu** (pag. 14)
- **Centenar în stil comunist** (pag. 15)

SPIONI AU FOST, SPIONI SÎNT ÎNCĂ

(pag. 10)

**Ungaretti
despre**

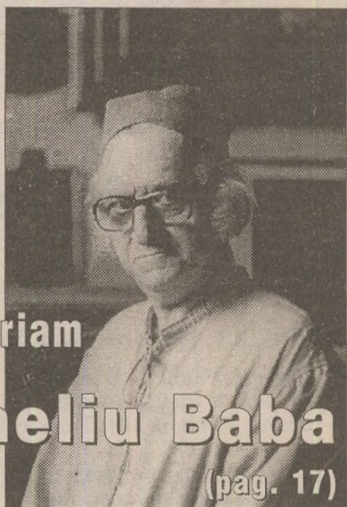
Brâncuși

(pag. 23)

In memoriam

Corneliu Baba

(pag. 17)

Un studiu de
psiholingvistică:

IMPOSTURA

(pag. 12-13, 14)

Despre
Europa
de Est,
jurnalism și
literatură

(pag. 20-21)

Masacrul inocenților

CITEVA traduceri aduc în discuție, în ultima vreme, unul dintre cele mai teribile fenomene ale secolului XX: manipularea intelectualității occidentale de către propaganda sovietică. Cea mai importantă se intitulează *Sfârșitul inocenței* și a apărut la Albatros (în colaborare cu Universal Dalsi). Autorul, Stephen Koch, nu-mi este cunoscut. Editorii nu-l prezintă nici măcar pe copertă. Titlul cărții este în original *Vieți duble*. Koch este unul din cei mai serioși analiști ai fenomenului cu pricina, admirabil și ca scriitor. Studiul lui se citește ca un roman, fiind totodată o cercetare serioasă, documentată, care a profitat de deschiderea (parțială) a arhivelor sovietice și de accesul la corespondența protagoniștilor.

Inocenții sînt toți acei intelectuali europeni și americani care, după crearea Cominternului, au fost prinși în pînza de păianjen a propagandei staliniste. Cominternul a reprezentat fața văzută și legală a serviciilor secrete sovietice. El a desfășurat o intensă activitate de captare a stîngii antifasciste din Europa și din SUA pe care Stalin s-a sprijinit în vederea atingerii scopurilor sale. Paravanul era constituit de nenumărate asociații, fundații, ligi, fronturi populare, mitinguri, marșuri, simpozioane, apeluri, liste de semnături etc. care condamnau nazismul și consolidau ideea - cea mai pernicioasă dintre toate - că unica alternativă viabilă era aceea care îl avea la un capăt pe Stalin și la celălalt pe Hitler. Zeci de intelectuali au devenit, în felul acesta, instrumentul propagandei comuniste. Unii au fost agenți plătiți ai Cominternului și, prin el, ai serviciilor secrete sovietice. Alții au fost pur și simplu folosiți.

Lista de nume este uluitoare: francezii Romain Rolland, André Gide, André Malraux, Paul Nizan, Louis Aragon, Paul Eluard, americanii Sinclair Lewis, Ernest Hemingway, Dashiell Hammet, germanii Heinrich și Thomas Mann, românul Panait Istrati, englezii din grupul Bloomsbury și așa mai departe. Și să nu-l uităm pe Maxim Gorki, umanistul de serviciu de la Kremlin, cum îl numește Koch. Cîțiva s-au dezmeticit (Gide, Istrati, Thomas Mann), destui însă n-au recunoscut niciodată că l-au slujit pe Stalin (Nizan, Hammet, Rolland). Propaganda cominternistă a făcut din toți acești inocenți (pe de-a-ntregul ori pe jumătate) un argument energic în favoarea ideologiei comuniste. Au fost purtați în triumf, cu ocazia unor vizite organizate minuțios, în Uniunea Sovietică (Lewis, Rolland, Gide). Și-au pus numele pe apeluri cîteodată scandaloase (de pildă pe acela pentru Sacco și Vanzetti, doi criminali de drept comun din SUA). Au fost expediți la Berlin ca să pledeze cauza lui Gh. Dimitrov, acuzat de incendierea Reichstagului, unde nu i-a primit nimeni (Gide, Malraux). Și cînd, unii, și-au dat seama de eroare și au protestat, au fost împróscați cu noroi (Gide, Istrati, Th. Mann). Fînă și viața privată le-a fost exploatată. Rolland, bătrîn, s-a căsătorit cu Maria Pavlova Kudachova, o printesă rusoaică, aflată în solda KGB, care i-a administrat, după moartea scriitorului pînă și membra. Am întîlnit-o eu însumi, la începutul anilor '70, și am avut cu ea o lungă întrevedere: era o stalinistă la fel de convinsă ca și înainte de război. Aragon s-a căsătorit cu Elsa Triolet, agentă KGB, sora iubitei lui Maiacovski, și a fost manipulat și el, cu multă grație și conștiințiozitate. Exemplele se pot înmulți.

Cartea lui Koch inspiră, pe lîngă oroare, teama că naivitatea intelectualilor de ieri și de azi îi face o pradă ușoară pentru manipulatorii de toate culorile. Iată o lecție care s-ar cuveni reținută. Dar ce garanție avem că, o dată lecția învățată, lucrurile nu se repetă? Inocenții par sortiți mereu masacrului moral.

N. 286

CONTRAFORTde *Mircea Mihaies*

Bolile lumesti ale politicianului

CÂND, la începutul lui 1990, Uniunea Scriitorilor lansa revista *Memoria*, vedeam în ea o binevenită revoltă împotriva tradiționalei noastre ignoranțe a trecutului și a nonșalanței cu care tratăm tot ce ni se întâmplă. Speram că exemplul dat de redacție se va propaga concentric în societatea românească, făcându-ne pe toți mai responsabili și mai atenți la felul în care trăim.

Nici pomeneală de așa ceva. Batjocura a atins cote apocaliptice, disprețul și umilirea *celuilalt* au devenit veritabile mărci distinctive ale comportamentului social, moșicia - adevăratul liant național. Agresivi, nesimțiți, cârcotași, invidioși, disprețuitori, cusurgii, vanitoși, brutali, ulcerati de răutate, suntem incapabili să ieșim din cercul meschin al interesului personal și al sălbaticii dorințe de căpătuială. Pentru noi, veșnici reinventatori ai istoriei, piața liberă este prelungirea pieței negre, iar ideea de om o rușinoasă caricatură a decăderii morale.

Toate acestea se datorează, fără discuție, absenței cvasi-totale a memoriei, ignorării a ceea ce am trăit mai ieri. Pățim de-a proasta azi pentru că am uitat - cu inconștientă - de suferința de ieri. Nu visez, nici pe departe, la un popor morocănos, suspicios, resentimentar și gata mereu de atac doar pentru că de-a lungul istoriei a avut o soartă cam ingrată. Dar nici mentalitatea de etem sugar care uită să plângă imediat ce i s-a arătat o jucărie, pentru a reizbucni în hohote când i s-a luat nu mă încântă nici ea. Din păcate, acest model a funcționat perfect în toți cei opt ani de când ne-am desceaușezizat.

Uitam de azi pe mâine, uităm de la mână până la gură, uităm și de suferință, și de bucurii. Cu aceste lucruri în minte am citit luările de poziții recente a propos de acuzațiile aduse lui Ion Iliescu în legătură cu presupusul său rol în evenimentele din decembrie 1989. Politicienii și jurnaliștii scurși necondiționat în tabăra pro-iliesciană uită, totuși, că vina sa e infinit mai mare decât aceea de a fi dat sau nu ordin să fie împușcați oamenii după 1989. De tot răsul mi s-a părut argumentul d-lui Cristian Tudor Popescu, psiholog-nevoie mare, căruia "nu-i vine a crede" că dl. Iliescu ar fi putut ordona reprimarea armată a demonstrațiilor. Nu știu pe ce se bazează deducția editorialistului S.F., dar dacă ne gândim că mineri au venit la București și au hăcuit la chemarea sa, dacă ne gândim că Târgu-Mureșul, că demonstrațiile anti-opoziție și chiar ațâțarea la ură inter-etnică din timpul campaniei electorale ultime s-au produs cu propria dumisale incuviințare (de nu cumva ațâțare), argumentele cristiantudorpopesciane ne cam lasă visători.

În nenumărate rânduri, dl. Iliescu a afirmat că nu el a cerut executarea ceaușeștilor. Și totuși, aceștia au fost executați după ce domnia sa preluase puterea și avea un cuvânt greu de spus. Cum stăm, atunci, cu probabilitatea ca dl. Iliescu să fie neintinat ca un inger? Nu cred, însă, că se va putea dovedi vreodată că fostul președinte al României a dat ordin să se tragă în populație, chiar dacă acest lucru se va fi întâmplat. Ca să-l contrazic pe dl. C.T. Popescu, a cărui deducție se bazează pe proverbialele indecizie a ex-prezidentului, pe incapacitatea sa de a lua vreo hotărâre fermă, cred că dl. Iliescu ar fi putut să pretindă măsuri radicale tocmai în numele indeciziei sale. Să nu uităm că ambiguitatea sa a fost destul de bine... focalizată, pentru a face din el, în numai douăzeci și patru de ore, șeful statului?

Ca mulți români, l-am putut vedea pe dl. Iliescu în destule împrejurări ieșindu-și din fire și urlând ca un apucat. Sunt binecunoscute formulele lansate de el în legătură cu demonstrații anticomuniști din Piața Universității. Ce ne împiedică să ne imaginăm (că oricum nu se va demonstra în timpul vieții noastre!) că așa cum, ieșit din minți, a lansat sudalma cu "Bă, animalule!", într-un moment de maximă tensiune, cum a fost în după-amiaza lui

22 decembrie, să fi rostit un "Băi, lichi-dați-i!?" Mai grav e că se încearcă transformarea vinei d-lui Iliescu dintr-una penală, într-una "politică". Desfid pe oricine poate da o motivare de bun-simț unei astfel de formule.

Nu întâmplător, cel care a lansat vorba a fost tocmai Brucan, marele specialist în diversiuni, ațâțătorul la ură și la violență. Menită să ia fața, afirmația arată găunoșenia întregului sistem politic din România. *Vină politică* înseamnă, să fie clar, *nici un fel de vină*. Ceea ce - fapt unic în istoria omenirii - echivalează, aici, la curbura Carpaților, politicul cu nebunia. Ce să înțelegi decât că, asemenea demontului, politicianul nu e responsabil pentru actele sale?!

Dacă am ajuns aici, să transformăm parlamentul într-o casă de nebuni iar reședința prezidențială în sectorul dementei periculoase, atunci totul e posibil, iar agitația sterilă în jurul ideii de justiție e o jalnică pierdere de vreme. Mai mult, actualii guvernanți sunt acuzați de vinovații de ieri și neașteptății lor complici, pentru că vor să afle adevărul. Ca și cum adevărul ar fi devenit în România o boală rușinoasă, o meteahnă echivalată cu blenoragia sau cu sifilisul.

Problema centrală, pe care nimeni nu și-o mai amintește, este că echipa ajunsă la putere a câștigat alegerile inclusiv pe baza promisiunilor că vor spune poporului adevărul în legătură cu misterele revoluției române. Nu e vorba, așadar, de răz-bunare politică (pentru că, să fie clar, orice afirmație trebuie acoperită de fapte și dovezi indubitabile), ci de ducerea la îndeplinire a unui program politic. În fond, de ce ar avea să se teamă cei asupra cărora plutește bănuiala, de vreme ce se știu nevinovați ca niște prunci? Societatea românească s-a maturizat suficient pentru a nu putea fi dusă de nas cu eventuale dovezi trucate sau cu falsuri grosolane. Nu cred că vreunul dintre politicienii actualei puteri (după care nu prea mă dau în vânt, de altfel) ar fi capabil să măsluiască dovezile așa cum a făcut-o echipa din jurul lui Ion Iliescu la procesul lui Ceaușescu.

Lucrul cu adevărat grav scos la iveală de protestele celor înfricoșați că memoria colectivă n-a murit în România de tot este că se încearcă perpetuarea ireponsabilității politicienilor. Aleși mai mult sau mai puțin la întâmplare de un electorat parțial neinformați, parțial naiv, parțial exasperat, parțial resentimentar, oamenii politici de la noi au fost invitați să-și cultive doar narcisismul și ireponsabilitatea. Orice ar fi făcut, orice ar fi spus, nu li se putea întâmpla nimic. Între slugoi jalnici ai ceaușismului demențial, precum Vadim și Păunescu și escroci precum Bivolaru, ca să nu mai pomenească de plevușca incoloră (dar rău mirositoare) aciuată prin mai toate partidele, orice lumină de adevăr e imediat redusă la beznă morală.

Deasupra și, adeseori, în afara legii, clasa politică a devenit o adunătură ireponsabilă, un fel de conclave al parvenitilor și infumuraților, fără teamă de Dumnezeu și de oameni, un fel de iluzioniști ai scabrosului nezagăzuiți de nici o undă de îndoială că gesturile lor se înscriu direct în manualele de istorie.

Cei care-l apără astăzi (unii pe față, alții cu discreție) pe inocentul Ion Iliescu sunt aceiași care își votează, fără să clipescă, salarii ce nu se compară cu ale nici unui politician din țările fostului lagăr comunist. Sunt aceiași care au fost de acord să se vândă pe nimic fabrici și uzine, rafinării și păduri, care au făcut importuri catastrofale de dragul comisionului furișat discret în buzunar, inși care nu cred în nimeni și în nimic decât în propria bunăstare și abilitatea de a înhăța cu zece mâini.

Probabil că niciodată în istorie nu s-a mai întâmplat la noi cu aceeași intensitate ca pierderea memoriei să fie echivalată cu pierderea onoarei. Iar acolo unde onoare nu e, nimic nu e.

POST-RESTANTde *Constanta Buzea*

DE CÂND mi-ai scris și până vă răspund, cine a zămislit un copil l-a și născut. Timp a trecut, n-a trecut? Scrisoarea și poemele sunt lucru perfect. Nu vă duc grija, de mine nu aveți nevoie. Sunt un cititor a ceea ce scrieți. Când voi da de numele dv. vă voi citi convinsă că-mi va plăcea. Și mie îmi place Creția, și eu l-aș pune pe locul întâi, dacă ar fi o singură listă. Marile spirite sunt singurătăți. Nu cred în ierarhii, deci. Nu cred că pe Scara lui Iacob urcăm împreună. Fiecare suie singur la cer, pe o scară proprie. Scara propriei singurătăți are o singură treaptă. Veți fi cu siguranță un bun jurist. Sunteți de pe acum un poet. Citind deci "Holodramă sau transferul de migrare, Iama", "Lumină pe care", "Quod volunt, credunt", "Dacă tu n-ai fi aici", "Café au lait", cea de a treia aș fi transcris-o aici, dar fiind mult prea lungă pentru puterile rubricii, am preferat-o pe cea de a doua, care și ea este o bijuterie: "ascultam tunurile/trăgând departe și ritmat/cu pescăruși/in stoluri verzi de pești/de deasupra noastră/bucăți aprinse de soare/ traversându-ne/iscând unduiri pe suprafețele/trupurilor noastre, tremurându-le./și cerul era plin de valuri/de sânge încheșat și vânt/și marea se schimbă-n abur -/pufoasă lumină, fremătând între maluri./și eu te priveam străveziu, dintr-o parte/cum mergi spre dig, și cum îți curge negru părul/undeve, spre nesfârșire/undeve, cam departe./ascultam tunurile/inghetând pe țărături/singuratic rămăsese acolo./real și inuabil/doar/Farul." (*Adrian Mihailescu*, București) ● Că șansa nu v-ar fi surâs "niciodată", "pân-acum, la facultate" (din formulare nu se înțelege dacă sunteți sau nu sunteți studentă, dar din restul frazei se poate deduce că nu, pentru că "statutul de șomer" spuneți, "conferindu-mi o libertate totală, pe care o valorific, indeosebi, scriind diferite genuri literare"...), sceptică, și pe bună dreptate, asupra "maturității" propriilor dv. versuri, ne lăsați nouă sarcina de a rosti un verdict, o opinie obiectivă, exigentă chiar". Și nu este deloc ușor, pesimismul accentuat în care plutiți ar avea nevoie de cuvinte blânde care să-l risipească. Ne-ar fi plăcut ca versurile să fie bune și să puteți începe a spera de dragul lor. Dar nu sunt, nu sunt decât un lamento nesfârșit, motivat omeneste de necazuri reale, nimic de zis, fără a avea cel puțin deocamdată atingere cu poezia: "Ce rost mai are să te naști./Să treci numai prin vânt și ploii./Să nu vezi soarele cum strălucește./Să fii înconjurat de nori?//E intuneric prin-mprejur (sic!)/ Și-mi caut locul meu știut./ Eu nu am drept la frumusețe/ Că nu acolo m-am născut./Zaresc un petec de lumină/ Paradoxal, el, se mărește/ Să fie oare-un început/ Să pot trăi mai omeneste?//.../ Mă resemnez și-mi zic în gând: Așa se-ntâmplă uneri!/ Ce rost mai are să te naști./Să treci numai prin vânt și ploii?!" (*Mihaela Badic Brătia*, Bacău) ● Ce am gândit eu începând a vă citi fragmentele? Că trăiți cea mai mare parte din timpul, dv. într-o dispoziție superbă de Mic Prinț, care însă și-a pierdut puțin, sau care n-a avut încă deplin candoarea/înțelepciunea acestuia. Tot ce spune și tot ce face Micul Prinț imperfect care sunteți este prea mult explicat, justificat, aranjat, clarificat. În exces, și asta plictisește, chiar dacă fiecare frază luată în parte, fiecare bucatică, este frumoasă, uneori chiar foarte frumoasă. Scrieți, deci, nu proză ci eseu poetic, după părerea mea. Un pic de alint ca de jurnal de fetei deșteaptă care a citit până la dezamăgire numai cărți bine alese. E o situație de criză trecătoare, cred. Spuneți la un moment dat: "Povestea nu există. Există doar personajele ei. Și mai există autorul. Cred că e dreptul meu să mă opresc unde și când am chef". Nu vă contrazic, nu e treaba mea. Dar dacă este autorul, dacă sunt personajele, hai să ieșim val-vârtej din stadiul de jurnal de oglinzi și să imblânzim vulpea, *povestea* uluitoare, ca scriitorii! *Povestea*, ale cărei bucăți există deja, dar nu într-un număr suficient, și așezate nu în ordinea cea mai avantajoasă. ...Dar spre final, surpriză!, iată-l, nu se putea să nu apară, pentru că în tot timpul lecturii îl simțeam prin preajmă, în atmosfera, în stilul narațiunii, sub solzii oglinzii, care la rândul ei era camuflată ca de un alt fald. Am început, deci, să scriu acest poate dezamăgitor comentariu puțin după prima pagină din cele șase câte are eseu dv. poetic. Ce riscam? Nimic. Dar dacă nu începeam să scriu înainte de a termina de citit, pofta mea de joc, de anticipare, s-ar fi estompat. Satisfacția mea, că am respirat același aer pur cu Prințul, că i-am intuit geniul în *dispoziția* autoarei, căci nu e puțin lucru să-i fie observată aura pe creștetul altui copil, fibra îngerească în fibrele sensibile ale altui copil, cuvintele lui cristaline caligrafiate de mâna altui copil. Bineînțeles că am recitit cu plăcere "Monologul despre păduri, povești și insule pustii". Senzația de explicație în exces s-a menținut. Revedeți mai ales introducerea, spațiul primei file și jumătate din cea de a doua. De ce nu marcați începutul, real al poveștii cu: "Stau în Insula mea..." Oricum, în final, primiți felicitările mele. Dacă îmi mai trimiteți texte, puneți și o fotografie și câteva date personale. (*Mihaela Căluț*, Cluj).

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ruxandra Dinu, George Șipoș (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Fireescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (correspondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL: romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://ROMLIT.SFOS.RO
 HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
 HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

EMINESCU ESTE O PROBLEMĂ

MITIZANT sau demitizant, discursul actual despre Eminescu nu este fundamental diferit, ci fundamental identic; cei ce rostesc «Nu», într-un cod ușor de decipat, spun - de fapt - tot «Da», confirmă, cel puțin, astfel, că Eminescu rămâne, în continuare, o problemă a culturii române, că «modelul» e încă departe de a fi depășit. Constatând că Eminescu are - așa cum o dovedesc ambele tipuri de discurs - în cultura română statutul de «construct identitar» (cu alte cuvinte - de «mit național»), studiile de eminescologie se văd obligate a-și redefini atât obiectul, cât și metodele.

Convingerea mea - ipoteza mea de lucru, în momentul de față - este că, prin toate aceste discuții, reconsiderări, redefiniri, pe care le prilejuiește, Eminescu își continuă destinul său dintotdeauna, de «problemă a culturii române» și că, numai înțelegându-l astfel, comentariul său (al operei, al personalității scriitorului, al mitului, al posterității sale critice) va accede la necesarul profesionalism ce îl poate salva de la o «asfințire de idei». Primul eminescolog a-l fi judecat ca atare, propunând o viziune asupra operei eminesciene ca un «punct de criză», este D. Popovici, în cursul universitar de istoria eminescologiei (*Eminescu în critica și istoria literaturii române*, editat de I. Em. Petrescu, în D. Popovici, *Studii literare*, VI, Cluj, Dacia, 1989), ținut la Universitatea Clujeană în perioada celui de-al doilea război mondial: «Mai mult decât atât - afirmă istoricul literar - Eminescu este, fără îndoială, una din marile probleme ale culturii române și el se impune cercetării independente de modele literare sau politice prin care și peste care cultura aceea a trecut și va mai trece. Ancorat puternic în istoria spirituală a neamului, el este punctul de convergență al unor forțe ce se manifestaseră disparat încă de mult, dar a căror conjuncție și a căror expresie ultimă o realizează poetul. *Faptului acestuia i se datorează în realitate apariția problemei Eminescu în cultura română, la o dată la care această cultură a căutat să-și lămurească formele spirituale pe care le-a îmbrăcat în ascendența sa.../Poezia lui Eminescu a aerisit spiritele chiar când acestea se păreau închise față de orice suflu înnoitor*» (s.l.B.). Trei sunt deschiderile majore ale acestui postulat, pe care eminescologia actuală se află încă în situația de a le împlini: 1. Eminescu este o «problemă» a culturii române (înainte de a o valoriza în vreun fel); 2. aerisind spiritele, Eminescu este o probă «de trecut» (ceea ce au făcut toate marile nume ale criticii și istoriei literare românești); 3. această problemă se pune într-un moment de răspintie al culturii române (și se acutizează în toate momentele ei cruciale ulterioare, ca azi, de pildă), ceea ce echivalează cu a afirma dependența «modelului Eminescu» de un anumit context cultural și istoric.

Începută cu un discurs mitizant, iar nu analitic (al lui Maioreșcu, din *Eminescu și poeziile lui*), se vede, oare, eminescologia condamnată la a sfârși în cacofonia lamentațiilor asupra crizei sale și a elogiilor abundent-florale? În ce mă privește, cred că noua vîrstă a eminescologiei va fi una mai accentuat autoreflexivă; este cel puțin paradoxal că domeniul acesta al criticii și istoriei literare românești (atît de precis conturat, dar și atît de divers interior) nu și-a scris, încă, propria istorie. Demersul profesorului clujean Dumitru Popovici, oprit la granița ultimului război mondial, nu a fost continuat de nimeni. Răspunzînd la o întrebare precum aceea asupra principalelor tendințe ale eminescologiei ultimei jumătăți de veac, istoricul domeniului va constata, probabil, că numele majore se «aleg» ușor dintre pletoricele discursuri și că ele nu sunt multe: Rosa del Conte (*Eminescu sau despre Absolut*, tr. M. Papahagi, 1990), Ion Negoițescu (*Poezia lui Eminescu*, 1968), Constantin Noica (*Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, 1975), Edgar Papu (*Poezia lui Eminescu*, ed. II, 1979), Ioana Em. Petrescu (*Eminescu, poet tragic* 1994, ed. I - 1978; *Eminescu și mutațiile poeziei românești*, 1989), Svetlana Paleologu-Matta (*Eminescu și abisul ontologic*, 1988). Și că, după 1990, principalele apariții sunt tot reeditări ale studiilor acestora sau recuperări - în spațiul românesc - ale unor publicații din diasporă (traducerea cărții Rosei del Conte, editarea studiului Svetlanei Paleologu-Matta). Cu doar o excepție notabilă, cartea Monicăi Spiridon, *Eminescu. O anatomie a elocvenței* (1994), peisajul eminescologiei actuale, agresat de bruiatul nespecialiștilor și al politizărilor la ordinea zilei, ne vorbește mai degrabă despre toposurile, capcanele, (în ultimă instanță, dar de ce să ne temem de ele?) eșecurile asumării modelului eminescian. Ce ne spune el, însă, despre spiritul critic actual? Iată o altă întrebare, pentru o altă, necesară, analiză... Ceea ce mă determină, cu alte

ocazii, să zăbovesc asupra unor atari nereușite este caracterul lor simptomatic pentru maladiile spiritului critic, ca și - cuvintele nu sunt, cred, prea mari - *pericolul* pe care proliferarea unor asemenea «studii» îl reprezintă în evoluția receptării lui Eminescu. Transformat în «icoană și simbol» pentru «toate cele» situații ivite în cale (complot masonic și iredentism, dictatura comunistă și doctrină legionară... se sparie gîndul!), Eminescu este, de fapt, în asemenea situații, «o altă țară», o țară cu atît mai îndepărtată de cei în cauză cu cît și-o cred mai aproape.

Alături de scrierea propriei istorii, o altă dovadă de maturitate pe care eminescologia nu o mai poate amîna indefinit o constituie realizarea instrumentelor de lucru. Avem, în sfîrșit, ediția completă a operei eminesciene (perfectibilă și ea, după chiar spusa editorilor săi); pe ea se pot clădi dicționarele: teme, stil, figuri, personaje, motive, subiecte, idei filosofice, comentarii și teme ale comentariului, texte eminesciene și texte critice. Domeniul pe care ar trebui să îl acopere un dicționar - sau o serie de dicționare ale operei eminesciene - este uriaș, însă, de neocolit. Informatizabilă, cercetarea s-ar putea deschide apoi spre studii de critică genetică, asistate de ordinator, asupra manuscriselor eminesciene. Pentru că nu ne mai sunt inaccesibile nici tehnologia, nici modelele unor experiențe similare din alte spații culturale, nici materialul, propriu-zis al operei complete. Dacă admitem că maturitatea unei culturi se măsoară în enciclopediile sale, atunci trebuie să recunoaștem că eminescologia se dovedește îngrijorător de imatură, prea imatură ca să-și clameze vreo «despărțire de Eminescu».

Dar - unde e Eminescu în toată această nouă - matură - poveste? Și sub acest aspect - *mai ales* sub acest aspect - lărgirea (chiar schimbarea) de perspectivă a studiilor consacrate lui Eminescu este de neocolit: Eminescu a încetat de mult timp de a mai fi un scriitor (fie el și cel mai important), pentru a deveni o construcție culturală, faurită în timp și despre care putem da seamă cu ajutorul unei cercetări interdisciplinare, unde s-ar regăsi metode și demersuri provenind din istoria mentalităților, antropologie, istoria ideilor, critica literară, stilistică (îndeose-

bi aceea a clișeului). Eminescu nu încetează să fie, iată, o problemă a culturii române, care se vede obligată să asume realitatea faptului că devenirea acestei imagini mitice retrasează propria sa devenire, că *despre ea este vorba*, despre fantasmă, crizele și idealurile sale - pentru care Eminescu și opera lui nu sunt altceva decît revelații pretexte.

Altminteri, eminescologia e sortită să rămînă sub sabia unei predicții eminesciene din *Scrisoarea I*: imperfectă, înstrăinată de propriul obiect, fascinată în schimb de propriul său spectacol (chiar dacă e spectacolul culpabilizator al unui sfîrșit și al unei înlăcimate, miniate, «despărțiri de Eminescu»). «Splendidă» ca o «ironie cu priviri nepăsătoare», eminescologia riscă să fie sufocată de discursurile de lenin prin care «va vorbi vrunt mitul./ Nu slăvindu-te pe tine...lustruindu-se pe el/ Sub a numelui tău umbră...». Personal, nădăjduiesc că nu aceasta e «tot ce ne așteaptă».

Ioana Bot

SCRISORI PORTUGHEZE

de Mihai Zamfir

noi într-un număr finit de texte. Ea se va capitaliza lent, insesizabil, cu procente asupra cărora, deocamdată, nici unul dintre noi nu se poate pronunța.

Dacă zilele din decembrie 1996 fuseseră copleșite de o milă imensă, aproape insuportabilă pentru omul lovit pe neașteptate și mort cu creionul în mână, acum - după un an - omul începe să se estompeze, lăsând locul poetului.

Dimensiunea specială a poeziei lui Marin Sorescu mi s-a relevat încă o dată zilele acestea: sub titlul *Simetria*, a apărut la Lisabona o selecție exigentă din cele mai bune piese ale poetului, traduse de nume consacrate ale artei portugheze a versurilor. Nimic în această lume nu-i întâmplător. Tocmai aici, în Portugalia, cu câteva luni înaintea sfârșitului, avusese Sorescu ultimul său mare succes internațional, la Festivalul de poezie *Mateus*. Organizatorii portughezi, emoționați de sfârșitul neașteptat al poetului, îi tipăresc acum - omagiu postum - o antologie esențială.

M-am convins de valoarea poeziei în cauză citind-o în portugheză. Puține poezii din lume rezistă traducerii. Chiar și într-o limbă înrudită, transpunerea de versuri trebuie să treacă un prag de netrecut. Tot ceea ce, în textul original, fusese joc verbal mai mult sau mai puțin gratuit, gest complezent față de cititor, efect facil, fonetică muzicală ori armonii imitative - totul dispare. Rămâne restul - uneori impresionant: noutatea frapantă a ideii, dimensiunea filosofică, jocul superior, concentrarea expresiei, care trec uneori pragul fatal al altei lumi lingvistice. Astfel:

Olha as coisas/ Estao cortadas ao meio./ De um elas/ Do outro lado o seu nome.// Olha, tu estás cortado ao melo/ De un lado tu,/ Do outro o teu nome.

Adică:

«Privește, lucrurile/ Sunt tăiate în două./ De o parte, ele/ De alta, al lor nume.// Privește: tu însuși ești tăiat în două/ Tu - de o parte,/ De alta-al tău nume». Sau:

Olho para todas as coisas/ Duas vezes./ Uma para me alegrar./ Outra para me entristecer.// O mundo cabe tudo/ Entre estas duas capas/ Onde ful amontoando/ Todas as coisas que amei/ Duas vezes.

«Privesc la toate lucrurile;/ de două ori./ O dată, să mă-nveselesc./ Alta - să mă intristez./ Lumea încapă toată/ Între aceste coperti/ Unde am îngrămădit/ Toate lucrurile de două ori/ Iubite». În sfârșit:

Os meus olhos tomam-se cada vez malore./ Como dois circulos de água./ Cobriram-me toda a frente/ E depois metade do peito./ Em breve serao tao grandes/ Como eu.// E para nao me sentir sozinho/ Vou deixar entrar nesces circulos/ imensas coisas - / A lua, o sol, o mar e a floresta - / Com elas continuarei a olhar/ O mundo.

Adică: «Ochii mi se fac tot mai mari./ Ca două cercuri în apă./ Mi-au acoperit fruntea/ Apoi jumătate din piept./ Curând vor fi la fel de mari? Ca și mine.// Și pentru ca să nu mă simt singur/ voi lăsa în aceste cercuri să intre/ O mulțime de lucruri - / Luna, soarele, oceanul și pădurea/ Și cu ele voi continua să privesc/ Universul.»

În mod intenționat, nu m-am uitat să văd cum arăta textul românesc original: nici n-ar mai fi fost nevoie! În aceste versuri închinare privirii, ochiul lui Sorescu a trecut deja dincolo de lucruri, chiar dincolo de cuvintele specifice, reușind să atingă limba universală.

No. 286

“...răsfată-mă cu povești!”

LA ÎNCEPUTUL anilor '60, apărea o nouă generație în literatura noastră, încurajată să se afirme de semnele incipiente ale unei schimbări faste de climat. Greaua iarnă dogmatică, ce durase mai mult de un deceniu, părea să-și înmoaie asprimită, sub adierea unui dezechet care, după moartea lui Stalin, venea tot de acolo de unde ne venise și înghețul. Fapt este că, în amintirile condiții de relaxare ideologică (relativă), Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Ilie Constantin, Grigore Hagiu ș.a., în poezie, ca și N. Velea, Șt. Bănulescu, D.R. Popescu, Sorin Titel, Fănuș Neagu ș.a., în proză, acționau concertat în vederea desprinderii de realismul socialist, de canoanele tipicului, ale partinității etc. O făceau nezmotos dar eficient, nu în texte programatice, care oricum n-ar fi apărut, ci în creația lor propriu-zisă. O vreme au recurs și ei la motivele, teme, subiectele vehiculate în epocă, neavând cum să le ocolească, dar le-au tratat altfel decât până atunci, schimbând procedeele, forma, tehnicile poetice sau narative, pentru a ajunge, treptat, și la schimbarea conținutului, a “mesajului”, proces de prefaceri împins în numai câțiva ani foarte departe. Au urmat și momente de reflux, cum se știe, de replieri obligate sau numai tactice, dictate de evoluțiile sinuoase din planul politic, de “închiderile” și “deschiderile” succesive, dar ce se câștigase, în esență, nu a mai fost pierdut.

Să vedem, măcar în fugă, ce s-a întâmplat în acei ani în domeniul prozei. În era dogmatică funcționase obsesia monumentalității, a proiectărilor epice pe vaste panouri, de unde proliferarea dilo-giilor, a trilogiilor și tetralogiilor, a romanelor-frescă de tipul *Zilelor vieții tale*, *Lațuri*, *Bărăgan*, *Sfârșitul jălbelor*. Noii prozatori nu s-au mai angajat în confecționarea unor astfel de colosi epici (cu picioare de lut), ci s-au dedicat, cu “modestie”, narațiunii scurte, schiței și povestirii, pretextând că astfel se pregătesc, își fac mâna în vederea construcțiilor de anvergură ce vor urma. Era un mod de a evita clișeele monumentaliste și de a surprinde totodată, nepretențios, aspectele vieții comune, secvențe din existența zilnică. Era încă vorba, în scrierile lor, de șantiere, uzine, gospodării colective, dar

viața de acolo nu mai era receptată în ipostazele ei emfatică și voit pilduitoare, ci în desfășurările anodine, comune. În contrast cu înțepenirea în atitudini marțiale a personajelor-statuilor din amintirile romane-frescă, în povestirile noilor prozatori apăreau comportări umane mai naturale, spontane, firești. Acest sentiment al firescului inculcat narațiunii este prima cucerire a tinerilor prozatori de la începutul anilor '60, care azi poate să pară minoră dar care, privită istoric, își vădește importanța: fără acest prim pas, prudent, ce e drept, drumul către adevăratul realism (nu cel clamat demagogic) ar fi rămas închis pentru încă multă vreme.

M-am referit fie și pe scurt la acest moment al literaturii noastre postbelice pentru că Fănuș Neagu - a cărui ultimă carte o voi comenta în continuare - a fost unul din protagoniștii săi cei mai activi. Dar și azi Fănuș Neagu îmi apare legat de acele începuturi, spiritual vorbind, și n-aș putea să afirm că lucrul acesta nu se vede și în scrisul său. Chiar aș risca să susțin că Fănuș Neagu, la patruzeci de ani de la intrarea în literatură, este un scriitor aproape fără “evoluție”, adică nelăsându-ne să distingem, în de-acum lunga lui carieră scriitoricească, “faze”, “epoci de creație”. Desigur, după debutul cu *Ningea în Bărăgan* (1959), el și-a diversificat, carte după carte, subiectele, și-a tot sleftuit procedeele, stilul, și-a încercat forțele și în roman, în teatru, dar mereu în interiorul aceluiași univers de trăiri omenești și al aceleiași formule de artă. Nu a fost ispitit de innoiri, de sincronizare, de investigarea altor teritorii decât cele explorate inițial, spre deosebire de un Sorin Titel, de pildă, care a trecut de la neorealism la experimentalismul oniric, la fantasticul alegoric și, apoi, la realismul polifonic al romanelor din marele ciclu final. La Fănuș Neagu o linie stilistică neîntreruptă leagă începuturile de momentul actual de creație, cum și cartea de față o atestă, continuitate care nu l-a scutit totuși de inegalități și de unele frappante neizbutiri.

În loc de alt dar, frumoasa Daria, una din eroinele narațiunilor din carte, îi cere bărbatului îndrăgostit de ea: “răsfată-mă cu povești”. Am putea spune că eroina se adresează astfel autorului însuși, *povesti-*

torul prin excelență al generației sale, cum a fost și este considerat de mai toată lumea, chiar și atunci când el își prezintă scrierile de mai mare întindere drept romane sau, pe altele, drept piese de teatru. Eugen Simion, unul din exegeții avizați ai lui Fănuș Neagu, scria despre *Ingerul a strigat*: “o adițiune de episoade, de povești, puse sub semnul unui simbol tragic”. Înclin să mă alătur acestui punct de vedere, chiar dacă este tot mai dificil să înscrii azi un produs literar între granițele precise ale unui gen. Mai ales în ce privește romanul, “genul, proteic”, este complicat să măsoară de unde începe și unde sfârșește, deși, în orice caz, simpla “adițiune de episoade, povești” nu poate configura o structură de roman. Din cea mai largă perspectivă privind, vom căuta totuși în roman un principiu de construcție, coagulant, o axă ori mai multe în jurul cărora materia epică să poată pivota. Or, acestea nu prea există în narațiunile ce ni se dau drept romane de Fănuș Neagu, după cum nici personaje în sensul consacrat nu există la el, ca prezențe umane individualizate prin viață launtrică și înfățișare, ca și prin felul caracteristic de a vorbi. Sunt de aflat, desigur, la Fănuș Neagu, prezențe, entități umane, dar cu fizionomii neconturate ferm pentru că au o viață interioară minimă și toate vorbesc la fel. Toate folosesc limba inflorită, ghirlandată a lui Fănuș Neagu, și dacă în roman acest lucru se mai poate accepta, ca proiecții ale eului multiplicat al autorului, în teatru deloc nu merge, căci este anulată însăși esența acestuia care este dialogul. De aici eșecul pieselor lui Fănuș Neagu, atunci când au fost reprezentate. Pentru că, mă grăbesc să adaug, reprezentarea *scenică* le aduce prejudicii și nu lectura lor în intimitate, ce poate revela autentice frumuseți. Ca texte *scrise* rezistă prin multe aspecte, dar totdeauna pierd când este să fie transpuse scenic. Și cu aceasta ajung la una din trăsăturile-cheie ale artei lui Fănuș Neagu, care este una eminentă *scriptică*. Efectele de plasticitate cele mai puternice le datorează Fănuș Neagu stilului scriptic, pentru că nu este un auditiv ci un vizual. De auzit numai pe sine se aude. De aceea teatrul este eroarea majoră a acestui scriitor care este un maestru al stilului scriptic. Își obligă *toate* personajele să vorbească la fel, o singură limbă și anume “limba Fănuș Neagu”, de o mare bogăție și de stranii frumuseți, este adevărat, dar nepotrivită rostirii pe scenă.

Iar ca povestitor, Fănuș Neagu nu este atât unul de întâmplări cât de stări, de afecte, de priveliști colorate activ, poet în proză al copilăriei și al unei lumi țărănești mirifice și proteguitoare, astfel cum a reținut-o memoria sa sufletească în stare să o facă de “o mie de ori” mai credibilă și mai vie decât cea reală: “de o mie de ori mai adevărat în mine decât în realitate”. La fel copilăria - un spațiu adăpostit și adăpostitor, benefic: “În odaia călduroasă, cu geamul spre gâră, unde fusem pus la păstrare din pricină că mă scăldasem într-o copcă, stam și mâncam pâine frecată cu usturoi și untură de morun și priveam fermecat ninsoarea, răscolind cu o mână prin blana pisicii care ronțăia un bibănaș. Bunicul, sculat din zori să pună lanțuri pentru iepuri lângă pâlcul de vișini din livadă, mânca biscuiți negri muiți în vin și-mi spunea despre orașul Sinaia, unde făcuse arma-ta...”

Lumea prozei lui Fănuș Neagu este una de confluențe: lumea țărănească a câmpiei muntene mărginite la est de Dunăre și lumea urbană a Brailei cosmopolite și atemporale, din care și-a făcut un blazon literar pe care îl poartă cu mân-

drie. Voi fi sincer cu vechiul meu prieten spunându-i că marile izbânzii artistice le-a obținut mai ales ca evocator al lumii țărănești a Bărăganului, ca extraordinar poet al naturii cămpenești, în marea linie Odobescu-Sadoveanu-Bănulescu. Sentimentul desăvârșitei comuniuni cu lumea naturală, perceperea palpitului misterios, magic al acestei lumi debordând de vitalitate i-au prilejuit totdeauna prozatorului evocări de un farmec, de o putere de incantație neîntrecute. Iată și în cartea de acum: “Se apropiau de balta Dobrișanului, pe un drumeag cu fâgașele adânci pline de apă, mărginit de lăstari de plopi răsuciți de vântul negru care adusesse ploaia și o furtună cu trăsnete teribile. Păsări cu țipăt sticlos, cârstei, dar și năgâți și bătlani, se căutau prin cer; deasupra malului bălții plana un hultan. Armăsarii, încălziți de goană, sforăiau indesaț, întunecimea porumbului verde și viguros, doldora de sucuri violente, le excita simțurile, făcându-i aproape de nestrunit (...) Mirosea puternic a nămol gras, negru, putred, untos, iar pe deasupra malului deșălat al bălții Dobrișanului, cotropit de mușetel, se roteau șuvoaie de rațe sălbătice. O găscă își încerca puii în semizboruri scurte, isprăvite cu căderi zgomotoase, pe un coridor al friicii sau al crucificării; fiindcă dispăru în nevederile lumii imediat ce Mișu Cerchez opri căruța pe un dâmb înconjurat din trei părți de coliere de măracini, scoase șleavurile cailor și le dădu să ronțăie un braț de iarbă”. Cât privește însă “Brăila”, adică lumea portuară de amestec și de excentricități, de moravuri libere și de petreceri în nesfârșite libații ale “frumosiilor nebuni” dunăreni, acestea îmi apar uneori pictate cu vopsele prea tari și nefiresc asociate. Este apoi acel exotism parcă prea elaborat, prea lucrat, sugerat prin aglomerări de nume cu rezonanță străină (și aici: Serapino Teodulo, Torrigiani, Ana Telespont, contele de Roma, acesta, totuși, un personaj real al vechii Brăile), un mod inferior, oricum, ca artă, evocării lumii naturale și rustice. Nu mă refer doar la cartea de față dar și la altele ale lui Fănuș Neagu în care mediul acesta este înfățișat.

Suntem însă regește răsplătiți, în secțiunea finală a volumului, de paginile atât de inspirate în care este povestit “hagiălăcul” scriitorului nostru, voiajul său pe corabia îndreptată simbolic spre un Bethleem care este “portul prim al creștinătății cu ieșire la mările inimii”. Sunt printre cele mai vibrante, printre cele mai pline de emoție curată mărturii din câte au fost scrise în românește despre o drumeție prin Țara Sfântă. Cine nu-l cunoaște pe Fănuș Neagu decât din exteriorizările lui mănioase (în bună măsură jucate) va descoperi aici, cu uimire, dezvăluirea de sine a unui suflet delicat și pios, apt de smerenie.

O carte cu multe admirabile pagini a unui scriitor despre care unii credeau că nu mai are nimic de spus, de multă vreme, contemporanilor săi. S-au înșelat.

Cărți primite la redacție

- ◆ Tudor Pamfilie, *Sărbătorile la români*, studiu etnografic, ediție și introducere de Iordan Datcu, Editura Saeculum I.O., colecția “Mythos”, București, 1997, 432 p., 21.500 lei.
- ◆ Petre Andrei, *Filosofia valorii*, ediția a III-a, prefată de Nicolae Râmbu, Editura Polirom, Fundația academică “Petru Andrei”, Iași, 1997, 240 p., preț nemenționat.
- ◆ Gheorghe Grigurcu, *A doua viață*, critică literară, Editura Albatros, București, 1997, preț nemenționat.
- ◆ Ștefan Badea, *Biografia poeziei eminesciene*, constituirea textului poetic, Editura Viitorul Românesc, București, 1997, 232 p., preț nemenționat.
- ◆ Ion Stratan, *Mai mult ca moartea*, poezie și proză, Editura Axa, Botoșani, 1997, 164 p., preț nemenționat.
- ◆ Stelian Țurlea, *Fă-ți patul, și dormi!*, roman, Editura Pro, București, 1997, 142 p., preț nemenționat.
- ◆ Augustin Ioan, *Armata poporului*, poezii, Asociația Scriitorilor din București, Editura Cartea Românească, București, 1997, 48 p., preț nemenționat.
- ◆ Maria-Luiza Cristescu, *Ascuit ca tandrețea*, roman, Editura Eminescu, București, 1997, 110 p., 8.619 lei.
- ◆ Simona Popescu, *Exuvii*, proză, Editura Nemira, București, 1997, 282 p., preț nemenționat.
- ◆ Pavel Chihaiia, *Treptele nedesăvârșirii*, ediția a II-a, revăzută, Editura Eminescu, București, 1997, 378 p., 10.608 lei.
- ◆ Al. Mirodan, *Dicționar neconvențional al scriitorilor evrei de limba română*, vol. II (D-E-F), Editura Minimum, Tel Aviv, 330 p., preț nemenționat.
- ◆ Liviu Ioan Stoiciu, *Femeia ascunsă*, proză, Asociația Scriitorilor din București, Editura Cartea Românească, București, 1997, 96 p., preț nemenționat.
- ◆ Liviu Ioan Stoiciu, *Post-ospicii*, poezii, Editura Axa, Botoșani, 1997, 150 p., preț nemenționat.

Despre Aurel Rău

DE DEPARTE cel mai longeviv dirigitor actual de revistă literară din România, Aurel Rău și-a legat numele în chip impresionant de *Steaua*, la cîrma căreia l-a succedat, în 1958, pe A. E. Baconsky. Nu pot uita acel an de răscruce și pentru subsemnatul. Tocmai terminasem facultatea și zăboveam în Cluj, de care mă legasem afectiv, în dorința de a-mi găsi acolo un rost. Treceam din cînd în cînd pe la redacția *Stelei*, în paginile căreia mi se publicau uneori versuri și recenzii, aflată pe strada Horia 18, unde îmi era dat a-l vedea pe autorul *Fluxului memoriei*, înt-o savuroasă postură de principe detronat, mai elegant decît oriînd, cu ochii acoperiți circumstanțial de o pereche de ochelari de soare, arborînd ostentativ un larg surfs țeapăn. Schimbarea sa din funcția de redactor șef era, neîndoios, urmarea unor „lucrături” cu substrat politic. Deși fusese inițial un reprezentant acerb al proletcultismului. Baconsky a adoptat, pe la mijlocul anilor '50, o atitudine reformistă, opunîndu-se cursului oficial celui mai penibil în numele unei deschideri către tradiție și universalitate. Chiar dacă timidă, neducînd la rezultate spectaculoase (nici n-ar fi fost cu putință în acel context), această apertură s-a bucurat de un remarcabil ecou. *Steaua* s-a văzut în centrul unei atenții naționale. Devenise publicația noastră de „avangardă”, aptă a atrage speranțele de redresare culturală, renăscute după nioar-tea lui Stalin și după revoluția din Ungaria. A.E. Baconsky poza în mesager al disidenței *avant la lettre*, precum un soi de *dandy* socialist (întrucît nici vorbă nu era de abandonarea doctrinei partidului), analog amicului său Petru Dumitriu. Se urmărea, de fapt, nu o răsturnare a realismului-socialist, edictat cu pretenții de eternizare, ci o amendare, o transformare „rațională” a producției literare și artistice, care, servind mai rezonabil cerințele cîrmuirii, se aștepta la o atitudine mai „luminată”, mai binevoitoare a acesteia față de creatori. Era, oricum, un semn de progres și, consecutiv, o amenințare la adresa monopolului politic. Dovadă: „sacrificarea” lui Baconsky, destul de blindă, totuși, de vreme ce poetul s-a „exilat” într-o luxoasă locuință din centrul Bucureștilor (pe atunci, „oraș închis” pentru muritorii de rînd, ca și Clujul) și și-a putut continua activitatea care a evoluat către o estetizare tot mai manifestă, corelată cu o lăudabilă radicalizare a posturii civice, pînă la prematurul, dramaticul sfîrșit ce i-a fost hărăzit la cutremurul din 1977.

Locul său, în fruntea mensualului clujean, i-a revenit, așa cum spuneam, lui Aurel Rău. Acesta îl secondase pe ceva mai vîrstnicul său emul, timp de cîțiva ani, în calitate de redactor șef adjunct. Respirau același aer relativ liberalizant, mînați de ambiția comună a unei realizări maxime în cadrul unei minime permisivități ideologice. Astfel că, în bună măsură, autorul *Focurilor sacre* a continuat și a consolidat opera redacțională a predecesorului său. Dar s-au răsfrînt asupra revistei și datele diferențiale ale personalității noului său patron. Dacă A.E. Baconsky avea un irecuzabil gust al aventurii, al riscului, vădit atît în nefasta sa ipostază realist-socialistă, cît și în cea estetizant-protestatară, Rău e un prudent, un conciliant. I s-a părut că-și poate atinge mai bine țelurile, printr-un joc complicat de echilibruri, de neutralizări. Strategiei „aventuroase” i s-a substituit una a „diplomației” împinse pînă la exces (căci există și un exces al ochirii spăimoase a tuturor „perico-

lelor” ce rezultă din rostirea sinceră, leală a gîndului). Fără a deveni chiar un corifeu al propagandei, Aurel Rău a acceptat, cu aparentă discreție, o seamă de demnități ale aparatului comunist (de pildă cea de deputat în MAN), devenind astfel un nomenclaturist de rangul doi (o ascensiune dusă mai de departe nici n-ar fi fost „consultă!”). Interesele poetului în direcția unei „carriere” rotunde au predominat, îngroșîndu-i conformismul. Firea sa de „caldicel” (*tepidus*, cum se zice în Apocalipsă) a produs, normal, o diminuare a spiritului critic al revistei. Izbeste faptul că un periodic important precum *Steaua* n-a izbutit a fixa niciodată un critic reprezentativ. De-a lungul deceniilor s-au perindat prin redacția sa critici care fie au părăsit-o în scurt timp, fie și-au rarefiat ori și-au intrerupt complet activitatea, vreme de mulți ani, fie au comentat literatura sporadic, ilustrînd critica alături de spețele literaturii propriu-zise. Avem motive a crede că o atare lacună a conștiinței critice steliste e legată de grija specială a lui Aurel Rău de-a nu se pune... rău cu cineva „influent”. De interesul d-sale de a superviza și dirija „politică” publicației, prevenind „excesele” spiritului critic consecvent, înăbușînd în fașă polemica cea atît de „primejdioasă” în principiu. Această at-mofesă i-a îndepărtat de revistă și pe universitarii clujeni de valoare din sfera literelor, care au preferat a colabora la alte publicații. N-a fost evitată, în schimb, tipărirea în *Steaua* a unor compoziții mediocre, ori... mai puțin de atît, ale unor actuali sau chiar foști „ștăbi” ai locului, menite a pecetui forța invincibilă a „relațiilor”. Ca urmare, *Steaua* s-a instrăinat treptat de chestiunile substanțiale ale actualității. În pofida bunei calități a multora din textele ce apar în coloanele ei, a profesionalismului cu care e alcătuită, a dobîndit un aer placid, academic. O notă vetustă, prăfuită. E doar o revistă bună între altele, nu puține, reviste bune ce se fac azi în țară, care și-a tocit însă ascuțișul polemic, și-a redus drastic personalitatea distinctă. Mai mult, conformismul său, care nu bătea la ochi înainte de 1989, iese acum la iveală într-un chip dezagreabil, prin unele propoziții conservatoare, „nostalgice”, ce-și găsesc aci terenul propice de afirmare. Avangarda anilor '50 a devenit, în anii '90, o ariergardă, tineretea de atunci a declinat într-o solemnă torpoare veterană.

AM SOCOTIT de cuviință a vorbi cu franchețe despre aceste lucruri pentru a oferi o explicație tot mai scăzutei cote nu doar de „popularitate”, ci și de evaluare propriu-zis critică de care are parte azi Aurel Rău. Vedem într-însa, măcar parțial, un efect al excedentului de „diplomație, al conjuncturalismului tenace care au caracterizat comportamentul poetului conducător de revistă, sfîrșind prin a crea în jurul d-sale un aer de indispoziție cvasigeneral. E, conform opiniei noastre, un tratament estetic nemeritat. Deoarece Aurel Rău e unul din poeții și intelectualii cei mai de seamă pe care-i avem în prezent. Poezia sa face școală în rîndul a numeroși poeți ardeleni mai tineri. Așa cum am mai afirmat în repetate rînduri, ea ilustrează acel proces de emancipare a liricii transilvane tradiționale, care, mobilizată inițial în slujba idealului etnic și social, se destinde, se reorientează către existența launtrică și către performanțele scriiturii în sine. Odată cu împlinirea dezideratelor istorice, mesianismul trece în metafizică, energia exhortativă lasă loc fiorului estetic. Punîndu-se în oglindă, textul își supune

propria înflăcărare, se rafinează. Procesul început cu Adrian Maniu și Emil Isac e încununat de cupola creației geniale a lui Blaga. Sub pana lui Aurel Rău și a celorlalți poeți steliști, el continuă și în perioada postbelică, intrînd într-o etapă nouă, în care sevele autohtone, mereu perceptibile, urcă în complicatele alambicuri formale, oferite de lirica occidentală în evoluția sa, atent urmărită și inteligent-sensibil asimilată. Discursul poetic al lui Aurel Rău apare țesut din firele eterogene ale tradiției și actualității, fire ce se armonizează într-o compoziție indiscutabil originală: „Dis-cuții savante despre artă/ Un punct de pornire în real/ Și focuri jocuri de artificii/ Un ax a ceva trăit/ o tulpină/ lăcaș emoției/ și țesătura de crengi de linii/ la ea acasă/ Baudelaire Sapho Hölderlin/ Asemenea unui zeu... cine-n față-mi șade/ prin păduri de simboluri/ La ce bun?/ La ce bun poeți cînd afară urlă/ vijelia/ tristă... cîmpia?” (*Despre artă*). Deprins cu viața exterioară a militantismului, cu retorica extrovertirii, cu postura de „apostol”, poetul transcarpartin se apleacă acum asupra vieții sale interioare, prinde gustul și dobîndește chiar virtuozitatea introvertirii. Obiectul poeziei sale devine „starea de spirit” care-și anexează spontan elementele peisagistice ori livrești, utilizate precum semne ale subiectivității ce se instăpînește de drept asupra domeniului liric: „Să aruncăm o privire prin dimineată./ Să ni se pară că sîntem tineri./ Să se schimbe lumea la față./ Cine-i această frumusețe?/ Care trece în culori triluri de avertizare/ și nu-i dă sufletului nostru binețe./ Un curs de filosofie ochiului./ Pe care-l țin iată crengile desfrunzite./ Nu, a nu da cu piciorul norocului/ În chip de floare - gîndești, de nufăr, de frăguță, în plin brumar,/ cît un bob de piper! Eu sufăr./ Sunt, de orgoliu, un Everest./ Trece... spre unde? Spre Centru, femeia/ în Europa Centrală și de Est” (*Floarea albă*). Dacă limbajul înaintașilor se vădea conceptual, logic, ostensibil „organizat”, textul lui Aurel Rău ni se înfățișează guvernat de discontinuitate, de fragmentare, de mobilitate, precum o expresie a unei spiritualități ce se pune în valoare ca produs al funcționării reale a psihiei. Poetul nostru ar fi putut semna alături de Charles Olson, următorul principiu: „O percepție trebuie să conducă imediat și direct la o altă percepție; totul este de a te putea deplasa cît mai repede cu putință”. Poemul se încheagă rapid din spuma scilpitoare a „aproximațiilor” fulgurante: „Cînd să închei,/ să pun punct,/ într-o zi-nsoțită,/ primim?/ sosirea coșarului./ Sunt ani/ de cînd nu-l mai știi./ Acest pasaj se scrie pe melodia de fond a cîntărilor/ sîrmei/ de oțel/ prin hornuri./ Sper să ne poarte noroc./ ce zi-ceți,/ versuri/ reversuri?” (*Versuri reversuri*).

DEPRINS mult timp cu epoul baladesc-anecdotic (forme și acestea ale exteriorizării), liricul de acest tip se îndreaptă spre descriere (formă a interiorizării contemplative), precum o ieșire din zbuciumul faptic al existenței, precum o fixare pacificatoare, în sensul în care un William Carlos Williams, o Marianna Moore, un Francis Ponge cultivau *obiectul* pentru a-l revela, adică a-l „oferi privirii, esențializîndu-l”. În același plan, ca o eliberare din pragmatismul agrest, ca și din cel combatant, Aurel Rău accentuează funcția decorativului. Poetul stelist ar fi putut exclama aidoma lui Braque: „Obiectul este poetică”. Versurile sale se

SEARĂ CU VERSURI ÎN LECTURA AUTORILOR

ALBATROS

Aurel Rău: *Seară cu versuri în lectura autorilor*, apărut la Albatros, 1997.

scaldă în culori (virtute transilvană), fi-xînd numeroase secvențe hieratice: „Ca Sara și-Avraam vom sta-n picioare./ Spre niște tumuri eu, sub ramuri ea./ Cu cupe-n miini, împărătești odoare./ Într-un amurg de roz și peruzea” (*Îngeri vechi*). Sau potențînd un extaz rural, atît de imagistic distilat: „Albastru, galben, verde, violet./ Portocaliu, brun, sepie și roșu./ Cu pensula, cu acul scris-nctet/ Ca flori pe ii, lucioase umplu coșul./ Sub coajă, giulgiul alb. Tot sori cobori./ Ci-afară, unde firea-și schimbă straiul -/ De ceară-amurguri, clopote plînsori./ Șopirla. Steaua. Frunza. Grapa. Naiul” (*Ouă-nflorate*). Ca și această beție etnografică, cochet datată: „Lucrată meșteșugit își urmează lupta/ fără răgaz, cu timpul./ Se încordează crucile, cercurile./ petalele din mersul compasului, dreptele, unghiurile,/ niturile de lemn, și pătrund/ în al doilea veac, cu bine./ Martori: o viespe galbenă./ flori de liliac mov, umflata de ploaie./ o masă de nuiele, cu scaune, o terasă/ și o evlavie pentru datini, ce stă deoparte./ Noian de vremi: anul/ 1889./ Treceri și treceri...” (*Lada de zestre datată*).

OTRĂSĂTURĂ recurentă a poeziei ardelenilor, „nordicii” noștri, o formează atracția Sudului. Coșbuc a tradus *Divina Comedie*, ca și poeme arabe și indiene, Adrian Maniu a abordat motive biblice, Blaga s-a bucurat de solaritate într-un chip particular și a cîntat peisajele lusitane, Aron Cotruș s-a stabilit în Spania, Eta Boeriu s-a manifestat ca italianist de anvergură, Adrian Popescu e și el italianist etc. Aurel Rău nu face excepție, traducînd pe Machado, pe Kavafis, pe Seferis, adnotînd „traseele italiene”, cu un creion ușor, evanescent: „Bine e să dai Tibrului/ ce-i al său./ Și vaporetelor - doar lumină -/ să le arunci/ un ban de privire liberă./ Și să lași bilețelul să cadă/ precum un fulg/ de pescăruș/ alb/ pe punte./ Va umbla încet spre Apus/ în locul tău/ cu poemul ce l-a preluat/ vîntul” (*Bine e*). Pentru a se întoarce la mitul său nativ, septentrional, aprofundat prin contrast, într-o melopee arhaică, în care sihăstriile și ceața podișului transilvan sint sugerate de sihăstriile și ceața vocabulelor delicat-aspre: „Bradule care stai la fereastra mea/ înăuntru sau înafară/ să încercăm și altfel să vorbim, de-i vrea/ cît pe-amintiri nu se lasă seară -/ că ai venit dintru sihăstriei/ dintre zăpodii și fețe cu barba-ursului/ și cît de multe nu știi că știi (...) Și pași/ spre Oraș/ Între altele, peste trupul formeibuhași./ pe care, suflet, chezaș îl lași/ într-o piclă/ de somn și de urias/ într-o sihla/ într-o țicla” (*Brad sau buhaș*).

Dacă alți barzi ai Ardealului s-au detașat de imanența sa obsesivă ori au alunecat pe o pantă industriosoasă, Aurel Rău a rămas acum, după socotința noastră, cel mai însemnat poet transilvan. Dincolo de obiectele ce i le putem aduce omului, se cuvine a cea de poetului, eseistului, traducătorului ceea ce i se cuvine prin harul și truda d-sale.

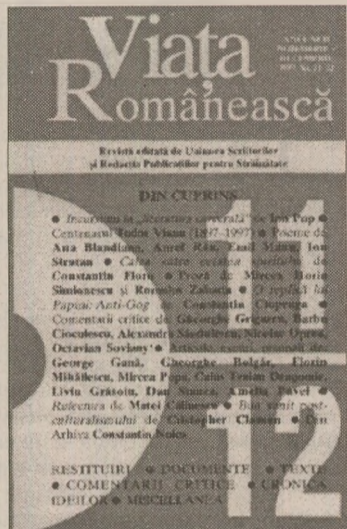
Actualitatea culturală

Avataruri și constanțe

În 18 decembrie anul trecut, data la care *Viața Românească* și-a lansat la sediul Uniunii Scriitorilor din Calea Victoriei 115, numerele duble 9-10 și 11-12, propriul nostru număr dublu, 51-52, era încheiat și dat la tipar. Așa se explică de ce semnalăm cu oarecare întârziere evenimentul. În sală, lume puțină, la aceeași oră în zonă mai întâmplându-se și alte lansări de carte, nu știu cu cât mai atrăgătoare sau mai cu inimă organizate decât aceasta. Oricum, publicul *Vieții Românești* asistase nu cu prea mult timp în urmă la o lansare la fel de masivă a numerelor, de asemenea duble, 5-6 și 7-8, date fiind condițiile și anomaliile în finanțarea revistei. Obligați moralmente să explicăm celor de față situația, redactorii *Vieții Românești* au făcut-o cu sufletul la gură și cu amărăciunea de a nu fi putut respecta ritmul normal de apariție a revistei. Astfel că intenția, dorința de a apărea în 1998 în 12 numere distincte, și la vreme, lună de lună, a fost prima pusă pe

tapet. Orice mirare a publicului în legătură cu soluția nefirească a numerelor duble și a apariției lor *grămadă* în partea a doua a anului, s-a risipit, rămânând însă insatisfacția de a ieși pe piață cu mare întârziere și deci cu riscul garantat de a pierde din actualitate. Dacă nu s-ar fi apelat și la alți sponsori (Soros în principal), și s-ar fi bazat numai pe banii trimiși cu mare întârziere de Ministerul Culturii, *Viața Românească* n-ar fi putut apărea, în tot anul trecut, decât cu un singur număr, și acela la sfârșitul anului. A fost elogiat, în acest context, numele domnului Mihai Șora, care face parte din colegiul redacției, care și-a mobilizat toate resursele de imaginație, reușind să facă rost de banii necesari apariției revistei și contracarând dezastrul, Ministerul Culturii eliberând, cum spuneam, banii din conturi abia la finele lui august, târziu, prea târziu. Intenția, de asemenea, de a transforma *Viața Românească* în Fundație, cu sponsorizare de la Bănci și cu bani

de la Stat, anunțând și o colecție sub forma, pentru început, a trei cărți, vizând poezia lui Șt. Aug. Doinaș, proza lui N. Breban și eseurile lui Al. Paleologu, reluându-se astfel o tradiție care a funcționat până în cel de-al doilea război mondial. În fine, s-a sugerat ca necesară o implicare reală, eficientă, în treburile redacției, a conducerii revistei (subvenții, tiraj îmbunătățit, difuzare adecvată), uzând de toate relațiile și posibilitățile pentru ridicarea prestigiului revistei și a urma, vorba dlui Paleologu, respectul față de redactorul *Vieții Românești*. Din sumarul numerelor 9-10 și 11-12 spicuim, pentru cititorul interesat, numai câteva din reperele, atracțiile, constanțele de ales nivel intelectual și de creație. Iubitorii de poezie vor găsi versuri de Cezar Ivănescu, Liviu Ioan Stoiciu, Cristian Bădiliță, Ana Blandiana, Emil Manu, Ion Stratan ș.a., dar și un studiu de o mare concizie și frumusețe pe marginea poeziei lui Cezar Baltag, semnat de N. Breban. O incursiune în

trecut, aura unei prietenii autentice care i-a unit în noblețe pe protagoniștii generației '60, puterea exemplară a acestora de a se admira și aprecia la justă valoare. Sub titlul *Acompaniamente*, Mircea Horia Simionescu, cu câteva pagini de jurnal captivante, din perioada ianuarie-aprilie 1969. Comentarii critice de Mihai Șora, G. Grigore, Barbu Cioculescu, Octavian Soviany, articole, eseuri, recenzii de Vasile Andru, Florența Albu, Cornel Mihai Popescu, *Centenar Tudor Vianu* de George Gană

și Gheorghe Bulgăr, Florin Mihăilescu și Emil Manu. *Petru Dunitriu - Cele trei lupte cu dihania*, un studiu extrem de interesant, și care va continua, plin de informații utile pentru specialiști, semnat de Mircea Popa. Matei Călinescu cu *Relectura*, Abordări psihologice, Freud și Jocul. Rubricile de mare interes *Documente*, cu Arhiva Constantin Noica și *Restituiri* Constantin Floru, și Jurnalul metafizic al lui Noica (16 iunie-8 septembrie 1947) și nelipsita *Miscellanea* cu recenzii de carte. (C.B.)

"Prințul Ghica" într-o nouă ediție

La împlinirea unui deceniu de la dispariția prematură a Danei Dumitriu, editura Albatros a retipărit, într-un volum unic de impunătoare dimensiuni (682 p., format mare), romanul-trilogie *Prințul Ghica*.

Ion Larian Postolache

Poetul Ion Larian Postolache s-a născut la 18 noiembrie 1916 pe meleaguri băcăuane, la Adjud. Primele sale poezii apar în *Căminul* (1931), revista liceului *Unirea* din Focșani al cărui elev era. Primul volum *Fluturi de bronz* (1937) îi apare odată cu terminarea liceului. Poetul vine la București, se înscrie la Academia Comercială, unde studiază doar trei ani. O nouă apariție editorială

Hronic (1941). Ion Larian Postolache frecventează cu asiduitate cenaclul *Sburătorul* condus de E. Lovinescu, unde vine în contact cu mulți scriitori consacrați sau începători. Poetul scrie dar nu mai publică pînă în 1969 cînd apare *Grădina de cactuși* urmată de *Orații* (1972), *Amurgul zăpezilor* (1982), *Mătâni* (1990) și *Balade apocrif* (1992). Genul poetic pe care l-a preferat a fost

De la Ministerul Culturii

Ministerul Culturii și Comisia Națională pentru Cultura Scrisă invită editurile să înainteze, pînă la data de 15 februarie 1998, Direcției Cultură Scrisă din Ministerul Culturii - tel/fax: 222.84.79 - cereri pentru acodarea subvenției de stat pe anul 1998.

Comisia recomandă ca titlurile pentru care se solicită subvenție de stat să fie încadrate în programe editoriale, colecții, serii coerente, și să fie însoțite de fișa de antecalcul și de datele tehnice ale cărții.

Menționăm că semnarea contractelor pentru lucrările aprobate de către Comisia Națională pentru Cultură Scrisă este condiționată de prezentarea manuscrisului.

Biroul de presă

Erată

● Din știrea privitoare la Premiile Soros publicată în nr. 51-52 al revistei noastre a fost omisă, dintr-o regretabilă eroare tipografică, menționarea premiului pentru proză acordat dlui *Alexandru George* pentru romanul *Oameni și umbre* (editura Albatros, 1997). Cerându-ne scuze autorului și cititorilor, facem cuvenita rectificare.

● În articolul nostru "Soarta Muzeului Zambaccian", apărut în nr. 51-52, 1997, al României literare, s-a strecurat o inadvertență. Redeschiderea muzeului a avut loc nu în martie anul trecut, ci în noiembrie 1996. Totodată, printr-o procedură ce depășește voința autorului articolului, fotografia semnată de Aurel Bauh, care îl reprezintă pe Zambaccian, a apărut din păcate fără semnătura în cauză.

Pentru ambele inadvertențe facem cuvenita specificare. (Radu Bogdan)

CALENDAR

1.I.1860 - a murit *Dimitrie Ciocărdia-Matila* (n. 1798)
1.I.1868 - s-a născut *I. Al. Brătescu-Voinești* (m. 1946)
1.I.1868 - s-a născut *George Mumu* (m. 1957)
1.I.1894 - apare, la București, primul număr al revistei „*Vatra*”
1.I.1907 - s-a născut *Constantin Fîntîneru* (m. 1975)
1.I.1917 - s-a născut *Vera Hudici*
1.I.1923 - s-a născut *Mihail Crama* (m. 1994)
1.I.1928 - a murit *Valeriu Branîște* (n. 1869)
1.I.1928 - s-a născut *Theodor Păcă* (m. 1978)

1.I.1929 - s-a născut *Nicolae Țic* (m. 1992)
1.I.1939 - s-a născut *Emil Brumar*
1.I.1944 - s-a născut *Mircea Muthu*
1.I.1948 - s-a născut *Dumitru M. Ion*
1.I.1949 - s-a născut *Radu Țuculescu*
1.I.1950 - s-a născut *Ion Ioachim*,
2.I.1891 - s-a născut *Aron Cotruș* (m. 1961)
2.I.1914 - s-a născut *Petre Paulescu*
2.I.1920 - s-a născut *Francisc Păcurariu*

2.I.1933 - s-a născut *Ion Băieșu* (m. 1992)
3.I.1967 - a murit *Alfred Margul Sperber* (n. 1898)
4.I.1877 - s-a născut *Sextil Pușcariu* (m. 1948)
4.I.1878 - s-a născut *Emil Gîrleanu* (m. 1914)
4.I.1931 - s-a născut *Nora Iuga*
4.I.1934 - s-a născut *Jiva Popovici* (m. 1991)
4.I.1942 - s-a născut *Ovidiu Hotinceanu* (m. 1973)
4.I.1954 - a murit *Elena Farago* (n. 1878)
4.I.1977 - a murit *Horváth István* (n. 1909)

5.I.1909 - s-a născut *Bazil Gruia* (m. 1995)
5.I.1923 - a murit *Adam Müller Guttenbrunn* (n. 1852)
5.I.1926 - s-a născut *Ioan Costea*
5.I.1949 - s-a născut *Leo Butnaru*
5.I.1972 - a murit *George Dan* (n. 1916)
5.I.1978 - a murit *D. Ciurezu* (n. 1897)
5.I.1981 - a murit *Laura Mihail Dragomirescu* (n. 1893)
5.I.1985 - a murit *Alexandru Vișianu* (n. 1891)
5.I.1992 - a murit *Tamara Gane* (n. 1909)

5.I.1993 - a murit *Efim Junghietu* (n. 1939)
6.I.1760 - s-a născut *Ion Budai-Deleanu* (m. 1820)
6.I.1802 - s-a născut *Ion Heliade Rădulescu* (m. 1872)
6.I.1833 - a murit *Nicolae Stoica de Hațeg* (n. 1751)
6.I.1881 - s-a născut *Ion Minulescu* (m. 1944)
6.I.1897 - s-a născut *Ionel Teodoreanu* (m. 1954)
6.I.1918 - a murit *Oreste Georgescu* (n. 1891)
6.I.1943 - s-a născut *Ion Drăgănoiu*
6.I.1990 - a murit *Traian Uba* (n. 1921)

“Luceafărul poeziei românești”

ORIGINEA acestui foarte puternic, probabil cel mai puternic clișeu din literatura română nu este ușor de stabilit. După câte știm nimeni nu a întreprins încă o asemenea cercetare de arheologie literară. Este cert că expresia nu a fost impusă de un critic cu autoritate, deși ea există într-un “inconștient colectiv” al criticii românești și face trimitere la cel mai cunoscut (comentat, tradus) poem eminescian și la metafora geniului aparținând aceluiași poem. În sfera de influență a clișeului e cuprinsă o serie bogată de formulări analoge, în care cuvântul *Luceafăr* este înlocuit cu *stea*, *astru*, *geniu strălucitor* sau cu perifraze menite să sugereze lumina, înălțimea, intangibilitatea etc. Maioreșcu vorbește în *Eminescu și poeziile lui* (1889) de “strălucire” personificată, de “rege al cugetării”, de “geniu cuprins de lumea ideală, pentru care orice coborâre în lumea convențională era o supărare”, de “seninătatea abstractă” și face identificarea dintre omul, “biografic” și *Luceafăr*, citind sfârșitul poemului ca argument la afirmația că “nici o individualitate femeiască nu-l putea captiva și ținea cu desăvârșire în mărginirea ei”. Finalul textului maioreșcian se cunoaște și este clar că va da tonul pentru mai toate finalurile studiilor despre Eminescu. “Și soarta lui Eminescu a fost aceeași (sic) fiindcă se găsea tot așa de sus” (s.m.), își încheie Iorga capitolul eminescian din cursul său *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică auspiciile geniului lui*. E drept că Iorga nu face trimitere aici la *Luceafăr* ci la alte ipostaze romantice ale geniului, dar merge pe linia finalului apodictic, linie pe care o vor continua și alți analiști ai “poetului național” (alt clișeu). Chiar Vianu, care se opune în mai multe rânduri clișeului și încearcă scoaterea imaginii lui Eminescu din ghetarul formulelor gata făcute alunecă în clișeu și nu numai în 1959, cînd o face, cu discreție, din motive extraliterare. Iar monografia călinesciană *Viața lui Mihail Eminescu* se încheie tot cu fraze care nu permit nici o opoziție și din care nu lipsește imaginea unui astru în depărțări.

ȘI TOTUȘI, cine a lansat formula “magică”, aceea pe care criticii nu știu s-o anuleze, chiar dacă, în ce-i privește, știu s-o evite? În 1875, cînd Veronica Micle publică în *Convorbiri literare* poemul în care îi opune *Luceafărul*, iubit cîndva, atracția mai puternică și mai proaspătă a Soarelui¹ identificarea poetului cu *Luceafărul* trebuie să fi devenit familiară, dată fiind capacitatea anecdoticului și a poveștilor romanțioase de a fixa un supranume sau o “legendă”. Am presupus, prin eliminare, că primul care s-a întîmplat să prindă pe hîrtie un clișeu ce exista “în aerul timpului” nu putea fi decît un gazetar, probabil dintre contemporanii lui Eminescu. Am avut șansa să-l găsesc. După toate probabilitățile formula a apărut prima dată în cotidianul *Adeverul*, I, 252, Duminecă, 18 iunie 1889, într-un necrolog format de altfel numai din clișee și locuri comune e, ceea ce nu exclude ca sentimentele exprimate în el să fie reale. Iată textul: “*Luceafărul* poeziei române, Mihail Eminescu s’a stins. Veste dureroasă, veste sfâșietoare, pentru aceia care l-au cunoscut,

l-au simțit, l-au înțeles și l-au iubit. Sunt morți în fața cărora, nu mai poți plînge și nu mai poți găsi cuvinte ca să-ți destăinuiești durerea. Lacrămile îți se istovesc și gândul, îți se țintuiește spre ființa scumpă. Nu-ți vine, nu poți crede realității crude! (...) Înlănțuit de mizerie toată viața lui, el a rîs de ea lăsându-i disprețul drept orice necaz, și avîntându-și gândul în lumea închisurii. Poeziile lui Eminescu sunt pentru noi cea mai neprețuită moștenire, pe care o vom păstra ca amintirea simțirii celei mai puternice și gândirii celei mai înalte, turnată în cea mai frumoasă formă și în cea mai curată limbă românească”. Necrologul este semnat cu inițialele C.B.S. pe care le-am identificat a fi ale unuia din redactorii revistei la acea dată, C.B. Stamatina Nazone (prim redactor era Gr. Ventura)². Dacă numele și “opera” gazetarului s-au pierdut ca totul, în schimb metafora sa a fost mai norocoasă și a urmat soarta poetului pe care-l numea: a devenit națională. Moartea poetului coincide cu nașterea clișeului. Le aniversăm deodată. Anul viitor, în iunie, formula “*Luceafărul* poeziei românești” va implini un secol. Nu se întrevăd semne de îmbătrânire: ne va supraviețui.

Evitat de critici, clișeul lui Nazone este “compensat” de felul în care critica a comentat poemul *Luceafărul*. Perspectiva critică este întotdeauna centrată pe *Luceafăr*. O asemenea abordare este explicabilă prin cel puțin trei cauze: în primul rînd titlul poemului este semnalul că totul se construiește în jurul *Luceafărului*. Probabil că dacă poemul s-ar fi numit *Fata de împărat* sau *Cătălina* soarta receptării lui ar fi fost alta. În al doilea rînd celebra însemnare de pe fila a 56-a a manuscrisului 2275 B (“Aceasta este povestea. Iar înțelesul alegoric ce i-am dat...”) favorizează atenția îndreptată spre identificarea geniului-Luceafăr. În al treilea rînd istoria literară însăși pune poemul, într-o serie analogă de poezii romantice, în care toposul geniului-astru e în primul plan. Îndreptățirea acestei abordări este clară. Cantonarea în ea, în schimb, o transformă în barieră de interpretare și în loc comun. Am încercat să arăt într-un scurt articol intitulat *În apărarea Cătălinei (România literară, 15 ian., 1993)* cit de fertilă se poate dovedi receptarea poemului pentru cititorul de astăzi dacă punctul de plecare este fata de împărat-Cătălina. Fără a relua demonstrația, voi

dezvolta unele idei existente *in nuce* în textul publicat, ca argument împotriva cîtorva locuri comune critice.

DACĂ abordarea poeziei din perspectiva *Luceafărului*, deși comună, are, cum am văzut, rostul ei, ideea că fata preferă “omul comun” și nu e în stare să înțeleagă și să aleagă geniul este nu numai comună, ci și greșită. G. Călinescu este unul dintre cei care o acceptă necondiționat. Cine e fata de împărat? Indiferent dacă o numim personaj-(= variantă a *Fetei în grădina de aur*), mască, ipostază lirică eminesciană (vocea din *Floare albastră, Povestea teiului*, vocea masculină/feminină din poemele care aparțin “constelației *Luceafărului*”, ori cea din *Sonete*), sinteză a ipostazelor feminine ale poeziei eminesciene, jumătate Fecioară/inger, jumătate Dalilă/demon, fata de împărat este *cel mai înalt* ton liric al poetului, cu nimic mai prejos decît tonul din care se naște *Luceafărul*. Se uită că e echivalabilă cu un astru ea însăși (lună între stele) în căutare de fături pe măsura ei. Aflată cu siguranță la vîrsta fetei de împărat din *Cătălin*, la vîrsta firească a fetei din basme (orice altă vîrstă ar fi trebuit precizată, aceasta nu, pentru că ține de convenție, e implicită), la vîrsta Floricăi din *Zburătorul* heliadesc, fata se îndrăgostește de o fantasmă, un zburător (pe care-l va face să zboare în cerurile ei de stele), un tinăr. Proiecția fantasmei din ea însăși se oglindește în *Luceafărul* de pe cer. Asemenea trubadurilor, asemenea lui Miron, de data aceasta ea, femeia, este cea care se îndrăgostește de o imagine frumoasă “fără corp”, de ceea ce Diotima lui Platon ar fi situat pe cea mai de sus treaptă a dragostei: ideea de dragoste însăși. Există oare vreo îndoială asupra înălțimii sufletești a celei capabile de un asemenea dor (prin tradiție aparținînd eroului masculin, fata fiind cea care se lasă aleasă și iubită)? De ce totuși nu rămîne la iubirea ei dintîi și “se coboară” la Cătălin? Să remarcăm că dialogul fetei cu *Luceafărul* seamănă izbitor cu discuțiile dintre Ivan Karamazov și vizitatorul său nepoftit, diavolul (ca să luăm numai una din concretizările mitului faustic), pe aceea din *Frații Karamazov*: Ivan încearcă să afle de la vizitator toate tainele lumii de aici și de dincolo, dar, dezamăgit, constată că, prin diverse tertipuri, diavolul nu-i dezvăluie decît lucruri știute și crezute de el.

În fond nu e decît o coborîre în subconștient, în care Ivan, bolnav, febril, reușește să afle mai mult decît știe sub controlul lucidității, dar nu mai mult decît există *in sine însuși*: Exact la fel, fata a reușit să găsească pe cer oglinda proiecțiilor erotice subconștiente, dar nu le poate întîlni decît în somn, *adînc în vis* și ele nu capătă niciodată realitate de sine stătătoare. Neacceptînd să plece cu *Luceafărul* fata nu acceptă să le dea independență, ceea ce ar echivala - cum va explica mai tîrziu Freud - cu boala psihică. În stare de trezie privește *Luceafărul* de pe cer, ca stea, și se recunoaște în el. Ca și cum s-ar privi în oglindă. În vis întîlnește un om străniu și recunoașterea nu se produce. Este eșecul comunicării din scena cu Ivan, la Dostoievski. Eșecul se mai explică într-un fel: fata a ales greșit simbolul care să corespundă dorinței ei. Își alungă zburătorul cît mai departe și-l vede cu ochii minții “că se înalță tot mai sus”, îl urmărește în călătorie și caută să se recunoască în altceva.

Dezamăgita că a greșit căutînd prea sus își caută imaginea într-o oglindă mai apropiată. Dar imaginea pe care o vede e tot falsă. De data aceasta fata greșește desconsiderîndu-se pe sine, cu tot cu imaginea din oglindă, Cătălin, (nu întîmplător proiecția masculină a numelui ei). A crede pe cuvînt vocea fetei care-l acuză că “și guraliv și de nimic” s-ar potrivi cu ea este același tip de greșeală cu creditarea vocilor personajelor într-un roman. Nimic nu justifică socotirea fetei, mai degrabă interiorizată și idealistă, drept “guralivă” ori “de nimic”. Autoacuzele sînt rodul, dezamăgirii, iar ea rămîne credincioasă visului ei (“în veci îl voi iubi”). Atîta că acum știe și ea că el “în veci va rămîne departe”, înțelege că “nu se poate”, acceptă hotărîrea Demiurgului care nu o privește pe ea, în individual, ci pe ea ca feminitate. Ca să înțeleagă iubirea pămîntească (pe Afrodita “obștească”, în limbaj platonician) fata a avut nevoie să-și spună povestea *Luceafărului* de la un capăt la altul. *Aceasta este povestea*. Iar *înțelesul alegoric* pe care îl capătă depășește explicația notată de mina autorului. Ca întotdeauna în cazul poeziei care-și merită (re)numele. Și acest înțeles este că în dragoste drumul, primul drum, e de întotdeauna de la ideal la real, și nu invers, cum spune Diotima. Acest al doilea (sau poate ultim) drum, cel platonician, ține de altă inițiere.

Ioana Părvulescu

¹ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică (după note stenografice ale unui curs)*, Ed. Librăriei Pavel Suru, București, 1929, pp. 176-177.

² *Personalitatea lui Eminescu*, 1925, articol prilejuit de apariția recentă a volumului de *Amintiri* al lui Slavici, ampla prefață *Poezia lui Eminescu* scrisă în 1929-1930 și *Atitudinea și formele eului în lirica lui Eminescu*, din 1939. Contrar opiniilor critice suplă și declișeizante din aceste studii și articole, Vianu scrie (constrîns de împrejurări, desigur) articolul circumstanțial *Eminescu în timp* (1959) unde sprijină clișeul lui Vlahuță (!): “Eminescu a fost toată viața lui *adevăratul tip al proletarului* intelectual în civilizația noastră burgheză (s.m.)”.

³ Iată poemul al cărui titlu este *Drag mi-ai fost...*:
“Drag mi-ai fost, mi-ai fost odată,

Dar ce-a fost n-a să mai fie,
Am văzut c-această lume
Făr’de tine nu-i pustie.

Și luceafărul pe ceruri
Place mult cum strălucește,
Dar apune și dispore
Soarele cînd se ivește.

El cu discul său cel falnic
Te deșteaptă la viață
Și te face să uiți iute
Steaua cea de dimineață.

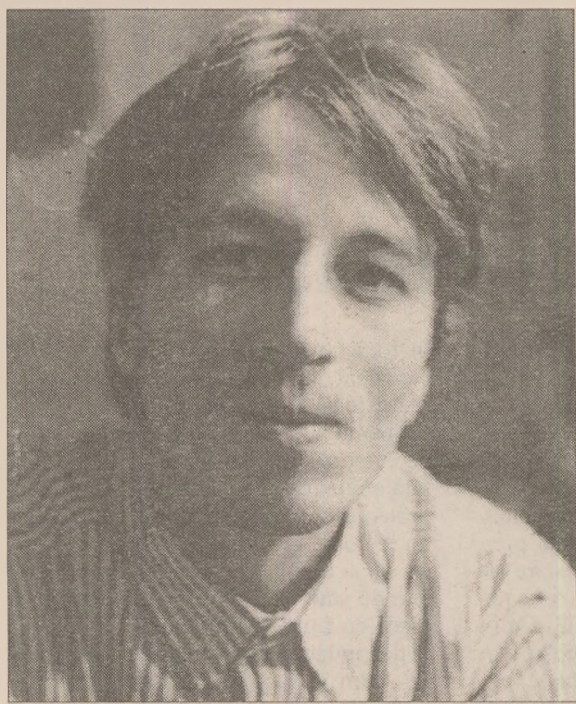
Tu luceafăr mi-ai fost mie
Ce în zori de ziuă luce,
Și-ai apus, acum la soare
Eu privesc cu mult mai dulce”.

(*Poeți de pe vremea lui Eminescu*, Antologie, prefață, consemnări critice și adnotări de Eugen Lungu, Literatura Artistică, Chișinău, 1990, p. 334). Că-

linescu socotește această creație tip “petite poésie” o dovadă a faptului că la 1875 primele variante ale *Luceafărului* erau deja cunoscute și Veronica Micle le cunoștea. Din același an este și versificarea basmului lui Kunisch. Nu e deloc exclus însă ca poemul lui Eminescu să fi venit ulterior, transformîndu-se (voit sau nu) în replică de alt calibru la *Drag mi-ai fost...*

⁴ Textul a fost reluat în *Universul literar*, An XLII, Nr. 26/27 iunie 1926 într-un grupaj de spicuri (pp.13-16) din presa anului 1889, cu ocazia împlinirii a 37 de ani de la moartea poetului. Explicația decalajului de 12 zile față de data morții, 15 iunie, este schimbarea calendarului pe “stil nou”.

⁵ I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești (1790-1990)*, Ediția a II-a revizuită și completată, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1996, p. 8.

Radu BURUCIUC

TOT ce știu despre RADU BURUCIUC este că s-a născut la Covasna, în județul Iași, în 1968, a terminat liceul și, după doi ani de Filosofie, a abandonat. Asta era înainte de Revoluție. De publicat, n-a publicat nimic pînă acum. N-aș putea spune de ce. Versurile pe care mi le-a încredințat - un întreg volum - sînt, evident, „coapte”, îngrijite, dar nu atît de „lucrate”, încît să bătuesc un scrupul stilistic exce-

siv. Poate fi un orgoliu de artist pitit sub timiditate. Am oarecare experiență cu debutanții. Pe Radu Buruciu, vorbesc de om, nu l-am putut însă citi. Nu mi-a adresat decît cîteva fraze. Deloc expansiv, nu e propriu-vorbînd rezervat: pur și simplu, nu iese din cochilia lui decît cînd vrea el. Ceea ce înseamnă, probabil, foarte rar. I-am sugerat o selecție pentru pagina de față. A completat-o, discret, dar ferm, cu cîteva titluri. Nu e nevoie de cine știe

ce ochi pentru a vedea că Radu Buruciu este cu adevărat poet. Calitatea sentimentului și a limbajului este indiscutabilă. Melancolia pare a fi starea dominantă în toate aceste poezii, prin care adie arome florale din grădina lui D. Anghel și toamna îl îmbrățișează tandru pe îndrăgostitul visător. N-am cum să mă înșel: s-a mai născut un poet. Fii binevenit, Radu Buruciu!

Nicolae Manolescu

Așteptînd depărtatele pajiști din noi

Se irolesc trandafirii petală cu petală
Prins în focul de-o clipă a frumuseții lor
Se irolesc trandafirii în ochii mei, străinii,
Prinzînd parcă de veste de gîndul meu fugar
Se-nclină a *adio* a moarte și tristeți
Pe ultimele acorduri cu un surîs banal.
Cine pentru cine spune rugăciuni
Sinele-mi se stînge, vorba se-ntristează
Înnegurații ochi ai vîntului de seară
În tăcere inimi dureros scrutează.

Cum vei spune „iubesc”,
Nefirească ființă, care aduni în cuvinte
Ceea ce însăși tu nu poți fi.
Cum vei spune „te iubesc”,
Inimă, fără rost zbatere în deșert,
Răstignită peste lucruri spre a le da un nume.
Cum ai să plîngi și cum ai să te bucuri,
Suflete, cu ce nu e al tău,
Cînd eu acum te irolesc în versuri
Făcîndu-ți un chip străin
Aidoma cuvintelor.

Ea a trecut ca iarba, ca vîntul
Ca un zbor în inima tristeții
Ca un vis al duminicii
S-au aprins în grădini rugurile toamnei
Și frunzele cad în răstimpuri umede
Lăsîndu-și amintirea cîtorva clipe de vară
Acum te-ai dus, cînd răsări-vei oare
Mai vie ca niciodată și neatînsă de timp?
Ai plecat tremurătoare risipind cuvintele
Niciodată mai iubită ai fugit
Răspîndindu-ți chipul în ploaia nopții
N-ai să mai vii, nici ochii
Cu totul n-am să ți-i mai văd
Pot să destram de mii de ori în ziua
A nopții amintire de atunci
Pe toate străzile pot să colind regăsindu-mă
Numai n-ai să mai fii
Să mai culegi din toamne
Tristețile ce-ți plîng pe ochii reci

N-ai mai scuturi teii
Cu tremurul încet al brațelor
Stau și aștept o grație a îngerilor
Ca în cîntecul meu să te adun pas cu pas
Și cît de mult te doresc
Nu pot a-ți spune nici chiar strigătele mele
Disimulate în aceste versuri.

Trece un timp al iertărilor
Și vremea se zbîrcește în cutele sinelui tău
Cu o ploaie mai lungă, cu o frunză uscată
O dorință de moarte răzbate-n afară.
Toate iluziile putrezesc în băltoace.
Mai mare decît toamna sufletul se ascunde
În aceeași închisoare peste închisoarea trupului.
Timp ascuțit destin al unor ore moarte
Sfîrșind în disperarea lacrimilor mute,
Aruncate orizonturi spre pustiinda mare.
Privește depărtarea și taci, vorbesc doar ochii
Strălumiți de frunze, iubiri neiertătoare.
De ce afîta timp, afîta singurătate
Strecurată încetul cu încetul în toată dăruirea ta?
De ce toamna și de ce morțile repetate?
De ce timpul mut al unor ore moarte
Cînd de fapt o singură clipă
E mai mult decît tot timpul.

În liniștea de nedespărțit a-nfîplării
Crinii dau în floare și-s timpurii extaze,
Totul e un val de ziua năvălind
Peste nopțile așteptării.
Numai versul se petrece între tine și tine.
Să poți cînta, să poți a pune capăt
Și verdelui de iarba și firului iubirii,
Ar trebui visul să-ți închizi
Peste coclauri la un foc departe.
Să nu trăiești cu tot ce te aprinzi
Ar trebui să mori cu fiecare moarte.
Să poți cînta, cu totul altceva să fii
Cum ești tu numai muțenia extazului știe
Și-nfîplării cumpăna nu-nclini decît o clipă.
Cu înserări trecută ca și vîntul

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumar

Tangourile lui J.O.-nscrise-n plăci de raze Pentru-ale detectivului Arthur extaze

1.
Vino la mine să jucăm popice!
Tu bila de cristal, eu cea de puf
Vom arunca-o spre Euridice,
Îmbujorați și puri, cu pămătuf

De rouă fragă la reverul umed
Și-n cap cu pălării de fin batist,
Și cine-o va atinge moale-n suflet
Din magazii o s-o aducă trist,

Cînd dup-amiaza face flească murii
Și gramofonul cîntă în neștire
A veșnicie tandră: „Luri-Luri,
Viața este vis de fericire...”

2.
În edificii vechi de cărămidă,
Pe canapele moi, ca pe ciuperci
De aur matlasat, mă lăfăi dulce.
Oh, pe plafoane sînt serafi cu vergi

Ce bat la tălpi bezmetice fecioare
Și uneori pe sîni căci au greșit
Cu ei, dezvirginîndu-i, iar pe urmă,
Duiosî le umplu rănile cu chit

Și-nlăcrimați le iau din nou la pieptul
Lor plin de pene și-n aripi le strîng,
În timp ce ele cu delicatețe
Le trag pe frunte nimburile-adînc!

Făptura ta-mi străbate de prin vise
Să te ating, să uit, să nu mai fiu.

În pustiul pașii sînt ca umbrele felinarelor
Dispar din loc în loc la fiecare vînt
Descoperindu-și strălucirea acolo unde nu mai sînt
Cîteodată mă întreb cît poți fi tu de frumoasă.
Cînd nici un ochi nu este să te vadă
Cînd înflorești în taină și în tine însăși
Întrebarea-i însăși o-nflorire
Căci din loc în loc, ca și urmele deșertului
Inimile noastre mută Frumusețea
Acolo unde umbra-i sfișie tot strînsul
Deschizînd-o ochiului într-însul.
Fac un pas țînîndu-mi inima în mîini
Și sufletul în cuvintele mele. Mă vei primi?
Dacă aș putea să fiu doar adiere
Să te îmbeți ușor, abia simțit de mine
Să-ți fiu prilej de înflorire
În tine însăși și-n singurătate
Aștept un răspuns și mă simt pierzîndu-mă
Printre ramurile arborilor
Topîndu-mă în cerul înserării.

Dacă rămîn cu mine însumi la porțile înserării
Voi înălța laude zilei ce-a fost, amintirilor ce-au rămas
N-am să fiu încercînd amintiri să șes,
Numai frunzele viețuiesc fără păreri de rău
Căci vara toată-i o singură înflorire pentru ele.
Pentru lucrurile moarte rămase în urmă
Voi aprinde o candelă, și-n pași și-n tăceri
Chiar și-n cuvintele spuse se va ghici iubirea
Ca însuși glasul depărtării.
Un timp nu-i decît un gol
Peste duminicile-n care te-am simțit lîngă mine,
Un timp, stingînd lumina,
Așezînd o umbră într-un loc pustiul,
Dînd un semn despre noi.

**CRONICA
EDIȚIILOR**

de
Z. Ornea

Aderca în monografie

SPIRIT insurgent, mereu pe baricadele luptelor literare (nu numai), Felix Aderca este, prin opera lui atât de diversificată, totuși, ca să folosesc expresia lui Perpessicius, un scriitor de raftul al doilea. Aprecierea n-are, se știe, nimic diminuant ci urmărește numai să așeze valorile într-o scară de clasificare judicioasă. Și, totuși, chiar dacă ierarhia valorilor, sub raport strict estetic, îl instalează, azi, (dar numai azi?) în acest plan secund, în epocă Aderca a ocupat, în scena vieții literare, locul fruntaș al podiumului. Era peste tot o prezență activă și totdeauna vital necesară, încrucișând sabia și războindu-se neobosit. Preocuparea sa fundamentală a fost militanțismul pentru modernizarea și modernitatea literaturii. Aici trebuie căutată și valoarea contribuției sale literare. N-a fost un mentor dar un factor de atac neînfricat de prima linie a tranșelor a fost cu siguranță. Ceea ce este imens. Că i se cuvenea o monografie care să-i facă dreptate, reconstituindu-i traseul și fizionomia, e indiscutabil. E misiunea pe care și-a asumat-o dl Valentin Chifor, orădean de origine, cunoscut, de un deceniu și mai bine, ca un constant exeget al operei și activității lui Aderca, scriind articole și îngrijind ediții. Monografia, bună și sistematică, pare a fi fost la origine o teză de doctorat, păstrând, de aceea, toate trăsăturile acestei tipologii caracteristice din sfera istoriografiei literare.

Născut în 1891 într-un sat din județul Vaslui și petrecându-și adolescența la Craiova, unde a și încercat să debuteze la o publicație sămănătoristă (dar chiar și la *Sămănătorul*), tânărul Aderca e un neliștit, voind să iasă prematur în lumea scrisului, publicând, în 1912, cinci plăchete de versuri, fără a izbuti să iasă din anonim. Din păcate, destinul său e marcat de deficiența autodidactului. Și asta pentru că, elev prin a șaptea de liceu, datorită unei teze de sfârșit de trimestru socotită ireverențioasă, e exmatriculat din toate școlile din țară, fără drept de reînscris. A încercat, în 1913-1914, să-și ia bacalaureatul și, apoi, să-și continue studiile la Paris. Și această tentativă a fost un eșec, probabil și datorită izbucnirii războiului. S-a reintors acasă cu studiile tot neterminate, va face războiul, fiind rănit și decorat, izbutind, apoi, să capete o slujbă modestă la Ministerul Muncii, de unde a fost licențiat, datorită legiuirilor rasiale, în 1940. Și, totuși, omul cu studii neîncheiate devine în

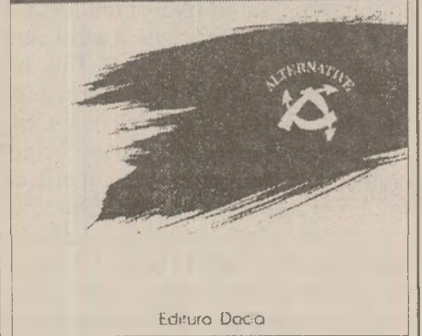
1942, pentru doi ani, profesor chiar de estetică, la o universitate particulară pentru studenții evrei eliminați din universitățile de stat, bucurându-se de audiență. E, din nou, pe baricade, din august 1944, încearcă să se acomodeze scriind o esuață monografie despre Gherea (cu care, în 1920, se războise puștește), dar, curînd, glaciațiunea dogmatică îl impresoaară, scoțîndu-l ca pe ațîția alți congeneri, din rînduri. A publicat cîteva cărți fără semnificație prin anii cincizeci, deși dintr-un fragment de jurnal de prin 1951 (publicat de dl Valentin Chifor într-o ediție) aflăm cit de înfricoșat era atunci. A lăsat, în manuscris, o voluminoasă carte (inutilizabilă tocmai din cauza concesiilor făptuite aici) despre Goethe și, prevăzător, și-a clasat opera, pe volume, pentru o proiectată ediție de *Scrieri*, din care numai gazetăria ocupă spațiul a nouă volume. Am văzut acest proiect, în mape, la secția de manuscrise de la Biblioteca Academiei. Dar pînă azi proiectul n-a găsit materializare, poate și pentru că e exhaustiv. De fapt, ca să-mi spun gîndul întreg, Aderca nu este un autor care ar merita - mai ales în condițiile financiare precare, de astăzi - o restituire integrală a scrisului său. Ci una pe secțiuni. I s-au reeditat, în ediții de sine stătătoare, romanele, versurile cam anodine, o parte semnificativă din publicistica sa, în două masive volume, de către d-na Margareta Ferraru. E suficient? N-aș spune. Ea trebuie mereu reeditată, republicat *Micul tratat de estetică* și, pentru restituire, reluată o ediție din publicistica sa. Mereu activ, fatalitatea îl lovește pe scriitor printr-un accident de circulație, rămîne, apoi, paralizat și moare în 1962, cam uitat și ieșit din uz. Repet, destinul a fost totuși bun cu opera sa pentru că, din 1962, unele scrieri încep să fie reeditate, ce-i drept, apoi, într-o cadență mult capricioasă. Dar, cu excepția, nesemnificativă, a dramaturgiei, mai toate scrierile sale valoroase au fost și sînt reeditate (ultima reeditare, chiar din acest an 1997, e romanul *1916*).

Reintorcîndu-mă la monografia d-lui Valentin Chifor, m-aș opri, mai întîi, la secțiunea publicistică a operei lui Aderca, încalcînd astfel dispozitivul cărții care începe, desigur, cu romancierul. Și întrecînd, deși știu prețui cum se cuvine proza scriitorului, Aderca, spuneam, este înainte de toate important pentru militanțismul său întru modernitatea literaturii române. Aici e un combatant infatigabil,

mereu la post. În cenaclul "Sburătorul" al lui Lovinescu, a fost printre primele rînduri. Era, acolo, un lider de opinie, sfîrșitul fiecărei lecturi în cenaclu aducînd, invariabil, invitația mentorului: "Ce zici Bebs, ce zici dom'Aderca?" Și Aderca se rostea de îndată, ferm, deschis, calauzînd, de fapt, discuțiile patronate inteligent și binevoitor de Lovinescu. S-au produs, adesea, ciocniri între mentorul cenaclului și Aderca, unele chiar în presă. Ba fecundul polihistor pretindea, în particular, că adevăratul factor de îndrumare a literelor românești spre modernitate este el și nu Lovinescu, lăsînd a se înțelege că marele critic, clasicizant, trebuia el însuși îndrumat spre înțelegerea modernului în lirică. Să admitem că e, în această aserțiune, o evidentă exagerație. Dar e incontestabil că Aderca (împreună cu Davidescu și Fundoianu) a recunoscut, în Arghezi, înainte de eclatantul său debut din 1927, pe marile poet. Și asta numai pe-baza poeziilor publicate în presă, pe care Aderca, asemenea altora, le adunase într-un caiet, socotîndu-l de mare preț. Articolul său din noiembrie 1926, apărut în *Viața literară*, e intitulat chiar *Un nou Eminescu*. Și mai spusese în alt articol încă din ianuarie 1922 același lucru. Reproducem din articolul din 1926 această apreciere atunci curajoasă și insurgentă: "Ținem să afirmăm cu tărie - și cu toate riscurile: auzim de pe acum cuvîntul nostru acoperit de glasurile și măcăitul tuturor orătenilor cu mișcătoare cozi critice! - că poetul Tudor Arghezi este, de la stingerea lui Eminescu încoace, întiul izvor de poezie mare, bogată, originală și complexă, care dă limbii românești, pe această planetă, justificare de viață și universalitate". Judecata sa de valoare a fost apoi, chiar în 1927 (prin articolul lui Ralea din *Viața Românească* pe marginea plăchetei de debut a poetului), validată, rămînînd și azi validă. Și nu uit să adaug, Aderca a scris admirativ și despre poezia lui Ion Barbu, Lucian Blaga, Adrian Maniu, Camil Petrescu iar, încă în 1916, despre *Plumb* al lui Bacovia, semnalînd, în lirismul acestuia din urmă, că "e alături la doi pași, de cea mai mare poezie". Să recunoaștem că Aderca, educat, ca adolescent, la școala poeziei simboliste, știa să aprecieze judicios valoarea realei modernități lirice, afirmînd-o rîspicat. Și dacă la aceasta adăugăm vestejirea constantă a sămănătorismului și a poporanismului (cu Ibrăileanu a polemizat - pentru apărarea autonomiei esteticului - deși criticul ieșean îi publicase în revista sa romanul *Domnișoara din strada Neptun* și scrisese favorabil despre el), căpătăm imaginea concludentă a unui critic care a știut să selecteze, întru modernitate, valorile. N-a fost, ce-i drept, un critic de întîmpinare cu statut și autoritate, cum vor deveni, de prin 1928, cei ce vor constitui pleiada marilor critici interbelici. Dl Valentin Chifor are dreptate cînd afirmă că în foiletonul lui Aderca lipsește analiza dar nu și judecata de valoare. Însă, prin scrisul său, Aderca a fost, incontestabil o instanță, respectată și solicitată. Iar ciclul marilor interviuri cu scriitorii importanți ai timpului, adunate în 1929 în volumul, de mare ecou în epocă, *Mărturia unei generații*, pe lîngă faptul că a creat un gen literar este, și el, o contribuție la fortificarea înnoirii modernizatoare în literatura română. Și să adaug că a scris admirativ despre *Ion* și *Pădurea spinzuraților* ale lui Rebreanu, văzînd în creația marelui prozator o izbîndă a epicii românești și un semn al năruirii sămănătorismului dulceag și vetust. Și, apoi, ce polemist ascuțit a fost

VALENTIN CHIFOR

**FELIX ADERCA
SAU VOCATIA
EXPERIMENTULUI**

Valentin Chifor, *Felix Aderca sau vocația experimentului*, Editura Dacia, 1997.

Aderca, știind a se păstra, mereu, în spațiul polemicii de idei! Iar polemiciile sale se inserau, cele mai multe, în aceeași neobosită bătaie pentru modernitatea literelor românești. Sigur că al său *Mic tratat de estetică* (1929) n-are nimic din necesara structură severă a unei cărți de estetică. Dar așa cum a fost, cu secțiunea sa de publicistică (autorul a inclus aici articolele sale, unele polemice, pe teme de estetică), rămîne, alături de *Mărturia unei generații* (de altfel, apar în același an, pe care îl consider important pentru fixarea personalității criticii), ca un semnificativ document de epocă. Să pomenesc și de secțiunea, mult corpulentă, a publicisticii politice a lui Aderca, curajoasă, democrată, combătînd extremismul de dreapta de aiurea și de la noi. Polemica sa din 1935 cu N. Davidescu întru apărarea operei lui Caragiale, socotită funest de fostul poet simbolist o expresie ultimă a fanariotismului ocupant, este, la acest capitol, exemplară.

Prozei lui Aderca i-a fost adusă acuzația, îndreptățită, că e lipsită de har constructiv, mai ales în romane. Dar *1916* demonstrează în prima treime a cărții reală forță constructivă. Autorul a fost efectiv obsedat de dimensiunea erotică a umanului, mergînd pînă la pansexualism. Romanele *Țapul* (1921) și *Omul descompus* (1926) sînt ipostaze ale acestei preocupări acaparante, cărora le-o adaugă în 1933, romanul publicat sub pseudonim (Chifford More) *Al doilea amant al doamnei Chaterley*, care a provocat un mare scandal, autorului înscenîndu-i-se și un proces pentru atentat la bunele moravuri. Aceste romane, mai ales primele două, vădesc unele reale calități. Dar la acest capitol al erosului trebuie imediat menționată suita de povestiri *Femeia cu carne albă. Din carnetul intim al d-lui Aurel* (1927), o izbîndă reală a prozei lui Aderca (alături, negreșit, ca valoare de *1916* și de romanul de anticipație *Orașele înecate*, primul roman science-fiction din literatura română). Celelalte proze ale sale, *Domnișoara din strada Neptun*, *Aventurile lui Ionel Lăcustă* *Termidor* sînt palide ca substanță epică. A scris, de fapt, multă proză (paisprezece romane, dintre care două inedite). Întînsă e proza sa scurtă, rămasă în presa vremii. În proiectul ediției de *Scrieri*, autorul a menționat un volum care trebuia să aibă, în sumar, 99 de scurte povestiri, multe dintre ele, asemenea teatrului, - are dreptate dl Ovid S. Crohmăniceanu - sînt de factură expresionistă, atunci efectiv novatoare, avînd și valoare de experiment. Publicarea unei astfel de ediții ar fi, cred, utilă. Dl Valentin Chifor consideră că partea cea mai rezistentă a operei lui Aderca este proza. Poate că din spațiul creației ficționare. Pentru că, altfel, adevărat important este Aderca în calitatea sa de animator al vieții literare interbelice, ferment extraordinar al modernismului și modernității. Să sperăm, cu toții, că această bună monografie a dlui Valentin Chifor va contribui eficient la fixarea operei lui Aderca în istoriografia literară, întreținîndu-i necesar postumitatea.

INSTITUTUL EUROPEAN

James M. Buchanan

Colecția CIVITAS

Limitele libertății: între anarhie și Leviathan

Traducere de Liviu Papuc

Pentru protejarea libertății cetățeanului, statul trebuie să impună reguli și constrîngereri: iată eternul paradox al politiciii! De la acesta pleacă J.M. Buchanan în analiza asupra domeniului filosofiei sociale și științei politice. Soluțiile extreme ar fi anarhia sau Leviathanul. Dacă renunțăm la legi, renunțăm la ordine deci la armonia socială, la pacea și siguranța cetățeanului. Aceasta e anarhia, atît de temută de filosofii greci. Statul total, Leviathanul văzut de Thomas Hobbes, duce spre dictatură, spre suprimarea tuturor libertăților, ceea ce reprezintă tot o soluție inacceptabilă.

288 pag.

ISBN 973-586-034-1

În aceeași colecție, va mai apărea:

• F.A. von Hayek, *Constituția libertății* • P. Cassamajor, *Arta trădării*

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600 • Tel-fax: 032-230197
tel 032-233800 • e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http://www.nordest.ro/home.htm

Spioni au fost, spioni sînt încă

MARTI, 22 decembrie, adică exact la opt ani după fuga lui Ceaușescu, noul război împotriva spionilor s-a încheiat tot prin înfrîngerea celui care l-a declanșat. Numai că SRI-ul lui Emil Constantinescu a fost mai harnic decît Securitatea lui Nicolae Ceaușescu și după ce a lucrat pe brînci vreme de două luni a descoperit că spionii și agenturii există. Chiar dacă, deocamdată nu avem dovezi împotriva lor. Cu tot ajutorul domnului Adrian Severin care a pus la dispoziția *organelor noastre* toate documentele dumnealui.

La orele 20, cînd era anunțată transmiterea rezultatului la care a ajuns CSAT, intrucît acesta nu fusese scos încă de la cuptor, TVR ne-a prezentat o secvență de film în care ședintele Emil Constantinescu bea o cană de vin fierț (așa cum se bea de Crăciun prin țările din Comunitatea Europeană) cu fotbalistii pe care îi lauda că au făcut mai mult decît politicienii pentru România. Se înțelege, cu excepția dumnealui, de vreme ce, în ciuda eșecurilor înregistrate, nu are o popularitate mai mică decît a generalului Iordănescu. Era evident că jocul continuă și că mingea - cu numele jucătorilor înscrise pe ea - se află la Cotroceni.

Privind lucrurile din perspectiva sfîrșitului, aș putea spune că Emil Constantinescu s-a jucat cu Adrian Severin ca pisica cu șoarecele. Dar nu aș putea spune acest lucru cu admirație. (Fiindcă mie nu îmi plac pisicile, prefer cîinii). Nu l-aș spune nici cu înțelegere pentru cel căzut în această cursă. (Fiindcă șoarecii îmi displac și mai mult.)

După un suspans de cîteva ore, în care ne-au trecut prin cap toate scenariile posibile, ca în 1989, s-a dat în sfîrșit rezultatul. În comunicatul său,

șeful statului a apreciat, în mod sincer, faptul că domnul Adrian Severin nu a făcut publice numele de pe lista sa, trăgînd concluzia că astfel nu se face vinovat de a fi trădat secretul de stat. În ce mă privește, regret, dar mi-e imposibil să înțeleg rațiunea sa și a liderilor de opinie care sînt de acord cu ea. Pentru că lista domnului Severin nu ar constitui un secret de stat decît dacă, Doamne ferește, ar exista pe ea și cineva care ar fi chiar Statul Român în persoană. Or mie îmi place să cred că nu poate să fie vorba despre așa ceva. Pentru că nu mi se pare fostul ministru de Externe omul care să se joace astfel cu focul. De aceea mă întreb: în fond, ce s-ar fi întimplat dacă *Lista d-lui Severin* s-ar fi publicat? Probabil, ce s-a întimplat și după *Lista lui Stan* (pățitul). Adică nu ar fi pățit nimeni nimic decît tot bietul Adrian Severin, pe care l-a apucat deodată eroismul, deși nu-i prea stătea în fire. Dacă-și publica descoperirile, măcar ar fi știut și el pentru ce a pățit-o. Și am fi știut și noi. Fiindcă, după terorismul fără teroriști și corupția fără corupți, acest spionaj fără spioni incurcă și mai rău lucrurile și riscăm să ajungem din nou să se pună problema întăririi vigilenței și să ne coste paza mai mult decît ce mai e de păzit.

La sfîrșitul războiului spionilor, ziarul Adevărul - prin directorul său - a tras concluzia: *Adrian Severin este un prost*. Afirmația mi se pare prea brutală ca să fiu de acord cu ea. *Adrian Severin nu este un prost*. Dar nu este un diplomat. Pentru că, dacă era, ori nu declanșea acest război, ori nu ajungea în situația de a fi singur împotriva tuturor și de a stîrni zîmbetele celor ce n-au înțeles *marea sa misiune*, spunînd: *Iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac!* Faptul că nu era un diplomat dovedește prin el însuși că

numirea sa pe postul de șef al diplomației a fost o eroare. Drept pentru care voi spune: Slavă Domnului că ea a fost, în sfîrșit, corectată și că postul acesta nu mai e ocupat de un politician de duzină ca Severin, ci de un *tehnocrat* ca Andrei Pleșu, care este un diplomat născut, iar nu făcut. O dovadă în acest sens o constituie însuși faptul că numirea sa întrunește azeziunea tuturor personalităților politice, de la domnul profesor Emil Constantinescu pînă la domnul dr. inginer Ion Iliescu. În ciuda îndărătniciei mele, eu însămi socotesc că nu se putea găsi o soluție mai bună în contextul dat și mă bucur pentru ea (din toată inima mea). Ba mai mult, mă încearcă un fel de regret că Andrei Pleșu este doar ministrul de Externe și nu șef al guvernului. Nu pentru că este vecin cu Palatul Victoria și că e familiarizat cu el și pe dinăuntru și pe dinafară. Ci pentru că *suprafața sa intelectuală, europeană, transeuropeană și democratică* l-ar fi recomandat și pentru Palatul Victoria și pentru celălalt palat (care, deocamdată nu sînt ocupate de personalități de aceeași anvergură). Dar, să nu ne plîngem, fiindcă nemulțumitul i se ia darul. Să-l felicităm, cu toată căldura, pe Andrei Pleșu pentru noul an și pentru noul minister care i-a fost dat de Petre Roman. Cu atît mai mult cu cît, la ora actuală, ar putea să fie puțin tulburat de faptul că evenimentul, aș zice istoric, al numirii sale a avut loc în același timp cu demisia lui Traian Băsescu (în legătură cu care, cu umorul care îl caracterizează, directorul Dilemei scria nu demult că, dacă ar putea să fie multiplicat, am reuși să avem și noi, un guvern adevărat).

Dacă Andrei Pleșu era convins că lui Traian Băsescu nu-i pasă dacă este sau nu este ministru pentru că ar putea să facă și altceva - bunăoară să

conducă o arcă - eu tare mă tem că nu peste mult el s-ar putea afla în aceeași barcă cu Adrian Severin. Care va mai avea un cuvînt de spus dacă se va decide să rupă tăcerea, așa cum este de presupus. Cu toate acestea, regret că premierul și-a pierdut cumpătul și că s-a grăbit să-i ceară domnului Băsescu demisia pentru indisciplina. Mai există și alte măsuri. Eu aș pleda pentru introducerea bătăii la palmă și a *calului balan*. Pentru că aplicarea soluției finale a creat un precedent periculos. Ce se va întîmpla dacă o vedetă cu suprafața lui Andrei Pleșu (care nu poate fi redus la tăcere cu una cu două) îl va contrazice pe premier ori va răbufni odată împotriva ritmului său, greu de suportat de un om cu un temperament mai viu? Pun această întrebare pentru că mă tem că iar se va alege praful nu doar de disciplina din guvern, ci chiar de guvernul nostru (democrat) care abia-abia a putut să fie recondiționat. Și pentru că mă tem că iar vom lua totul de la-nceput.

Dar, mai bine să nu ne mai gîndim. Să ne întoarcem la comunicatul CSAT de la care-am plecat și să constatăm că tehnocrații de la SRI nu mai au nimic comun cu poliția politică a *odiosului* și a urmașului său, ci sînt niște adevărați profesioniști. Fără ei nu am fi putut redobîndi liniștea pierdută prin declarațiile lui Severin și certitudinea că fenomenul semnalat de fostul șef al diplomației noastre există. După verdictul lor putem să spunem cu seninătate: spioni au fost, spioni sînt încă. Pentru că deocamdată nu au fost găsite și dovezile care ar putea să-i scoată din viața publică. Dar eu am toată încrederea că vor fi găsite pînă la urmă. Cu atît mai mult cu cît, în treacăt fie zis, nu de spioni mă cutremur, ci de suprafața lor.

PRIMIM:

Inedită edită

(o precizare și un comentariu)

O scurtă precizare în legătură cu *Autobiografia* lui N. Steinhardt publicată în *România literară* nr. 46/19-25 noiembrie 1997, p. 3 ca text inedit: a mai fost publicată ca "document absolut inedit" (conform prezentării redacționale) în ziarul *Ziua* nr. 913/21-22 iunie 1997, p. 4, de unde - la rîndul meu - am preluat-o și am reproduș-o integral, în lectura unui colaborator și cu menționarea sursei, în două ediții succesive ale *Panoramicului cultural* pe care îl realizez în fiecare sîmbătă seara la Radio Europa Liberă, și anume în emisiunile din 5 și 12 iulie 1997.

...Și comentariul:

Firește că nu e pentru prima și nici pentru ultima oară cînd texte deja publicate sînt prezentate ca inedite. În cazul de față, înțeleg că redacția *României literare* n-are nici o vină, *Autobiografia* lui N. Steinhardt fiindu-i propusă ca atare. Poate fi la mijloc o neglijență sau o omisiune sau o simplă ignoranță din partea arhimandritului Serafim Man de la Mînăstirea maramureșeană Rohia, de la care provine copia apărută în *România literară* și care nu va fi avut cunoștința că *Autobiografia* apăruse între timp în altă parte. Probabil - de fapt, sigur! - sînt și situații în care texte deja cunoscute sînt "vîndute" ca inedite cu mai puțin bună intenție. Comentariul meu are în vedere altceva. Micul episod al editării manuscrisului lui N. Steinhardt are cel puțin două implicații care cred că merită puse în evidență.

Mai întii, avem aici o manifestare punctuală a unui fenomen cu - din păcate - amplă rază de relevanță: circulația extrem de precară a informațiilor în

spațiul cultural românesc al ultimilor ani (dacă nu cumva de mult mai demult...). Presa scrisă sau electronică prezintă haotic și doar parțial noutățile momentului, alte "noduri" de informație (tip bază de date) nu există, încît - pînă la urmă - nu aflăm decît întimplător ce și cum și constatăm din cînd în cînd că nu știe stînga ce face dreapta, spre paguba tuturor.

În al doilea rînd, nu e întimplător că textul republicat în *România literară* îi aparține cui îi aparține și că provine de la Rohia: N. Steinhardt e una dintre figurile culturale intens mitizate la noi în ultimii ani, ceea ce a făcut ca în cazul său (și al altor cîțiva) să se declanșeze o veritabilă goană după inedite. În sine laudabilă, ea ar trebui să fie o operațiune în primul rînd documentară și - deci - profesionistă, nu să decurgă din setea de a hrăni mitul, ceea ce implică o anumită manipulare a imaginii celor în cauză. De aceea se duc în ultimii ani mulți la Rohia pe urmele lui N. Steinhardt: pentru că între timp a căpătat un prestigiu special alter ego-ul său monahal, "părintele Nicolae". Rezultatul este că cel din urmă tinde să-l împingă în umbră pe cel dintii, dacă nu să-l facă de-a binelea uitat. Această - să-i spunem - mutare de accent produce un fals: căci Steinhardt a fost tot ce se poate imagina mai opus ideii de spiritualitate cucernică pe care o slujesc noii adepți postcomuniști ai ortodoxismului. Chiar și în sutană, el a continuat să scrie articole sprintare în mai toate revistele literare ale deceniului trecut, neabătîndu-se nici cu un milimetru de la linia eseismului năstrușnic și încîntător cu care-și cucerise cititorii și - între ei - criticii. E adevărat că scrierile

sale religioase și *Jurnalul fericirii* n-au putut fi cunoscute înainte de 1989, însă ele înfățișează un profil spiritual mult mai subtil și mai complex decît acela către care îl împing mai sus-numiții. Că asistăm la o mai mult sau mai puțin inocentă mistificare o dovedesc - de pildă - și împrejurările recente publicării în lunarul timișorean *Orizont*, nr. 11/20 octombrie 1997, p. 8-9-10, a unui alt text inedit - sau "inedit" - al lui N. Steinhardt ("nu a mai apărut, se pare, niciunde altundeva"): reconstituiri ale lungilor sale convorbiri în detenție cu Sergiu Al.-George. Pe aproape întreaga copertă a revistei și apoi în pagina 8 e reproduș un deja-binecunoscut portret monahal al autorului, adică al "părintelui Nicolae", iar în continuare sînt presărate detalii din icoane creștine. Dar textul se referă la anii '60, iar autorul avea să se călugărească abia în 1980! Convorbirea cu Sergiu Al.-George N. Steinhardt și nu "părintele Nicolae"! Ei bine, de unde să fi fost obținută inedita în cauză? Cel care a oferit-o *Orizontului* împreună cu o prefață intitulată foarte simbolic *În drum spre Damasc* (și în care recunoaște că, citind *Jurnalul fericirii*, a avut următoarea reacție: "am rămas șocat"), pre numele său Ion-Traian Ștefan, mărturisește că a purces cu entuziasm către ce alt loc decît... Rohia ("locurile care de acum intraseră în legendă"). Dactilograma a căpătat-o și el - tot de la părintele Serafim Man...

Ce părere îi făcuse lui N. Steinhardt primul volum de teatru al lui Eugen Ionescu, pe care foștii lui colegi îl primiseră din Franța și și-l pasau unul altuia?: "Extraordinară. M-a dat gata." (citad din *Orizont*). Cucernice vorbe! Probabil că, de acolo de sus; de unde ne va fi privind, verversul autor își ride ghiduș în barbă văzînd cum zîmbetul isteț al chipului său pămîntean stă la pîndă înapoia măștii cam kitsch a "părintelui Nicolae", pe care admiratorii săi postumi o pictează cu evlavie și cu sîrg, în tonuri sobre foarte...

Ion Bogdan Lefter

Legea frustrației (II)

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI
PIAȚA
UNIVE'SITĂȚI

S-AR PUTEA ca dl. Emil Constantinescu să nu se înșele nici atunci când semnalează pericolul unei mentalități totalitare în Alianța Civică. Important însă ar fi de aflat cum și când și-a croit drum o asemenea maladie tocmai în structura pe care Domnia-sa o consideră "principal(ul) laborator al conștiinței civice românești", "leagăn al numeroaselor inițiative cetățenești ce urmăresc degajarea conștiințelor și mentalităților din tiparele totalitarismului". Unde, cum și la cine din Alianța Civică este depistabil simptomul mentalității totalitare? A apărut el, brusc, după ce dl. Emil Constantinescu a devenit președintele României sau exista și înainte? Fiindcă, din câte îmi amintesc, înainte de a fi devenit șeful statului, dl. Constantinescu n-a observat niciodată un asemenea pericol. Oricât de carismatică ar fi personalitatea Domniei-sale, nu cred că simpla dar foarte semnificativă plecare a d-lui Constantinescu la Cotroceni ar fi putut declanșa un asemenea impas. Dacă pericolul semnalat de președinte este real, el este, implicit, și de dată mai veche decât câștigarea alegerilor. Cu atât mai necesară devine o analiză a impasului reclamat de președinte. Și dacă este adevărat ce spune dl. Constantinescu - "Alianța nu s-a constituit ca o forță de luptă împotriva Puterii, oricare ar fi această putere." - care ar fi semnele că Alianța Civică luptă împotriva actualei Puteri? Dacă printre aliații celor pe care i-a adus la putere se află și oameni de al căror program politic și prestație la guvernare Alianța Civică vrea să se delimiteze, cum pot fi rezolvate lucrurile? Dar dacă este nemulțumită chiar de foștii colegi de

baricadă ajunși în structurile Puterii?

În fond, președintele Constantinescu nu a evitat un răspuns la unele din aceste întrebări: "Alianța Civică, autoare a noii Puteri din România, poate să refuze să-și asume dreptul de autor al unei construcții care n-o mai reprezintă sau care o compromite". - mai tranșant nici că se poate. Numai că ar fi de făcut cel puțin câteva observații. Prima - Alianța Civică nu este autoare a întregii Puteri ce guvernează azi România. Oprindu-ne doar la PD și lucrurile sunt evidente. Ca să nu mai spun că atunci când vine vorba de acest partid, Alianța Civică spune răspicat "n-am astfel de rude, nu voi să le cunosc..." Are ori nu dreptul, s-o facă? Este ori nu înțelept să procedeze astfel în... conjunctura actuală? Și, mai important decât orice, când s-au câștigat alegerile, s-a stabilit vreă strategie în această chestiune între Alianța Civică și oamenii pe care-i sprijinise să preia puterea? Doar aflând răspuns la asemenea întrebări putem înțelege cine, cit și de ce se află în culpă.

A doua observație - este ușor de recomandat Alianței Civice că-și poate exercita dreptul de a refuza să se mai simtă autoarea unei structuri care n-ar mai reprezenta-o, ba ar putea chiar să o și compromită. Numai că tonul, pe care a fost spus acest lucru ar putea da de înțeles că, într-adevăr, *politicii* de-abia așteaptă să scape de proprii lor *civici*. Iar dacă ruptura ar deveni fapt împlinit, ce s-ar obține în afara defulărilor? Alianța Civică s-a mai dezis și de propriul partid. Care a fost câștigul? De partea cui s-a aflat mai multă dreptate, contează mai puțin, dar când PAC-ul a părăsit Convenția sau a fost

obligat să o facă, cine și ce a avut de câștigat? Între teama d-lui senator Constantin Ticu-Dumitrescu și radicalitatea d-lui Sorin Dumitrescu privind ieșirea Alianței Civice din CDR se întinde o plajă de consecințe dintre cele mai impredictibile. Or, tocmai aici ar trebui să se facă simțite imensele resurse de inteligență politică și de radicalitate morală de care se spune că beneficiază structurile în cauză.

Când sugerează Alianței Civice să-și asume un rol foarte clar în societatea românească, președintele Constantinescu atinge zona cea mai sensibilă a impasului. Căci slăbiciunile, nereușitele și dezamăgirile Alianței civice au venit și vin, cred eu, dintr-o insuficient precizată poziționare. Vacuumul de care vorbeam în prima parte a acestui text a exercitat o presiune teribilă asupra Alianței Civice și asupra altor nuclee ale societății civile românești. Deseori, cu cât încerci să faci mai multe lucruri, cu atât duci la capăt mai puține proiecte. Dorința de-a acoperi un spațiu cit mai mare de acțiune - fiindcă nu sunt suficiente forțele doritoare să se dedice trudei respective - poate conduce la o criză de identitate. Chiar la una foarte profundă. Pericolul pînă dește în egală măsură indivizi și structuri. Un exemplu tragi-comic este dl. Victor Ciorbea. Desemnat bun la toate, învestit cu încredere în orice și oriunde, Domnia-sa a devenit un fel de umbră fără corp, un birlic politic.

Ceea ce sub dictatură a constituit acea pseudo-strategie a rezistenței prin cultură și numai prin cultură își ia, în continuare, tainul. Societatea civilă din România și-a intrat în drepturi pe un fond aproape inexistent de *cultură a rezistenței*. De aceea lip-

sește astăzi și o *cultură a coabitării* între *civici* și *politicii* pe care i-a creat, uneori chiar inventat, societatea civilă. În plin proces de autodefinire, societatea civilă românească este realitatea cel mai defectuos percepută de societatea românească. În urmă cu aproape cincisprezece ani, unul din încruntații mei anchetatori îmi reproșă să nu o mai tot țin una și bună cu societatea civilă; ce vroiam eu, o Românie fără Armată, fără Miliție, fără Securitate, ca să ne ia ungurii Ardealul, rușii mai nu știu eu ce etc.? La 1 Decembrie 1997, la Alba Iulia, un reporter de televiziune lua un scurt interviu unui foarte înalt ofițer la oșterii române. Reporterul se arăta excitat de toate acele drăcovenii cu sau fără șenile ce trebuiau să impresioneze asistența. Înaltul ofițer însă răspundea cu calm și cu un ușor zîmbet pe buze la întrebările reporterului agitat. Cam așa: "Da, lucrurile acestea sunt impresionante. Dar sincer să fiu, pe noi, militarii nu ne impresionează în nici un fel, căci suntem obișnuți cu ele. Sigur, însă, că ele pot impresiona societatea noastră civilă..."

Să nu ne furăm singuri căciula - cam asta se știe, deocamdată, despre rolul și locul societății civile. Uneori chiar și cei ce vorbesc în numele ei se află într-o confuzie nu cu mult mai mică decât ofițerul de la Alba Iulia. Iar *politicii* știu cum să folosească împotriva *civililor* această ceață nu doar conceptuală. Șoția n-ar trebui să fie ca, odată ajunși la putere, *politicii* să uite de societatea civilă, iar *civicii* să se folosească nechibzuit de armele *politicienilor*. De când lumea, există șanse foarte ridicate ca eticul și politicul să intre în coliziune. În ultima analiză, totul pare a se rezuma la chestiunea sociabilității. Pornind de la ideea lui Kant, după care oamenii sunt "nesocialiociabili", Fernando Savater scrie printre alte multe lucruri de reținut: "Singurul, fapt neîndoielnic este că în toate societățile umane (și în fiecare membru individual al acestor societăți) apar motive pentru obediență și motive pentru rebeliune. Tot atât de sociabili sîntem cînd ascultăm din motive ce ni se par valabile, pe cît sîntem cînd nu ne supunem și ne revoltăm din cauza altora ce ni se năzare că ar fi mai apăsătoare. Astfel că pentru a înțelege cite ceva din politică, va trebui să vedem care sînt aceste motive diverse. Pentru că politica nu e altceva decît ansamblul rațiunilor pentru a asculta și al rațiunilor pentru a te revolta." ("Politica pentru fiul meu Amador", Editura Arc, Chișinău, 1997. Traducere Maria Elena Răvoianu.)

Fiecare înțelege în chip diferit eticul și politicul, cum fiecare trăiește diferit timpul obedienței și timpul revoltei. Un anume *modus vivendi* ar trebui să se nască, mai ales între oameni ce pretind că nu-i despart decît nuanțe și nu te miri ce arbori doctrinari, din acceptarea adevărului elementar că nu oricine/oricine nu este parte a soluției este parte a problemei.

Lecții de fonetică

A M URMĂRIT din când în când, în această rubrică, evoluția limbajului publicitar românesc: de la desprinderea lui de stilul birocratic al anunțurilor seci, trecînd prin faza traducerilor stîngace, pînă la apariția primelor semne de autonomie (asimilarea unui registru familiar, a jocurilor de cuvinte, orientarea către destinatar și actualitate). O vreme, nu s-a mai întîmplat nimic foarte spectaculos, mai ales în publicitatea scrisă, unde posibilitățile de variație sînt oricum mai limitate. În ultimul timp au apărut totuși mai multe anunțuri în care mi se pare că se manifestă o tendință nouă, nu lipsită de interes pentru lingviști: aceea de "remotivare" și de "instalare" a numelor străine (cu pronunția lor originară sau într-o variantă mai accesibilă a acesteia) în limba română.

Mijlocul cel mai spectaculos al acestei aproprieri este rima. Numele de firme și de produse străine se impun la noi respectîndu-se, pe cît posibil, pronunția din limba de origine. Nu se întîmplă așa pretutindeni: în unele limbi românești, de pildă, numelor comerciale englezești li se adaptează de multe ori pronunția la regulile autohtone: *Colgate* sau *Dunhill* sînt rostite adesea în manieră italiană sau franceză. Opțiunea românească pentru o pronunție pe cît posibil apropiată de cea din limba de origine e confirmată acum de cuprinderea denumirilor în rimă: într-o singură reclamă, *Go* rimează cu *tău* și *cadou* ("Connex Go/ Ce-i al tău e al tău"; "marele cadou/ micul Connex Go"), *GSM* cu sistem ("Unul GSM/ să intru-n sistem"), *moș* cu *Bosch* ("Să nu uiți, dragă moș, telefonul marca Bosch!" - "Evenimentul zilei" = EZ 1668, 1997, 5). Rima are astfel un rol "educativ", lămurind sau fixînd norma de pronunție (vezi și "Suchardinel mi-e dor de tine" - EZ 1762, 1997, 15). Cel puțin în aceeași măsură, are și un rol ludic, bazat pe amestecul de limbi și de modele culturale (numele comerciale străine, asociate unor noțiuni de strictă modernitate, sînt

cuprinse în forma tradițională a versificației populare). Contrastul mediat de rimă creează un efect comic intenționat - ceea ce e la urma urmei productiv chiar din punctul de vedere al eficienței publicitare: numele e asociat cu o mică performanță, cu o demonstrație de inventivitate. (Poate că asupra mesajelor publicitare acționează încă prestigiul critic al lui Maioreșcu, care elogia, în poezia eminesciană, ingeniozitatea de a plasa în rimă nume proprii "din diferite sfere de cultură": *gene - Anadyomene, Coreggio - înțelege-o* etc.)

Mai discret e procedeul calamburului; spre deosebire de rimă, acesta poate să treacă neobservat ("Nike - N-ai cum să-i rezisti!" - EZ 1668, 1997, 13). Strategia lingvistică publicitară pare să fie uneori contradictorie: o mini-campanie a mizat pe un mesaj de tip "fonetic", afirmînd identitatea și autenticitatea pronunției englezești: ICL "se pronunță ai-si-e!"; aceeași siglă a fost remotivată, ulterior, de un text în română: "ICL - Informația care lucrează" (EZ 1666, 1997, 2).

Se ajunge chiar la transcrierea fonetică a sloganului publicitar: familiarizare glumeată care ne dovedește că, în fond, engleza nu-i o limbă prea grea și că, așa cum o arată și *bodyguardii*, *week-end-ul* sau *e-mail-urile* noastre, se poate adapta perfect sistemului fonetic și morfologic românesc. Sloganul "Keep in touch" e transcris "*Chipintaci*", intrînd și într-o poezioară, unde poate să rimeze cu *să taci*: "De ești sătul de vorbe,/ Dar nu poți nici să taci,/ Fă-ți cel mai mic cadou:/ Pachetul «Chipintaci»" ("România liberă" 2350, 1997, 8). Trecherile publicitare de la o limbă la alta valorifică astfel prestigiul occidental din conotațiile denumirilor străine și aerul de familiaritate al limbii naționale; în același timp, confirmă favoarea de care se bucură la noi comicul de limbaj.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

Preambul metodologic

EXISTĂ momente când ai impresia - care devine certitudine, apoi obsesie - că ai găsit cheia unor evenimente pe care le trăiești; și simți nevoia să exprimi ceva (la persoana întâi: să scriu) despre ele. O asemenea cheie, azi, îmi pare a fi "impostura".

Trăirea unui anumit context tixit de evenimente și de o dinamică năucitoare, acela al ultimilor șapte ani românești - după staza decadelor anterioare, care "evolua" mai degrabă în vorbe, vezi "cotiturile" -, trezește nedumeriri: *ce se petrece? prin ce "se" manifestă dinamica? de ce și prin cine acționează?* Explicarea nu se dovedește a fi simplă, ca și noianul de constatări și imbricarea lor. Iar exprimarea în public a rezultatelor "observațiilor", pentru a scrie un "eseu", nu mai are, azi, dreptul de a pluti în abstract, dând ocol taurului în loc de a-l apuca de coarne. Referirea neopocrită la o anumită realitate, la un context particular devine, astfel, condiția unui asemenea eseu al timpurilor noastre, care ar fi, altfel, speculație desuetă ("ar fi putut scrie, Kant, senin - și laș - un eseu de filosofie pură, neatins de contingentele realității crude, într-un asemenea context?" - mă justificam, în *Lehamitea*, din "România literară", 1995, 28, nr. 49, 8-9).

Perplexități și certitudini

Am mai încercat metoda înțelegerii unor fenomene printr-o analiză aparent "lingvistică", de coexistență a unor cuvinte care se leagă între ele, creînd în cele din urmă un evident câmp semantic; este experimentul pe care mi-l propun și aici. Sunt cuvinte care nu reprezintă concepte "pure", ci denumesc ori ascund prin denumire anumite realități.

1. UN PRIM nivel este cel al "explicărilor", justificărilor "în bine sau în rău, ori al "preocupărilor", al "obiectivelor" exprimate de o Putere (politică, financiar-economică, comercială inclusiv "publicitatea", culturală, strict ideologică, mass-media etc.) în formule sau în nume date de una dintre acestea: *Ce se petrece este (și totodată "se explică" prin):* "revoluție", "lovitură de Stat", "teroriștii", "cine a tras?", "evenimentele din '89", "democrație firavă (fragilă)", "oameni de bine!", "demagogie (populism)", "libertate (bruscă, prea mare, [despre care] nu se știe bine cum să fie folosită)", "tranzizie" (devenită, mai nou, "post-tranzizie)", "pluri-partidism", "alegeri (parlamentare)", "sintagma", "siglă", "conotație", "derulare", "implementare", "economie de piață", "privatizare", "(treccarea la) capitalism", "liberalizare (a preturilor)", "inflație", "tehnocrație", "criză", "(legea) concurenței", "indexări (mai vechi: compensații)", "pensii (mici, egalizare)", "alocații", "salariu (mediu, minim)", "sindicat", "negocieri", "minerii (Mineriada)", "Piața Universității", "golani", "(activitate pentru) organizare", "(cerințele) autonomiei", "reforma", "delimitare de- (departajare)", "consens", "conciliere națională (sau istorică)", "să moară capra vecinului",

"tineretul (revoluționar, plecat, rămas în străinătate, nu se implică, deusolat etc.)", "încrederea în moneda națională", "convertibilitatea leului (falsă)", "politica externă - imaginea", "intrarea în Europa/suntem în Europa", "managerii", "sponsorii(zarea)", "case naționalizate, vechii proprietari/chiriași", "Apartamentul", "zvonuri", "SRI", "parteneriat pentru pace", "diaspora (Românii din străinătate, lobby-ul, spiritualitatea românească)", "Stat de drept", "societatea civilă", "dialog/lipsă de dialog", "trecere spre democrație", "bișniță", "butic", "super-market", "certIFICATE de proprietate", "acțiuni", "acces la informație", "presiuni", "probleme de comunicare", "sondaj al opiniei publice", "statistică", "schimbarea", "demisie în alb", "contract cu România", "(in)stabilitate", "deficit bugetar", "blocaj economic", "durata (în timp, complicată a) reformei (justiției, economiei, serviciilor administrative, armatei, culturii, educației și învățământului, sănătății - întotdeauna cele trei din urmă amintite ultimele)", "plata/neplata impozitelor (taxelor)", "Caritas", "bănci", "nostalgicii", "demitere", "bodigarzi", "situație de moment", "lipsa de capital (străin)", "investitori (străini)", "faliment-bancruta frauduloasă-faliment", "(marea) corupție", "opoziția constructivă", "centru-dreapta/centru stânga", "factori psihologici: anunțarea indexării, a liberalizării prețurilor", "adaptarea (alinieră) la legislația Europeană", "intrarea în NATO (în Comunitatea Europeană)", "FMI", "BM", "(greșeli în) monitorizare", "inscripții bilingve", "limbi de predare", "crima organizată", "național-comunismul", "mafioți cu guler alb", "lipsă de probe", "indisciplină", "indiscreția", "fabrici în remonță", "lichidare", "găuri negre", "lucrurile nu stau așa (ci-)", "din păcate, lucrurile nu s-au petrecut așa", "chestiuni macro-economice nu interesează pe cetățeni", "ordonanță (de urgență)", "avem experiență/ nu avem experiență", "lipsa de acces la informații (pe plan european, mondial etc.)", "dosare! (le vrem/nu le vrem!)", "nu avem/avem rezerve mai mult decât ne trebuie" [cf. învechitul "totul"], "uleiul/zahărul!"] carnea!...

Diversele expresii enumerate mai sus și numeroase altele fie apar și dispar definitiv, fie trec prin fluctuații care le dau conotații negative, nuanțe neutre sau de-a dreptul aureole pozitive. Nu le putem nici măcar succint trasa "istoria", dar un prototip al fluctuațiilor în timp sau în contexte diferite l-ar plutea ilustra "tineretul (tinerii)": mai întâi premărit ("tinerii, eroi ai Revoluției", "nepătați", "rezerva" etc.), apoi hulit de unii, elogiati de alții ("Piața Universității"), apoi intrat în penumbră ori dispărut, treptat ("plecat cu burse", "rămas în străinătate", "blazat", "deceționat", "cu sechele de educație veche", "deusolat", "fără orizont" în specializare, în primirea de slujbe), apoi iar apreciat (dar numai unii, pe când alții pleacă, pleacă, ori "n-au perspective"), uneori demagogic până la a fi asociat cu funcții, roluri de mare importanță, dificile față de pregătire, de lipsa de experiență, de competență, ori maturitate de gândire, care prognozează o posibilă demonetizare.

Pe același nivel, al "explicărilor" justificative, sunt referirile la *trecutul* depărtat sau recent, care absolvă ori grevează asupra prezentului, "motivând" greșeli, dificultăți sau apelul la acestea pentru solicitarea "înțelegerii": "(epoca

Nicolae Ceaușescu", "dictatura", "totalitarismul", "cei cincizeci/patruzeci și cinci/ doi/ patru/ șapte ani", "guvernul anterior", "CPUN-ul", "FSN-ul", "bizantinismul", "fanariotismul", "balcanismul", "atmosfera levantină", "mentalitatea veche/năravurile", "vechea Nomenclatură", "activiștii", "securiștii", "agenții (străini)", "s-a spart buoiul (și au apărut toate relele acumulate)", "(s-a deschis) cutia Pandorei", "[categoria] cu care de la -", "[falși] disidenți/ contestatari/ revoluționari", "[evocarea] pușcărilor" [în contexte care nu absolvă sau nu sunt justificate prin acel eroism]; "legionarii", "Antonescu", "Carol al II-lea", "voința noastră nu mai este trecutul" [care trecut?]

De fapt...

2. SUB acest înveliș verbal - în mare parte lexical - se pot însă constata și anumite *realități certe*, caracterizante, adesea omise de cei "Responsabili de-" sau neinvocate ca explicații la primul nivel - decât, eventual, după trecerea câtorva ani, însă nu rareori numite de populație, de cetățeni, de "presă", uneori de "opozitie", prin cuvinte care circulă și ale căror suporturi materiale sunt greu de negat. Trăsături morale, care pot fi numite direct, nu mascat - ca în "capra vecinului" -: răutate, invidie, neomenie, necinste, intrigi, "nerușinare", "nesimțire", "ciocoizare", "lăcomie". Categoriile anunțate în "Lehamitea" (citată), purtând de obicei prefixul privativ *de (s/z)*: deziluzie, dezinteres, detașare, decepție, deusolare, descurajare, dar și: ignoranță, răbdare "necerătore de socoteală" (cf. P. Goma). Tot cortegiul numit "Troglo-ditizare" (în "România literară", 1993, 26, nr. 35, 12-13): săracie (sărăcire), proporție mare a celor "sub limită", "scumpire" (nu atât "scumpete" - sau cel mult "val de scumpete" - abstractul verbal indicând dinamica), tineret lipsit de debușuri, atras spre exterior, decepționat, manipulat, prăpastie între săracie, "austeritate" pentru mase și lux, "Mercedes-uri", "girofaruri", "viloaie", "vacanțe în Egee", aur și bijuterii, "cupe de șampanie", fonduri peste graniță, "celulare" pentru unii, teama de șomaj ca "pierdere a slujbei", "cu ce plătim gazele/electricitatea/telefonul/uleiul/carnea scumpite?", pentru alții. Moravuri, atitudini, tipologii: escrocherii, potențați, "pseudo-/neo-/post-comunism", abuzuri, "afaceri" [în sens negativ] "trafic de influență", prostituție, proxenetism, violuri, efecte ale pornografiei (incurajată inițial), ale literaturii și filmelor erotico-criminalistice [brusc lăsată la îndemâna unei populații cu ochii încă netăbăciți de asemenea imagini], înflorire a producțiilor relative la "paranormal", "secte", "vrăjitorii"; corupție nepedepsită/ găinării pedepsite (uneori), speculă/ speculanți [concepte negate de unii teoreticieni și epoci noi: ar aparține nu capitalismului, ci vocabularului vremurilor revoluate, ale ideologiei comunismului], afaceriști [uneori abolire a termenului], "dosare (oprite, ascunse, măsluite, să fie permise la consultare/ să nu fie permise)", sechele sau avatari ale "Secu", adesea sinonim cu "SRI"; absența (stăvilirea, sub bătaie, în piețe) a concurenței; justiția incorectă; regia "Casei Poporului (Parlamentului)", a "caselor de protocol" nelocuite;

spălare de bani (murdari), cazinouri, "trafic (incipient) de droguri, homosexualitatea (legalizată/nelegală)", crime, lume interlopă; reala devalorizare a leului; fuga după avere, malversațiuni în acest scop; fluctuația dobânzilor (mari/mici); privilegiul unora dintre Românii din diaspora favorabili unei anumite "imagini" (ei devin mingi de , după cum cad pe un teren sau altul, de lobby pro - sau contra -); "Secu" devine "SRI" (dar poate conține și "KGB"); casele naționalizate nerestituite integral, psihoza chiriașilor din aceste case; "recurs în anulare" (care sunt "casele", cine le ocupă?); avalanșa de termeni tehnocratici sau străini, în fapt necunoscuți maselor, folosirea frecventă (tocirea) cuvintelor triviale, introducerea cuvintelor țigănești, de argou; fabrici ajunse (intenționat) în paragină; banane, grepuri, portocale, mai ieftine decât merele autohtone; mere, cartofi, roșii "din import"; dispariția unor bune produse românești; agricultură pauperizată; șomerizare, "reconversie" grăbită, eliminare a vârstnicilor, a femeilor "cu soți care câștigă", fără evaluări de competențe, uneori în favoarea "nepotismului"; cerințe, condiții, "monitorizări" ale FMI, BM, NATO, CE etc. (inclusiv "Secu", sub diverse forme; vezi mai jos).

Machierea

3. CE ASCUND, și mai în adâncime, aceste trăsături, fapte, fenomene? *De ce* apar, *cine* le generează, de unde vin, deceptia, deziluzia, deusolarea, descurajarea, dar și "răbdarea" - speranță, absența sancționării deficiențelor morale și materiale recunoscute sau nu? Dintr-un hiatus între așteptări și realizările constatate, din promisiunile care se dovedesc *deșarte*, din neîmplinirea a ceea ce s-a așteptat pentru că *s-a sperat*, sau că s-a promis - dar și din continua machiere, din reînnoitele promisiuni. To ce nu s-a realizat se răzbună, cu atât mai mult cu cât nu se mai crede în prognoza *încotro-ului* - dar răbdarea românească a unui popor mult încercat, opțiune pentru speranță îngăduie minciuna.

Și iarăși, cuvinte, de data aceasta în cercări de explicare a ceea ce nu s-a "explicat" prin prima categorie de cuvinte sau care se ascunde sub a doua categoria constatărilor: ce au făcut, de ce, încotro mergem, se merge, merg Puterile? a. Înflorirea noii clase, de "cic coi", de macro- ori micro "mafioți" goana după putere - de orice fel - ca motivație puternic machiavellică; b. Mediaticizarea extremă (adesea nejustificată) a unor acțiuni, produse, persoane care nu o merită (în bine sau în rău); intoxicarea prin diverse "servicii" (interne sau externe); cenzura neobservată, mascată (proteste, sfaturi, calonnie, amenințări, șantaj din partea unor "foști" încă "în activitate" sau a unor secheloizi ori chiar "actuali", cu efect ca traficul de influență, mita sub diferite forme - până la cele mai disimulate tăcerea, resemnarea); c. Greșeli grav confuzii, discrepanță între teorie practică, incompetență, ignoranță emfatică, uneori imoralitate, numite - ca dată cu zâmbet adiacent - "bălbăielii" sau, mai sever, "brambureală", "habababura", "bulibășeală" (cuvinte de argou sau direct țigănești difuzate

“tranzitie”); d. Dispariția produselor autohtone nu a fost sesizată de la început, pentru că erau dorite și fermecau cele “străine”, “de import”, zadarnic râvnite mai înainte.

Puțini au remarcat ruina treptată a fabricilor - despre care unii știau, încă din iarna 1990, că erau lăsate în paragină - cu intenție, de “directori”, “ca să le cumpărăm mai ieftine” (mulți devenind “managerii” lor, înainte de a se face “proprietarii”); la fel, târziu s-au trezit unii din buimăceală, când au dispărut “ceapăturile”, fără a fi înlocuite cu altceva, șeptelul de bovine, fermele de porci sau caii de rasă, sau bunele grădinițe de copii ale Statului. Și când oare s-a băgat de seamă - dacă s-a băgat, de mulți - decăderea cercetării științifice, distrugerea industriei autohtone, prăbușirea extracției petroliere și mai ales a minelor (“găsim aurul de la bursa din Londra, mai ieftin” decât cel dacic), sau, altă noutate, intrarea în șomaj pe scară națională a minerilor, la o mișcare a baghetei de impostor a ucenicului vrăjitor? Sau degradarea agriculturii, a marinarilor, a viației, învățământului, sănătății - clamări tardive sau trecute în penumbră față de preocuparea majoră, a maselor, pentru hrană și “prețuri”, și de aceea egocentrică a parlamentarilor. Câți înțeleg cu adevărat cauza și efectul dispariției cuvintelor tradiționale, *clare*, cunoscută, în favoarea termenilor străini (“neologismele sunt firești, nu?”), insuficient stăpâniți chiar de cei care-i adoptă și-i includ în largul lor rezervor de încultură? Câți percep pierderea sau neregăsirea identității componentelor maselor reale, dacă suportul, susținerea se caută în altă parte: Stat, străinătate, Europa, SUA, sponsorizare, investitori aroganți? Marfă “din import”, termeni englezești, studii în alte țări, stabilire acolo, costul se calculează sau se plătește în dolari. Jongleria cu cuvinte ascunde strategii nesezitate sau “doar” o crasă incompetență impoștoare. Câte “nume” nu apar fără acoperire, ca prototipul “*plăți compensatorii*” - care nu există sau care nu compensează mai nimic? “Elita” juridică se împotmolește în definiții elementare: *falimentul* este zis “bancrută frauduloasă”, apoi iar “faliment” și va fi/nu poate fi pedepsit ca atare; *lichidarea* “nu e distrugere totală”, “este x, - nu, y, - nu, z”; *stabilitatea* este “uite-o, nu e”; *tranzitia* “s-a sfârșit”, dar este, încă, “post-tranzitie” (adică nu e ceea ce urma să fie); *escrocheria* de miliarde este acoperită, *corupției* i se caută, pirandellian, definirea - există la nivel așa de înalt încât e greu de dovedit, deci de sancționat (în schimb, se pot pedepsi lesne “găinării”, “coțcării” minore, ca aceea a “doi hoți” care furaseră... “20 de litri de bere, în valoare de 50.000 lei!” și contra cărora s-au tras “șase focuri de armă” - “Adevărul”, 4 sept. 1997). Din trinitatea-pericol major actual face parte “*crima organizată*”: nu crima banală, în absența poliției stradale (unde e fluieratul “vardistului” din nopțile copilariei mele?). Cimitirele, lipsite de suficientă pază, sunt prădate, mormintele sunt profanate, pentru verighete sau măsele poleite, iar criminalii pângăritori, *dacă* sunt prinși, intră în “pensiuine” pentru un an și jumătate, fiindcă nu mai e loc în închisori. S-a sfârșit, aflăm, “*consolidarea instituțiilor democratice*” (dar ele se clatină, șubrede, neincetate), *critica* este o “*găselniță*”, *trecutul* - “nu ne mai uităm către trecut?” - trebuie șters din memorie (care “trecut”? este benefic opobriul aruncat

asupra oricărui “trecut”? există un “bun viitor” fără experiența “bunului trecut?”); iar conjuncția concluzivă *deci*, ridicată la rang de tic național, tertip fals logic, nu mai exprimă decât un vid de gândire, e un expedient pentru amânarea răspunsului real, o mască verbală rapid preluată de masele populare.

Sub diversele pojghițe sunt straturi groase de magmă imundă, de plutiri în vag, de minciuni, de ipocrizie, de “nu e ce pare a fi” - clar spus: de “se ascunde altceva” (“Machiem, ne ascundem, potemkinizăm” - scrie și M. Lovinescu în “România literară”, 1997, 30, nr. 38, 7, numai că n-aș fi folosit persoana întâi, nici chiar plurală). Fapte care eschivează, acțiuni de escamotare, un stil cosmetizant sau ținând de abilul gen al expresiei “capra celuiilalt”, cuvinte care maschează pierderea legăturii cu masele (de fapt, ignorarea cu sau fără intenție a realității), iar “bietul cetățean” “rabdă” sau minte în sondajele dintre “cele trei zile fatidice” de adevăr, sau operează și el matrapazlăcuri ori “face greve” (a foamei, a nelucrului tot de el plătit apoi), însă de obicei “nu vede” ceea ce ar fi de văzut, este manipulat (și manipulează uneori - vezi “sondajele”).

Iată un prototip trivial, din viața cotidiană: “cetățeanul” se duce să cumpere pâinea zilnică și uneori fie o găsește mai ieftină, fie se bucură că nu s-a scumpit - dar nu observă că s-a făcut mai mică decât stasul normal sau că este mai albă de necoaptă ce e (câteva secunde ori chiar minute de economie a “energiei termice”!): o pâine impoștoare. Cosmetizare a realității, mascare, manipulare, într-un univers în care mișună “nu sunt ce par a fi-ul”. Limba de lemn nu dispăre, pentru că este mai mult decât un instrument: este o armă a mascării, a minciunii, a intoxicării, a manipulării. Ca să funcționeze o limbă de lemn, trebuie să existe o alunecare de teren, pe care, la rândul ei, o menajează ori o produce: mici lunecări sau adevărate cataclisme, în care valorile sunt răvășite. Sistemele de valori se pot chiar răsturna cu josul în sus (deci și invers: adevăratele competențe trec la fund, pe când se ridică înșelătorii, cărora le vom da mai departe adevăratul nume, de *impostori*). Pâinea impoștoare măsluiește hrana zilnică și concurează “pâinea-bună”.

Impostori și impostură

IMPOSTURA, zice popularul “Larousse”, este “acțiunea de înșelare prin aparențe false” (“lat. *imponere*, a înșela”); *impostorul* fiind “persoana care înșeală prin false aparențe, prin minciuni”. Iar vechiul nostru “DEX” adăuga, ca sinonime (mai puțin simandicoase și din care lipsește totuși o notă esențială), *șarlatania*, *înșelătoria*, precizând însă, prin definiția *impostorului*, acea trăsătură specifică absentă din corespondentele propuse: este cel care “caută să înșele, profitând de necunoștința sau de buna credință a oamenilor” sau “care caută să se substituie altcuiva” (“fr./lat.: *impostor*”).

În sistemele de valori întoarse pe dos întâlniște fapte, obiecte, acțiuni, dar ele sunt create de *persoane* umane, care pierd (poate că și vor să-l ignore) contactul real cu masele reale, cu, în genere, realitatea; ele doresc puterea și o iau în mână, adesea făcând mai mult rău decât cataclismele naturale.

Aș creiona câteva *profile psihologice*. Profile de “nu sunt ce par a fi”, de “se dă drept” sau “se dă de”: O semi-analfabetă, cu diplome false care se dă drept inginer, doctor, academician, “de renume mondial”, și este primită ca atare în Academii ale lumii, pretinde să dirijeze știința, cultura unei întregi țări. Un șmecheraș cizmar zis “comunist”, diletant în marxism, vulgar escamotor, ia Puterea și devine - scelerat evoluat în paranoic - dictator al unui Stat pe care-l duce de răpă prin incompetență infatuată, într-o Europă intoxicată, care-i asterne covorul roșu oficial sub picioare și-l plimbă în caleașcă regală. Un “Erou al Muncii Socialiste”, declarat “inginer” prin decret prezidențial, se fofilează, prăbușește agricultura, aduce grâu din import într-o țară - “grânar al Europei”, intră/iese în/ din închisori și cade mereu în picioare ca un etern “Hopa-Mitică!” O semidocță care nu pune nici virgule și puncte în unicele texte pe care le putea compune, adică la “Gazeta de perete”, guvernează cultura tuturor plaiurilor mioritice, nepricepută în arte le conduce totuși, se ilustrează, între altele, prin ucazul de înlocuire a cuvântului *biserică* prin *monument* pe plăcuțele din muzee, ca să fie în ton cu mai marii ei, demolatori de biserici (ba, interzice până și vânzarea ilustratelor cu sfinți din frescele “monumentelor”, pentru ca nu cumva credincioșii să-și facă din ele icoanele care nu trebuie să se găsească în comerț). Un “cadru universitar” este trimis (de “Secu”, de “SRI”), pe valută grea, la congrese, de pildă, ca să “intoxice”, șoptind calomnii relative la un reputat și respectat “coleg” conațional; altul, educator al teroriștilor de la “Băneasa”, habar nu are de “pedagogie”, dar ia în mână reforma învățământului; alta, ratată nespecialistă în ceva, clar, consiliază în orice, de la “educația sexuală”, “Campania contraceptivă”, “Anti-Sida”, “imaginea Romilor”, la situația angajaților din Armata națională; un psihiatru devine expert în politică și manager de mass-media; un sinistru ministru al “Sănătății”, adevărat dușman al nației, care a inspirat și a condus prăbușirea sistemului sanitar, este pus să conducă mai departe același minister; o mediocră lectoră universitară răsare din senin și, fără nici o competență în conducere sau experiență de politică “nouă”, fără voința de apărare a ceea ce proclamă, ia în stăpânire o universitate iar apoi o întreagă societate; un general specialist “în ghips” se reconvertește în bizar bancher; un mare grad în “Secu” externă se reprofilează ca mare capitalist joacă pe degete partide, produce și vinde mobile de lux și falimente one-roase; trei frățâni - unul fost manager de fete plasate Arabilor care-i frecventau barul - cumpără bulevarde cu clădiri cu tot, fac carusele bancare, dau agramate lecții financiare “la TV” și “scapă” mereu, fluturând “hârtii curate”; un inginer crescut în puful Nomenclaturii, mitoman cu carismă de duzină, minte poporul și “se trezește fără să știe cum” în cabinetul ministerial de unde emite ordine aiurite, produce năuceală de nivel statal, iar apoi se saltă în fruntea “democrației” cu iz stângist pentru alții, capitalist pentru sine; alt fost tânăr din preajma protipendadei anterioare se dă drept “persecutat politic” (de fapt, “căzut mersă” în capcana Securității, din infatuată incompetență politică) și, cu atú-ul verbiajului talentat, ia conducerea culturii în vremuri de răzmeriță și o prăbușește, încurajând - fără acoperire în sistemul

local de hârtie, tipar, specialiști - o mie de periodice, inclusiv cele porno, după care editurile de Stat se împotmolesc, fondurile au secăt, activitățile culturale rămân ca frunza-n vânt; alt fost inginer, Prim-secretar județean de Partid, vâșlește în zig-zag, flutură teoria “despotului luminat”, se revopsește, din comunist în “ne-”, învață semnul crucii dar cu palaria pe cap și, declarându-se liber-pansist, conduce spre prăpastie o societate “eliberată de comunism” dar în fond cripto-comunistă. Un partid își ia o titulatură care nu numai că nu corespunde vreunei clare ideologii, nu numai că nu reprezintă categoria socială pe care o invocă în nume, dar o și ignoră aproape cu desăvârșire. Un șef al Bisericii, lipsit de reala credință și de umilință, fost susținător al Satanei ateiste demolatoare de lăcașuri sfinte, logoreic, în predici vanitos melopeice, care abia știe să compună în scris un articol, vrea să aibă un înalt titlu academic și pângărește anteriorul monahal punând peste el laica robă “honoris causa”, iar apoi se dorește ctitor de catedrală faraonică, pe banii “neamului” infometat. Un palat “al Poporului”, “al Republicii” croit după planurile megalomanice ale unui impostor-tipic, devine sediul de inutil lux și de nu mai puțină impostură al unui microgrup, fragment minor dintr-o întreagă țară, adică al unei Adunări pe care vulgul înșelat a ales-o să-l reprezinte. “Chiriași” foști nomenclaturisti, se erijează, ei, în victime ale proprietarilor caselor furate prin “naționalizare” de către categoria care stăpânise țara și se vrea în continuare stăpânitoare pe viață - și cu drept de a le lăsa ca moștenire -, a bunurilor prădate. Mii de impostori, care au tras, ei, în adevărații revoluționari sau, cel mult, au ajutat “la căratul victimelor”, dețin - și le țin cu dinții - “certificate de revoluționar”; alt prototip: un handicapat-nevăzător conduce mașina!; un acuzator de frunte al șefilor partidelor din trecut, care a pledat pentru exterminarea lor, se dă disident, devine profet politolog al națiunii; un vechi fripturist de tarabă, cață bună de gură, se dă drept “patriot” și seamănă vrajba doar de-o ieși ceva. Un fost politician pune anii de “pușcărie” ca diademă pentru a deveni “savant”, improașcă noroi peste numele unor adevărați specialiști - dar, decedați, ei nu-i pot răspunde -, ca să-și justifice un titlu academic nemeritat, ia în mână comitete și comiții - inclusiv “AGA” -, fără să aibă, afară de vanitate, însușirile specifice rolurilor jucate; un inginer cu formație unilaterală - tot “ingineri”! de ce nu e pus, aici, un specialist în educație? - este crezut, probabil, un Spiru Haret și i se dă să dirijeze instituția-cheie a educației statale, într-o fază esențială a “reformei învățământului”. Poeti adulați în trecutul hulit, scriitori curajoși “cu voia Securității”, ziariști combativi: superteri-ceaușiști, disidenți de rangul doi: (pentru că au protestat contra sancționării unui adevărat protestatar, de către șeful mai mititel căruia respectuos îi solicitau clemența spre a fi reprimat în slujbă cel sancționat) apar ca martiri ai neamului, eroici luptători, conducători de conștiințe, politicieni orbecând în timpurile tulburi sau orientați la rându-le cu știrea ori fără știrea lor, de diverse Puteri. Atâția indivizi obscuri, aflați în preajma unui punct strategic al unei răscoale, profită de și întrețin răsturnarea valorilor.

Tatiana Slama-Gazacu

(continuare în pag. 14)

Eugen Ionescu și Eminescu

EMINESCU intră inițial în sistemul de demonstrație critică ionescian, aflat, după cum se știe sub semnul negativismului absolut, al unui Nu vehement anihilator de esență nietzscheană. Acest bombardament polemic, nimicitor, îndreptat asupra unor ținte precise, este doar factic, căci rafalele de focuri luminează și mai puternic valorile: Eminescu, Creangă, Caragiale (Ion Luca și Mateiu), la care se mai adaugă Nicolae Filimon, Anton Pann și unii contemporani tratați cu condescendență. Topografia literară prinde, după această operație nu-uficatoare, contururi clare și stabile, în care altitudinile și nivelurile de jos, munții și câmpiile netede sau accidentate sunt demarcate tranșant.

Eugen Ionescu apare ca un topograf, al cărui teodolit măsoară cu precizie pozițiile, umghiurile, reliefulurile, planurile. În lumina orbitoare a Nu-ului său „mărimile” se dezvăluie ca prezență sensibilă absolută sau ca absență totală. Rămâne doar ceea ce rezistă atacului furibund nihilist și frondeur, ceea ce apare ca identitate sigură. *Războiul cu toată lumea* înseamnă și pace veșnică cu unii, cu care războiera este practic imposibilă. Armele grele ale negării sunt lăsate jenant în jos, atacantul recunoscând, umilit, neputința atacului. Deși spune, cu emfază negativistă, că genialitatea lui Eminescu e problematică și că mai are ceva actualitate, marele poet rămâne figura literară suverană, totemică.

În demonstrația polemică piramidală a Nu-ului ionescian, Eminescu apare ca vârful luminiscent de argument suprem. În numele lui autorul *Scaunelor* concentrează cel mai mare potențial de forțe demolatoare. Acțiunile de detractare, diminuare sau cel puțin de umbrire a valorii lui Eminescu sunt - în câmpul axiologic ionescian - rapid și strategic domolite, reprimare, ca, de exemplu, în *Identitatea contrariilor*: „Pentru exercițiul pe care mi-l propun aș fi putut alege un autor clasic, de pildă pe Eminescu. Lucrul acesta însă mi s-ar părea prea facil și, oarecum, retoric. Eminescu este destul de mare pentru ca, prin definiție, să poată fi ușor contestabil. Pe urmă, perspectiva istorică ce începe să ne despartă de Eminescu poate să faciliteze și mai mult unele matrapazlăcuri optice” (Eugen Ionescu, *Nu*, București, 1991, p. 223).

Spulberând cu vehemență mentalitatea literară caracteristic românească, conform căreia „rețeta tehnică” ar fi superioară expresiei trăirii integrale, în care realitățile clare apar îngemănate

cu cele obscure și care materializează tragicul condiției umane, Eugen Ionescu invocă iarăși modelul Eminescu: „Întorcând omului spatele, poezii și literații români de după Eminescu și aproape de zilele de astăzi (cu excepțiile inutile de amintit, căci se cunosc) nu au avut decât preocupări nici măcar de limbă, ci de limbaj literar. Frumusețea limbii poetice la marii lirici nu este decât rezultatul unei incandescente lăuntrice, unei imense bucurii sau unei nesfârșite disperări, a unei iubiri universale sau a unei neliniști adânci, a unei cutremurări. În literatura românească devenise scop în sine, stilistică etc., îndemănare, talent literar și de aceea, adesea, limba poetică nu e decât un fel de vervă, injurioasă sau humoristică, retorică sau nu, ornată de imagini ingenioase, de gust mai mult sau mai puțin bun, în orice caz plastice, adică fără ecouri mari și fără rezonanțe interioare, limitată la realități groase și concrete, fără posibilități de transfigurare” (Eugen Ionescu, *Războiul cu toată lumea*, vol. I, București, 1992, p. 116-117).

Personalitatea lui Eminescu - unică, universală - e plasmuită din marile neliniști și probleme existențiale; din „măștile ontologice ale Lucrului în sine” cum va zice Ionescu într-o însemnare despre Kant. Configurația sa spirituală are metalul pur, deși obținut prin alchimia influențelor. De aceea recurge la două amendamente în stilul său decis, categoric. Mergând, cu fidelitate, în cronica la cartea lui Tudor Vianu „Poezia lui Eminescu” (*Viața literară*, 1930, nr. 132), pe linia demonstrației îndrumării schopenhaueriene în domeniul scepticismului temperamental (autorul *Lumii ca voință și reprezentare* fiindu-i „frate spiritual”), Ionescu remarcă părăsirea romantismului de tinerețe, clarificarea treptată și cristalizarea în „farmecul dureros, dar metafizic” a atitudinii afective, în „pictura luminii cununată cu apa” a viziunii estetice și a scepticismului în „desfacerea din rigorile civilizației”. Acceptând determinarea poeziei și filosofiei eminesciene prin poezia și metafizica schopenhaueriană, Ionescu regretă însă nelămurirea diferenței esențiale dintre una și cealaltă: „D-I Vianu trebuia să lămurească cum, deși izvoară din filosofia lui Schopenhauer, atitudinea lui Eminescu rămâne lirică. Cum aceleași elemente, printr-o nouă alchimie, preschimbă natura însăși a metalului” (Ibidem, p. 133).

Ionescu pune, cu o oră mai devreme decât înșiși eminescologii, accentele necesare și face delimitările cerute de natura însăși a lucrurilor.

În cronica la *Viața lui Mihai Eminescu* de George Călinescu (*Azi*, 1932, nr. 3-4) Eugen Ionescu reproșează autorului neintuirea tocmai a marilor neliniști de ordin metafizic, calitatea de marcă a configurației spirituale eminesciene: „Din neliniștea lui Eminescu este onorabil, d-le Călinescu, că ați surprins neliniștea erotică și cea sexuală; dar este o foarte regretabilă deficiență că nu ați intuit neliniștile mari și semnificative” (Ibidem, p. 177). Chiar dacă circumscrierea vieții interioare eminesciene la setea erotică și la sexualitate ar avea un temei freudian, existența unui principiu dinamic amplificator și augmentativ, care creează complexe sufletești nu poate fi nicicum contestată.

Eminescianul în materie de ontologie mitopoetică demonstrativă, Eugen Ionescu recunoștea fără dubii, în amurgul vieții sale, din ce în ce mai intens colorat metafizic, influența modelatoare a poetului asupra sa: „...Am o mare admirație pentru marele poet EMINESCU. Ca toți marii poeți naționali, el este intraductibil. Inspirat atât de romanticii germani, cât și de poezia populară, Eminescu realizează o sinteză unică. Aș putea spune în mod decis că m-a inspirat, fie și inconștient, împreună cu Creangă și Caragiale, Sunt convingeri intime ale mele pe care le-am destăinuit celor care m-au interviuat în ultimul timp” (a se vedea vol. nostru *Spre un nou Eminescu*, Chișinău, 1993, p. 272).

ÎN CE constă influența „inconștientă” a lui Eminescu asupra lui Eugen Ionescu? În configurarea absurdului teatrului lumii (temă tipic eminesciană), în meditațiile infrigurate asupra Absolutului, Nemicului, „căutării intermitente”, asupra stingerii lumilor și individului? Sau poate în înfruntarea măreției regale cu povara istoriei și cu moartea, pe care o găsim și în eminescianul Rege Lear? În conștiința alternanței implacabile a bucuriei participării la Eternitate, care apare ca „o lumină orbitoare”, și a prăbușirii în chin și disperare? În suprema instabilitate a Semnelor, care-i terorizează deopotrivă.

Un patetism al nihilismului de sorginte metafizică străbate autoritar însemnările metafizice din *Căutarea intermitentă*: „...aceste plăgi ale neantului, aceste hăuri ale vidului, aceste riduri ale Nemicului, aceste uitări. În casa mea de oseminte, prin ferestrele deschise, prin golurile căscate, se-nvârtejesc vânturile, vijeliile, ale nopții fără stele, cea neagră, sau o neagră eternitate, o neagră eternitate a absen-

ței” (*Căutarea intermitentă*, București, 1994, p. 17). Deși Ionescu se referă o singură dată la Eminescu, citând spusa unui prieten („Poetul român Eminescu zicea, în *Rugăciunea unui dac*: «Și-n stingerea eternă dispar fără de urmă»”), *Căutarea intermitentă* e dominată suveran de un discurs narcisic învederat eminescian asupra Sinelui, Unului, Totului („*Unul e în toți, tot astfel precum una e în toate*”, spune Eminescu în *Scrisoarea I* și expresia e reluată textual - inconștient? - în textul ionescian): „*Eu nu sunt nimic. Eu nu sunt* („eu” nu există decât prin celălalt, ceilalți) totul. «Totul e în tot și reciproc» nu e o simplă glumă. Trebuie spus, poate: totul este făcut din tot, totul este constituit, creat, de către tot. Sunt nimic, sunt tot, sunt absolutul, sunt nimic. Suntem neasemănători. Cu toții, neasemănători cu semenii noștri. (Unul în tot, totul în unu. Totul și fiecare în te miri ce.). Mă pun pe gânduri” (Ibidem, p. 50).

Fie că detectăm coincidențe textuale sau numai similitudini inerente dat fiind subiectul comun al meditației, indiscutabil eminesciene sunt la Ionescu ardoarea readucerii și reactivării trecutului prin concretitudinea și certitudinea revelării prezentului („Risipiți-vă, cețuri ce-mi înconjurați trecutul, viața, vreau să exist în limpezime, atât cât mai trăiesc... Vreau să revăd fețele, cel, puțin în aparența lor, la apariția lor. Da, cel puțin așa cum le-am văzut. Totul să-mi fie actual, prezent. Doresc ca ieri să fie astăzi. Și ca aparențele să-și dezvăluie esența. Ca totul să fie pentru totdeauna revelat”. Ibidem, p. 10), deliciul recăderii în propriul sine („Recad în mine însumi, cu panicile mele”), dorințe arzătoare de a convorbi cu Dumnezeu (în temeiul unei consubstanțialități hyperionice?) sau de a lumina cu reflexele vieții superioare, cu lumina de sus viața cotidiană (= cercul strâmt), atracția irezistibilă pentru mistica Luminii, deschiderea efectivă spre Celălalt ca protecție pură a Sinelui („Celălalt este deschiderea mea”, spune Ionescu în sensul setei demonice după dulcele-i lumini din *Scrisoarea V*), conștiința participării la „identitatea universală” și supunerii „aceleiași mișcări, aceleiași «curbe», universale = naștere, viață, moarte... Toate aceste însemnări vorbesc despre eminescianismul de substanță al viziunilor ionesciene.

Eugen Ionescu aspiră, după exemplul lui Tolstoi, să se roage și să se confeseze zilnic. Confesorul lui tainic a fost, am putea spune, Eminescu.

Mihai Cimpoi

IMPOSTURA

(Urmare din pag. 12-13)

CORTEGIUL impostorilor pare nesfârșit - și am mai „tâiat” dintre ei, fără a-i absolvi însă -, ei proliferază și, nedezvăluți, nesancționați, în-deamnă la proliferare. Sub pelerina lor mincinoasă ascund și în fond explică toată colcăiala din cutia Pandorei (frumoasa cutie ar putea fi simbol al imposturii). În care bolgie a Infernului dantesc sunt oare cazați?

Cu impostura s-a început „tranzitia” și cu ea continuă. Impostorul prin excelență era fostul dictator: el, șmecher paranoic, nu a răbdat pe nimeni cât de cât competent, moral și neincovoiat, care putea și să împiedice ruperea de realitate. Rareori mediocrii acceptă în jurul lor - altfel decât în umbră - sau apreciază consiliile unor persoane cu adevărat competente. Nu atât „ideologia”, cât imixtiunea externă -

complet depărtată de interesele și de fapt de „valorile” interne -, nu atât „regimul” ca ~~are~~, în abstract, cât politica înlăturării adevăratelor valori au dus la istoria cunoscută. Flagelul este intrinsec continuării aceluiași strategii de „pâine-impostoare”: lipsa de competență mascată sub aroganța imposturii, ca să accedă la Putere și ca să se mențină. Incompetența are nevoie și de susținerea externă - mafii, grupări politico-financiare de vârf, „servicii de informații” străine, sponsori ai violenței sau interesați în marile afaceri oneroase: apel la acestea, recurgere la ele, acceptare.

Problema viciilor ascunse în expresiile verbale aglomerate la punctul numerotat cu 1. este - pare truism, kitsch intelectual -: găsirea soluțiilor. Dar pentru a le găsi trebuie competență și, desigur, bună credință - însă tocmai acestea sunt lipsurile mascate de impostura.

Orice epocă tulbure „zămislește monștri” - vorba lui Goya, referindu-se la „somnul rațiunii”, ceea ce nu e departe de una dintre cauzele tolerării impostorilor. Dar când epoca este vitală pentru o țară, când ea durează iar monștrii sunt numeroși, impostura devine o cheie de asemenea vitală pentru întreținerea sau îndepărtarea calamității.

Adesea, *impostura* (sub diversele forme și grade) și *Puterea* (sub variatele ei ipostaze) sunt legate. Dacă „mirosul Puterii” este teribil de excitant, de ațățător al poftelor, „gustul” ei pare și mai feroce, până la monștruzitate: poate deforma complet profilul psihologic al persoanei umane. Desigur, tocmai persoanele - zise greșit, pe plan social, „personalități” - lipsite de curajul răspunderii, de reală sinceritate și de onestitate, de moralitate și de modestie neprefăcută, de calitatea de a fi justițiar la scara umanității, nu a propriei individualități, înzestrate cu statură morală sau intelectuală mediocre sunt cele mai vulnerabile la transformări maligne, până la mutații.

9.IX.1997

Centenar în stil comunist

ÎN 1982, primarul unui orașel din nordul României l-a convocat pe un ziarist din București pentru a-i face cunoscută, la fața locului, o realizare a sa de care era mândru: comandase unor „artiști locali” și apoi instalase într-un loc vizibil, la intrarea într-un parc, două statui reprezentându-i pe Mihai Eminescu și Ciprian Porumbescu *tunși*. Era în plină desfășurare, atunci, în toată țara o campanie împotriva „pletelor” și zelosul primar se gândise că ar face o salutară operă de educație oferindu-le tinerilor, drept exemple de mare autoritate morală, capetele ferchezuite după norme eticii și echității socialiste ale unor personalități din istoria culturii românești. (Ziaristul a găsit o metodă ingenioasă pentru a-l determina pe primar să renunțe la inițiativa sa și să depoziteze statuile în subsolul primăriei: i-a explicat că „tovarășii de la centru”, cu binecunoscuta lor opacitate, nu vor înțelege un asemenea gest reformator și îl vor considera un sacrilegiu, ceva de genul reprezentării lui Marx și Engels *bărbierii*. Dar aceasta e altă poveste...)

Cu mult înainte de a fi dus la frizer la propriu, Eminescu a fost dus la frizer la figurat, pentru a i se compune o înfățișare pe măsura necesităților propagandistice ale regimului comunist. Și, bineînțeles, pe măsura educației estetice a propagandiștilor...

Grotesca ajustare se petrecea în anii 1948-1949, cu o febrilitate intensificată de apropierea celei de-a 100-a aniversări a nașterii poetului. Inițial se pusese chiar problema interzicerii cu desăvârșire a lui Eminescu, unele ediții din opera sa figurând pe lista neagră a cărților care nu mai aveau dreptul să facă parte din inventarul bibliotecilor publice. În scurtă vreme, însă, ideologia noului regim și-au dat seama că risca să agite prea mult spiritele punând la index o operă sacralizată de români. Ei și-au schimbat direcția din mers și au hotărât să-l folosească pe poet ca instrument propagandistic.

Înainte de toate, „obiectivului” i s-a simplificat grosolan biografia. „Nefericirea” sa a fost prezentată ca rezultat al persecuțiilor la care l-au supus „exploatorii”, nemulțumiți de vederile lui „progresiste”. Iar ca „exponent” al persecutorilor a fost indicat nimeni altcineva decât Titu Maiorescu. În același timp, din toată opera lui Eminescu s-au reținut numai câteva poeme, tendențios alese, pentru a fi repuse în circulație. La loc de cinste s-a aflat, bineînțeles, poemul *Împărat și proletar*, compus de poet la douăzeci și patru de ani, sub influența ecourilor din presă ale așa-numitei „comune din Paris”. Ideologia de serviciu ai partidului comunist au avut grijă, însă, să falsifice textul, prin omisiune. Ei au ales dintr-un ansamblu bine gândit doar *discursul proletarului*, prezentându-l astfel, implicit, ca pe un discurs al lui Eminescu. În realitate, în adevăratul poem, vocea poetului - mai presus și decât cea a proletarului, și decât cea a împăratului - se face auzită abia în final, ca mesajul impersonal transmis muritorilor de undeva din ceruri:

„Astfel umana roadă în calea ei îngheață./ Se petrifică unul în sclav, altu-mpărat./ Acoperind cu noime sârmana lui viață/ Și arătând la soare-a mizeriei lui față -/ față - căci înțelesul i-același la toți dat.”

Discursul proletarului, cuprinzând toate poncifile acestui gen de discurs

(exploatarea omului de către om, religia - opiu al popoarelor, pledoaria pentru egalitarism, indemnul la solidaritate adresat proletarilor de pretutindeni, instigarea la revoltă, disprețul față de o artă decadentă, preferința pentru construcții monumentale etc.), poate fi considerat, mai curând, o parodie. Și totuși, luat în serios, el a devenit un fel de versiune oficială a poemului *Împărat și proletar*, figurând ca atare în manualele școlare și în diferite alte lucrări „educative”. (Ultima lui utilizare propagandistică poate fi identificată în ziarul *Socialistul* al partidului lui Ilie Verdet.)

EXEGETII comuniști au răscolit în lada cu manuscrise rămasă de la Eminescu și au mai găsit un poem... utilizabil, de data aceasta în campania anticlericală:

„Când aud vreodată un rotund egumen./ Cu foalele-ncinse și obrazul rumen./ Povestind că viața e calea durerii/ Și că pocăința urmează plăcerii - / Mă întreb: «Acesta poate ca să știe/ Cum este viața, cum cată să fie?»” (*Viața*)

În 1949, se fac ultimele pregătiri înainte de inaugurarea unui Eminescu oficial. Ion Vitner, de curând ridicat la rangul de profesor universitar, în detrimentul lui G. Călinescu, publică mai multe broșuri pe tema „moștenirii literare”. În cuprinsul lor, reordonează valorile din istoria literaturii române, aducând în prim-plan autori obscuri, dar socialiști ca D. Th. Neculuță, Sofia Nădejde sau Ion Păun Pincio și „recuperând”, cu multe amputări și malformări, opera marilor clasici. Dintre comentarii poeziei lui Eminescu îl

de asemeni. Se întrevide în doctrina politică a lui Eminescu o bună doză de concepții care se învecinează cu materialismul istoric.” (*Flacăra* din 16 ian. 1949)

Vine și anul 1950 - apogeu al tristei mascarade consacrate împlinirii a o sută de ani de la nașterea celui mai mare poet român. Tonul este dat de Mihai Beniuc, care, în calitatea lui de secretar al Uniunii Scriitorilor, întocmește un „bilanț de activitate” și arată, în acest bilanț, cât de „greu” trăia Eminescu pe vremea „burghezo-moșierimii”, în comparație cu scriitorii aflați sub protecția partidului comunist. Potrivit aserțiunilor melodramatice și integral mincinoase ale lui Mihai Beniuc, Eminescu „s-a prăpădit în cea mai cumplită mizerie” din cauză că a refuzat să-i „laude pe stăpânii și împălații poporului”. (Citind asemenea fraze trebuie să ne gândim că, așa ridicole cum par, ele au pătruns până la urmă, prin repetare, în conștiința tinerilor, infestându-o cu un fel de SIDA a spiritului. Rezultatele le vedem și azi, în jurul nostru...)

Ion Vitner, convins că a și devenit un expert în domeniu, se pronunță și el, din nou, asupra „situației” lui Eminescu, susținând și mai tăios că numai Dobrogeanu-Gherea l-a evaluat și interpretat corect pe poet: „S-a dat în jurul operei lui Eminescu o adevărată luptă de clasă. Apariția studiului lui Gherea este un răspuns drastic dat de un exponent autorizat al clasei muncitoare infamiilor ciocoiești debitate cu filistina prestantă în *Eminescu și poeziile lui* de Titu Maiorescu.” (*Contemporanul* din 13 ian. 1950).

Horia Bratu, alt critic foarte activ

lapidare definerii ale operei lui Eminescu este capacitatea lor nefastă de a dezindividualiza eminescianismul. În „caracterizările” respective numele poetului poate fi înlocuit cu oricare altul - de pildă, cu cel al lui Alexandru Toma - fără ca eventualul cititor să sesizeze vreo inadecvare. *Uniformizarea* - iată cuvântul-cheie al „reformei” făcute de comuniști în cultură.

Dar spectacolul cu adevărat tragicomic îl oferă în anul centenarului poezii care își acordă lirele (luate cu număr de inventar de la PMR) și îl „cântă” pe Eminescu ca pe un Stalin al poeziei. Toate clișeele versificărilor glorioficate sunt reciclate, cu mențiunea că - puse în relație cu un poet care simbolizează altitudinea intelectuală și rafinamentul - devin grotesci, ca un fărâș și o mătură uitate într-o vitrină cu bijuterii.

Petre Solomon (tot în *Contemporanul* din 13 ian. 1950) își imaginează ce mult l-ar fi entuziasmat pe Eminescu - dacă ar fi trăit în regimul comunist - munca tinerilor pe șantierele patriei:

„Dacă-ai vedea cum tinerii voinici/ Se-ntrec să spargă normele în stâncă/ Și leagă munți de valea lor adâncă/ Ți-ai așeza lucafarul aici!”

Parcă-l și vedem pe Călin abandonând ideea de a escalada castelul în care doarme fata de împărat și hotărându-se „să spargă normele în stâncă”, alături de alți buldozeriști și excavatoriști!

La rândul lui (în aceeași revistă), Vasile Nicorovici i se adresează lui Eminescu cu o vulgară familiaritate (cam așa cum se referă azi Ion Cristoiu la Kant sau Tudor Vianu), tutuindu-l tovarășește:

„Luptând acum pentru o viață mai bună/ În contr-aceilor pe care-i urai/ Noi peste veac îți dăm o caldă mână/ Să mergi cu noi, prietene Mihai.”

Există și moduri mai...subtile de omagiere a lui Eminescu de către poezii momentului. Dan Deșliu, de pildă, într-un volum intitulat *În numele vieții* (EPLA, 1950) parafrazează *Împărat și proletar*, imaginând o continuare a „acțiunii” din poemul eminescian (în versiunea lui oficială):

„Cu ura clocotind în pumnii sângerați./ sfărâmat-am orânduirea cea crudă și nedreaptă;/ visările ceoase s-au preschimbat în faptă/ și-n rodnică furtună nelămurită șoaptă/ ce spăimântase-n veacuri tiranii îmbruibați.

Iar Ion Brad, într-un poem intitulat *Marelui poet sărac* și publicat în *Almanahul literar* din Cluj (nr. 2-3 din 1950), *rescrie* „pesimista” convorbire a lui Eminescu cu codrul făcând-o „optimistă”:

„Codrule, codruțule./ Freamătă, draguțule./ Chiar de noaptea stă să cadă/ Și-s troiene de zăpadă -/ Că aici la noi în țară/ Bate vânt de primăvară.” etc.

POEZIA lui Eminescu este desfigurată, deocamdată, din perspectiva luptei de clasă. Peste câteva decenii, în timpul lui Ceaușescu, ea va suferi o nouă desfigurare, din perspectiva demagogiei patriotarde. Dar până atunci mai trebuie scrise multe pagini de exegeză eminesciană proletcultistă. Suntem abia în 1950 și „băieții” sărbătorească centenarul nașterii lui Eminescu. Să-i lăsăm să-l sărbătorească și să ne îndepărtăm în vârful picioarelor...

Alex. Ștefănescu

Desen triumfalist, din categoria celor care apăreau în mod curent în revistele literare ale epocii

consideră credibil numai pe Dobrogeanu-Gherea, pentru că a evidențiat influența „luptei de clasă” din epocă asupra concepției poetului despre lume. „Personal - afirmă Ion Vitner cu aplomb - nu cred în rolul determinant al lui Schopenhauer, sau al lui Fichte, Schelling și Hegel asupra tematicii eminesciene.”

G. Călinescu însuși se... joacă, descoperind apropiere între gândirea lui Eminescu și marxism: „În manuscrisul 2261; fila 20 stă scris repetat: Karl Marx, Carl Marx. În articole îl citează

în epocă, zelos purtător de cuvânt al ideologilor din CC al PMR, înalță un imn de slavă „dreptății” care se face, în sfârșit, operei lui Eminescu, datorită regimului comunist: „Abia acum opera lui Eminescu devine într-adevăr opera lui Eminescu, adică o operă străbătută de dragoste pentru viață și pentru oameni, o acerbă critică la adresa inegalității sociale și nu «un produs tardiv al romantismului german», așa cum pretindea critica burgheză.” (*Flacăra* din 14 ian. 1950)

Ceea ce se remarcă la toate aceste

Regele Lear, sau cum să vezi limpede (II)

- dialog cu PETER BROOK -

Peter Brook: Distincția pe care o propuneți, abstract/concret poartă amprenta limbii și civilizației franceze în care ne găsim amândoi, acum. Dar să ne întorcem o clipă la Anglia și la gândirea elisabetană, la teatrul elisabetan al cărui principiu constă în respingerea oricărei idei de stil, oricărei idei de separație sau de gen. Nu se spunea niciodată... dacă nu este una, atunci este alta. Pe vremea aceea, teatrul nu era una sau alta. El putea fi și una și alta în același timp. Nu era vorba desigur de realitate, ci de un mod foarte aparte de a vedea realitatea.

Teatrul mă interesează în măsura în care el nu are de ales o dată pentru totdeauna, și în care el este real și se sprijină pe materia cea de toate zilele. Această materie poate fi continuu modificată, transformată prin adaosul dozajelor, mereu schimbătoare, a ceea ce numim „abstractul”. Atunci, în cazul decorului, în ciuda eliminării tuturor elementelor, am înțeles totuși că era indispensabil ca anumite elemente - imensa masă de lemn din castelul lui Goneril sau panourile de aramă - să aducă o materie brută, aspră și solidă, tocmai ca să nu credem că ne găsim într-un teatru draguț *à l'italienne*.

Și în același timp trebuia să evităm căderea într-un realism care ar fi putut lăsa să se creadă că *Lear* este o piesă istorică. Ea nu este oglinda unei epoci, ci o mare piesă epică și metafizică.

La Shakespeare poți întotdeauna să combini elemente care aparțin vieții cotidiene cu elemente... specifice teatrului, elemente despre care se poate spune că sunt abstracte, abstracte în sensul că evocă o lume, care nu este lumea pe care o vedem zilnic, dar care aparține totuși acestei lumi.

George Banu: Pe vremea când ați pus în scenă *Timon din Atena*, în 1974, care a fost prima dumneavoastră montare la Paris, cu grupul de la Centrul Internațional de Cercetări Teatrale, la care s-au asociat și actori de la compania Vincent-Jourdheuil, vorbeți de importanța, pentru textul shakespearian a „cuvintelor radiante”, cuvinte care țâșnesc în frază și care produc o adevărată explozie de sens, sens care se dispersează în toate direcțiile. Ele însuflețesc gândirea și formează constelații care deranjează ordinea arhitecturală a sintaxei. Una din principalele sarcini încredințate actorilor a fost să se înfrunte cu aceste „cuvinte radiante”. Astăzi insistați, pornind de la descoperirile recente ale lui Ted Hughes, cu care ați cola-

borat la Orghast în 1972, asupra importanței legării cuvintelor shakespeariane prin conjuncția și.

P.B.: Termenul de „cuvânt radiant” l-am găsit împreună cu Jean Claude Carrière pe când lucram la traducerea lui *Timon din Atena*. În limba engleză ceea ce contează nu este fraza, organizarea sau structura sa, ci capacitatea ei de a reuni multiple fațete ale unui gând care se materializează într-un cuvânt. Acest cuvânt, adesea intraductibil, are multă greutate... el seamănă cu o ideogramă, chiar mai mult, cu un haiku căci, ca și acesta, dispune de o mulțime de semnificații. Un „cuvânt radiant” degajă o rezonanță incredibilă și actorul trebuie s-o facă să se audă.

Astăzi, într-o carte pasionantă despre Shakespeare, Ted Hughes atrage atenția asupra unui alt aspect: Shakespeare utilizează frecvent conjuncția și pentru a lega două adjective. Ted Hughes remarcă faptul că în epoca elisabetană, limba engleză se îmbogățește rapid, în fiecare zi, și că intelectualii, spirite vii, adora cu-vintele și, fără încetare, integrău în limbă altele noi. În această societate care se deschidea, care exploda, intelectualii aida unor aventurieri își însușeau repede orice termen pe care-l descopereau. Dar ei nu erau singurii spectatori căci, în mulțimea care se ducea la teatru, erau și vagabonzi, oameni simpli, hoți de buzunare. Și Shakespeare ținea să-i onoreze fără deosebire pe toți participanții care se adunau în jurul scenei. Și, acest lucru magnific, doar el a știut să-l facă până la capăt. Ted Hughes observă, pe drept cuvânt, că Shakespeare, atunci când utilizează un cuvânt rar, necunoscut, apreciat doar de o parte a asistenței, adaugă imediat un altul, și atunci se folosește de și pentru a introduce o expresie familiară, pe înțelesul întregii săli. Astfel el folosește în aceeași măsură sofisticarea intelectuală și savoarea vieții, reunindu-le prin și.

G.B.: Ceea ce spuneți se înscrie în spiritul observației dumneavoastră fundamentale asupra lui Shakespeare care, spuneți dumneavoastră, nu rămâne niciodată mult timp pe un singur plan; el nu se imobilizează nici la nivelul teatrului sacru, nici la nivelul teatrului brut. El trece continuu de la un nivel la altul. În această nepuizabilă alternanță a contrariilor, dumneavoastră recunoașteți identitatea shakespeariană. Pe bună dreptate ne putem întreba dacă teatrul dumneavoastră nu poartă amprenta acestei atracții pentru mișcare, dacă nu s-a produs un efect de asimilare între

ceea ce ați făcut și ceea ce ați descoperit în Shakespeare?

P.B.: Există un lucru care mă fascinează de mult timp. Avem toate motivele să credem că Shakespeare scria repede. Nu există, desigur, nici o dovadă scrisă, dar totul ne face să credem că el scria într-un regim de urgență, că nu era un scriitor care își corecta textul fără încetare, sau care îl lăsa o vreme într-un sertar. Opera sa oferă imaginea unui artist clocotitor care trebuie să fi lucrat în grabă pentru a elabora o operă atât de vastă într-o viață relativ scurtă. Trebuia să scrie tot timpul, fără odihnă. Această viteză ne permite să sesizăm mai bine cum lucrează un poet. Principala diferență între un poet și un om oarecare este că, atunci când poetul găsește un cuvânt și construiește o frază, aceasta se referă nu doar la o parte restrânsă a experienței sale, ci implică întreaga sa experiență. Ni se spune că posedăm în creier totalitatea informațiilor acumulate de-a lungul întregii vieți, dar că nu avem acces decât la o parte din această imensă informație, care amestecă experiențele noastre cele mai primitive, cele mai vulgare și cele mai sacre. Shakespeare este unic pentru că scrisul său ni-l arată într-o asemenea stare de veghe încât reușea să mobilizeze toată această vastă experiență atunci când găsea, de exemplu, fraza pe care o pronunța Lear privind-și fiica... Totalitatea vieții sale personale era acolo pentru a hrăni fraza; dar o viață conține straturile cele mai opuse. Fraza shakespeariană permite personajului să străbată toate aceste straturi, ca un fel de ființă vie absolută. Dacă, uneori, în spectacolele mele am reușit să ating această mișcare, atunci pot spune că sunt fericit.

G.B.: Shakespeare v-a însoțit toată viața. La un moment dat, uitându-mă în repertoriul pieselor dumneavoastră, am descoperit că nu a existat niciodată o perioadă mai lungă de cinci ani între două montări cu un text shakespearian. În Cine este acolo?, adevărată interogație asupra teatrului și a naturii sale pornește de la Hamlet ca bază de discuție. Pentru a încheia, reluând aproape prima întrebare, aș vrea să vă întreb, în legătură cu Shakespeare de data aceasta - de-a lungul timpului ce s-a schimbat și ce a rămas așa cum a fost?

P.B.: Toată viața, cred, este o înaintare spre recunoașterea faptului că, ceea ce credem că vedem și înțelegem, nu este niciodată exact așa cum credem noi. Bineînțeles că ceea ce este valabil pentru viață, este la fel

de adevărat și pentru apropierea de opera lui Shakespeare. Asemeni unui copil, începi să lucrezi cu mare stângăcie și abia mai târziu, încetul cu încetul, înveți cum să faci, cum să procedezi; dar experiența ne amintește mereu că ceea ce este acolo, opera shakespeariană, se află întotdeauna înfinit mai sus decât ceea ce credem noi. Este rodul unei vieți de om. De aceea, astăzi, când mă găsesc în fața unei opere atât de bogate ca cea a lui Shakespeare, cu obligația de a găsi o soluție prin intermediul acestei arte, atât de misterioase și de indefinibile care este teatrul, îmi dau seama că înțeleg mult mai puțin decât la început. Astăzi, dacă mă ating de Shakespeare am sentimentul că provocarea este mult mai riscantă decât pe vremea începuturilor mele regizorale. Nu, nu mă înscriu în mișcarea care te face să spui „da, acum că sunt stăpân pe câteva opere, că am făcut atâtea spectacole, acum știu”. Nu, chiar dimpotrivă. Când am pus prima oară în scenă un spectacol, nu cunoșteam nimic din posibilitățile teatrului, nimic despre straturile ascunse în spatele unui text de Shakespeare, nu aveam decât o dragoste, un mare entuziasm și multă energie. Toate astea m-au ajutat să merg mai departe. Dar astăzi, o știu prea bine, să faci teatru devine din ce în ce mai greu. Teatrul se schimbă tot timpul, pe când textele lui Shakespeare nu se schimbă; ceea ce este de fapt în mișcare este relația dintre cele două. Da, acum înțeleg mai puțin decât la început și provocarea mi se pare mereu mai mare.

G.B.: Să fie oare rodul înțelepciunii, înțelepciune asemeni celei a călugărului care s-a retras în deșert pentru a afla ce este viața? Când s-a întors, după douăzeci de ani, a fost întrebat:

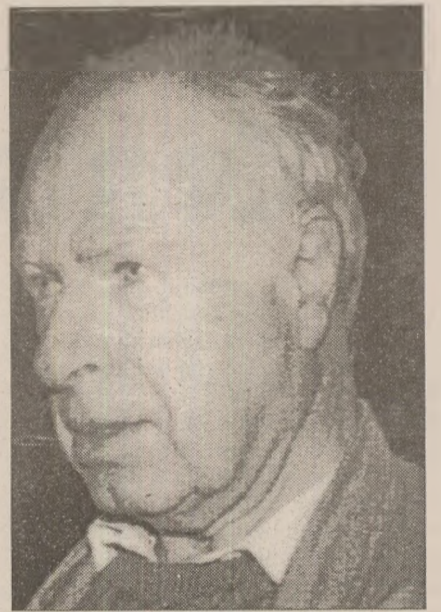
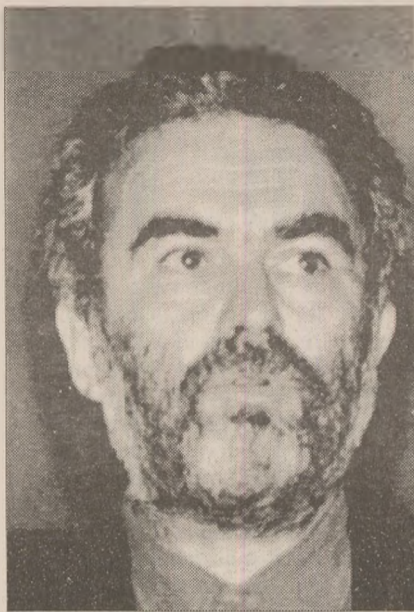
„- Ce este viața?
- O fântână, răspunse el.
- De ce o fântână? interveni un tânăr.
- Dacă tu nu vrei, nu este o fântână?”

Aceasta era înțelepciunea bătrânului înțelept.

P.B.: Este o poveste frumoasă, îmi place.

(Convorbire realizată pentru filmul *Shakespeare - Regi în furtună* (INA/ARTE) film de Claude Mourieras, Jean-Michel Dêprats și George Banu)

Traducere de Mariana Boian

1997 - un an al reculegerii

DACĂ anul 1997 nu aduce nimic nou, nici în ordinea creației și nici în ceea ce a valorificării operei de artă, el se încheie în tonalități sumbre și se așează decis sub specia reculegerii. Într-un interval calendaristic irelevant ca întindere, pentru că anul nu înseamnă, la urma urmelor, decât douăsprezece luni, cincizeci și două de săptămâni sau, mai detaliat, trei sute șaiszeci și cinci de zile, arta noastră de astăzi a pierdut cinci artiști care au lăsat în urmă o operă încă greu de evaluat și un gol cu atât mai greu de umplut. Ei sînt Florin Niculiu, Georgeta Năpăruș, Ion Bitzan, Ion Vlasiu, stins din viață în preajma Crăciunului și Corneliu Baba, care ne-a părăsit cu doar câteva zile înainte de Anul Nou. Parcă anume spre a sugera dimensiunile dispariției, fiecare dintre ei a luat cu sine tot ceea ce nu apucase încă să înfăptuiască, dar a și reîmprospătat în orizontul percepției publice universul artistic, lumea morală și particularitățile stilistice pe care le-a ilustrat, fatalmente, de-a lungul unei vieți. Odată cu Florin Niculiu s-a stins o parte din vitalismul, din senzualitatea panteistă și din bucuria aspirației spirituale a picturii contemporane românești, în timp ce Georgeta Năpăruș a trecut în lumea crepusculară cea mai complexă imagine a eposului folcloric, jubilația ludică, o umanitate abia desprinsă din amorf și un bestiariu inepuizabil ca forță a imaginației. Ion Bitzan a transmis posterității, dar a și închis pentru viitor, o lume saturată de semne culturale, de obiecte care și-au desăvîrșit existența prin exacerbarea imaginii și prin renegarea funcției, precum și o întreagă mitologie a autoreflexivității naturii umane, cu întregul său derivat metafizic, iar Ion Vlasiu a părăsit câmpul de convergență, de bătălie surdă, de victorii și replieri, a trei limbaje artistice, chiar dacă în absolut compatibile, marcate în imediat de o profundă specificitate: literatura, sculptura și pictura.

Cunoscut în primul rînd ca sculptor, dar prezent în viața noastră publică și prin cărțile sale, în care ideile moralistului se împletesc cu o remarcabilă forță a evocării, Ion Vlasiu așteaptă încă să fie descoperit, la adevărata sa valoare, ca pictor. Dacă în sculptură libertatea sa a fost uneori îngărdită de rezistența materialului și de enunțurile formale venite din ordinea firii, în pictură artistul a luat lumea de la capăt și a reconstruit-o în funcție de imensa lui energie interioară și de bogăția nealterată a unei sensibilități la fel de mari. Peisagistica, portretele și naturile sale statice, mai degrabă forme de revărsare lăun-

trică decât exerciții de observație exterioară, aduc în pictura noastră contemporană o viziune arhaică prin simplitate și magico-totemică prin tensiunea ei inefabilă. Tușa dură și tonul, de cele mai multe ori, auster și cu sonorități intrinseci, creează o suită de axiome plastice în care opacitatea materiei și transparențele unei realități sublimale se conjugă într-o desăvîrșită armonie. Într-un anumit fel, Vlasiu a reușit să împace în pictură neliniștea spiritului țuculescian cu bărbăția calmă și cu vigoarea statică a spiritului ardelenesc.

Însingurat în viață și în creație, Corneliu Baba se particularizează și prin dispariție. Retragerea sa din lume a fost oarecum anticipată prin marea expoziție personală, cu un marcat caracter monografic, de la Muzeul Național de Artă. Pentru ultima oară el a ieșit în fața publicului cu întregul său univers de imagini, caractere și obsesii care acum, iată, capătă o și tristă dimensiune testamentară. Ca într-un subtil scenariu borgeșian, Creatorul s-a topit în imaginea polimorfă a operei sale și în locul chipului coruptibil a oferit semnele multiple ale unei existențe inalterabile. Și chiar dacă pe traseul acestei impresionante opere omul este privit ca o piesă fragilă în implacabila mecanică a destinului, lucrările ca atare înfrîng, prin bogăția lor interioară, toate adversitățile timpului și se așează definitiv în spațiul aseptice al marilor interogații. Între sine ca ființă determinată și conștiința vie a publicului, Baba a interpus o nouă realitate, atât de autentică și de viguroasă în expresia și în profunzimea ei încît face suportabilă dispariția autorului pentru simplul motiv că el era demult o proiecție mitologică.

Privit din această perspectivă, a marilor pierderi pe care arta noastră le-a suferit într-un timp atât de scurt, anul 1997 se definește poate mai exact decât ar face-o prin supunerea la un alt gen de analiză. Pentru că dispariția terestră a artiștilor amintiți, pe lângă dimensiunea ei dramatică în planul imediat al existenței, consacră definitiv, din punct de vedere spiritual și simbolic, forme ireductibile de acțiune și de gândire plastică în care pot fi descifrate cele mai importante drumuri pe care evoluează acum arta românească în întregul ei. Iar momentul necesar de reculegere, care însoțește inevitabil orice scrutare a memoriei, se transformă pe nesimțite într-un elogiu al vieții, al creației și al triumfului în fața zădărniceii.

Pavel Șușară

In memoriam

CORNELIU BABA

DE VEACURI există în lumea artei o ceartă a vechiului cu noul. Este cearta ce așează pe fiecare creator pe treapta ce i se cuvine, iar cel care cerne și hotărăște în ultimă instanță e timpul.

Când vechiul înfruntă judecata timpului și iese biruitor el devine atemporal, se permanentizează. Permanența nu cunoaște caducitate. Ea poate fi atinsă dar nu poate fi depășită. Desigur, ceea ce afirm a devenit de mult loc comun. Decît că locul acesta comun deschide drumul spre situarea valorică a lui Corneliu Baba. Și dacă, așa cum se știe, numai istoria este arbitru suprem în gâlceava amintită, fiind chemată a-și rosti verdictul definitiv, nu rămîne mai puțin adevărat că acum, când Baba a plecat dintre noi, se constată că el și-a cucerit încă din viață un piedestal de înaltă cinste, pe care nici o contestare nu i-l poate năru. A fost declarat un clasic și nu puțini sunt cei care îl consideră ca atare.

Corneliu Baba ne-a părăsit, lăsându-ne prin mărturia operei sale grave și tensionate imaginea unei societăți în convulsie, în continuă zbatere lăuntrică dar și confruntată opresiv cu forțele răului din afară. Am trecut cu toții până de curînd printr-o lungă perioadă de suferință. O perioadă a dezumanizării, a ferocității, a nedreptății. O perioadă prin excelență a angoasei, a spaimei, a amenințării metafizice. Toate acestea sunt atribute existențiale strîns legate de om, de viața lui fizică și metafizică. Ele nu pot fi despărțite de destinul său pentru că îl condiționează. Și pentru că vorbim despre artă, ele totodată îl și exprimă, îl „ilustrează“, îl proiectează în conștiința celui alt, a apropiatului. Ei bine, Baba în pictura sa, pe măsură ce și-a cristalizat tot mai deplin căutările, a pornit de la suferința individuală, a fiecăruia în parte și în primul rînd a sa proprie, pe care a sustras-o contingentului năzuind cu succes s-o integreze în marele capitol al suferinței generale, cea care își pune istoricește pecetea pe tragicul condiției umane. Portret, figuri omenesti, eveniment sau numai simplă ipostază, îngrijorare, crispă, groază, dar și credință în mîntuire (ceea ce presupune implicit speranță perpetuă), iată palmaresul tematic și expresiv al creației lui Baba, instrumentul terestru prin care a aspirat să se apropie de cer. El a văzut lucrurile de jos, rătăcitor cu penelul interpretativ al universalului, desprinzându-se de lumea imediată a senzoriului pentru a pătrunde în cea a spiritului, făcînd din senzoriu un rapsod al acestuia. Aici se ascunde sensul realismului aluziv și simbolic totodată, practicat de Baba cu o ascuțime care uneori frizează cruzimea dar care țintește cu mult dincolo de simpla înșelătoare aparență.

Mi se pare de netăgăduit că despărțindu-se pentru totdeauna de noi

în condiția prezentării recente sale vaste expoziții, manifestare adesea intimă, dramatic confesivă și oarecum secretă, dată tardiv în vileag, Baba ne-a lăsat un mesaj privitor la misiunea ultimă a picturii, așa cum a înțeles-o el: ca o înclăștare cu penelul întru atingerea și depășirea omenescului, fără totuși a-l trada, ci

Corneliu Baba, *Autoportret*

doar sublimându-l în pata sîngerie a culorii, în zvăcnirile nervoase ale tușei și în traiectoria severă a liniei, conferindu-le acestora o funcție plastică vitală. Firește, nu e un mesaj tangent la impulsurile modei și nici subordonat exigențelor noutății. Surpriza pe care o implică e de altă natură. Ea ține de registrul unei perfecțiuni a exprimării. Intervine însă la Baba nu atât ușurința și dezinvoltura (de al căror pericol a fost conștient, evitînd să cadă în virtuozitate, cum mărturisește el însuși în notațiile sale), cât un stimul pronunțat al adevărului și mai cu seamă un scrupul al studiului și al investigației cunoscătoare; soluțiile sale ferice sunt rezultatul unui îndelung exercițiu aplicat la obiect, al unui proces ce vizează captarea esenței.

Felul cum a făcut-o, cum s-a situat față de modernitate (nu și față de contemporaneitate în propensiunile ei obiectual și ambiental plastice), sfidarea aruncată prejudecăților postmoderniste și transavantgardiste, mișcărilor extravagante de ultimă oră, deschide neîndoiește o controversă fără de sfârșit, în care opțiunile sunt libere și îndreptățite să se exprime. La modul său, consecvent până la capăt, Baba a demonstrat o forță și a ilustrat un caz. Discuția pe care a iscat-o, atitudinile tranșante pe care le-a suscitât până în ultima clipă a existenței sale și chiar după aceea, mi se par a fi mult dătătoare de măsură pentru atestul prezenței lui încă vii printre noi. Este omagiul pe care, începînd cu prima zi după moarte, i-l aduce posteritatea.

Radu Bogdan

PREPELEACde Constantin
Toiu

Ce mai rămâne de apreciat

FIINDCĂ mai avem puțin și intrăm în mileniul al treilea, istoric vorbind, existența și personalitatea Domnului Președinte al țării, Profesorul Emil Constantinescu, se leagă strâns de acest prag fatal. Nu cronologic numai. Mulți cred în fel de fel de fenomene ce vor însoți trecerea spre anul 2000. Mare scofală! Cînd egiptenii au îndărăt pînă puțin zece veacuri și mai multe chiar de civilizație. Așa-i făcut omul, la cifrele rotunde să intre la idei, să-și închipuie fel de fel de lucruri. Altă menire ne avînd, scriitorii, sau măcar o parte dintre ei, vor face și ei un bilanț al lor, specific. Ne fiind nici financiar, nici industriași, nici doctori, sau ingineri, nici șefi politici, - s-a încercat, da' n-a mers; fiind, deci, numai oameni de condei, se vor ocupa, probabil, de limba acestui sfîrșit de mileniu, de cuvinte, de vorbe, - și nu zicînd cu dispreț - *vorbe, vorbe, vorbe!* precum clasicul pesimist. Cum se exprimă lumea, adică, în frunte cu Președintele nostru, al tuturor. Graiul sau limba noastră scumpă văzută ca o străveche moară de vînt ce ne împinge pe noi cu ajutorul presiunii aerului pus în mișcare spre... era să zic „Viitorul de aur al Omenirii”. Ca să vedeți. Orice am face, nu se ia; în fine, către un trai cît mai normal și mai decent, - nepretențioși fiind, după cum spune neamțul că “nimic mai bun nu urmează”.

Personal, în anii cincizeci am lucrat la o editură cu niște redactori evrei basarabeni printre care unul din ei, tot traducînd, vorbea de unul, *Macedonski*, iar eu, crezînd că venise vorba, culmea, de poetul cu pricina, îl întrebam, mirat, pe individ, *cînd apare?* - Ce să apară, istoria? făcuse el, ehei! mai era mult pîn-atunci. Tot nu înțelesesem. De ce să pîtească și să aștepte săracul atîta de mult, - că l-o fi injurat pe Eminescu? Repede, lucrul s-a lămurit. Era vorba de împăratul Alexandru Machedon. Căruia, tipul, traducînd, îi tot zicea *Macedonski*. Cînd am intervenit, basarabeianul, cu mirarea sa imposibilă, m-a întrebat, cuvînt cu cuvînt: “Și ce, aveți și voi așa un poet, *Macedonski*?”

Era vremea cînd îmi spuneam că un stat ca ăsta, cu o cultură și-o limbă, - nici măcar vîndute, estropiate pur și simplu, nu are cum să dureze. A durat. O viață de om, să zicem, nu-i mult totuși și că nu contează, ea, ci doar aberația să ia capăt odată! Acum îmi vine iarăși în minte Malraux cu arhicunoscuta sa spunere precum că *o viață nu face nimic, dar nimic nu face cît o viață*. Cum s-a scris atunci, nu se va mai putea scrie niciodată. De aici a ieșit *limba de lemn*, deși, oricum, nu se compară. De exemplu cu felul în care erau scrise vreo două-trei romane, nu mai spun de cine, și pe care, ca redactor, încă neștiind ce-i aia curaj, le respinsesem. Ispravă avusese ecou la EPLA, (mai tîrziu avea să devină ESPLA). Astfel încît Alexandru Jar, încă la putere, - înainte de cursa ce i-o întinseseră ai lui Dej și în care, cu bună știință, căzuse, lăsîndu-se să cadă, cu neînfricarea celui ce luptase în Rezistența franceză - mă căutase la birou și mă scosese afară în hol. Mai întîi trebuie să spun că aveam un prieten comun. Pe ardeleanul Titus Patrujenaru, care și el luptase în Rezistența franceză și care se aruncase într-o seară înaintea trenului în gara de Nord. Al Jar, ceva mai înainte, predase și cursuri *cu pistolul pe masă*, la școala de literatură de pe Kiseleff. La un tip atît de aventuros, figura asta nu mă mirase. Nu-i amintisem niciodată de ea (nu făcusem școala, nici nu avusesem cum). În ochii lui verzi însă care se luminau cînd mă vedeau, sclipea citeodată ceva fioros aparținînd experienței trăite. Nu știu cum, mă îndrăgise tocmai cînd pe mine, cînd toată lumea tremura de el. Și-atunci, la editură, după ce mă scosese afară, în hol, mă luase de braț, mă trăsese într-un colț, și, stringîndu-mă tare de cot, îmi șoptise aproape scrișnînd: *Dă-i în p.m., de jidani proști, să știi de la mine, să nu te mai pui cu un ovrei prost, niciodată, m-auzi!?* făcuse aruncîndu-mi pe sub sprîncenele stufoase fulgerul acela al lui, verde, teribil.

Era la curent cu întîmplarea. Aveam să aflu că-mi luase apărarea. Cînd a căzut în capcana întinsă, ocolit fiind pe urmă de toți, mă întîlneam cu el și ne plimbam împreună pe bulevard, ochii săi mișcîndu-se în toate părțile, din mers, după urmăritori. Acest „bolșevic frenetic” avea în el o inimă de om. Și avea pentru cultura autentică un respect fanatic. Contrar multora de azi, scrisese și el ceva, dar regreta zicînd că încercase din vanitate.

Încet-încet, cam de prin 1965, limba a început să se schimbe. Ea era tot de lemn ca mai înainte, însă esența lemnului se schimbase. Operația de slavizare a limbii încetase. Acum nu mai era un păcat să fii cosmopolit. Din contră. Învățarea limbilor străine, altele decît rusa, își luase avînt. În felul cum vorbea domnul Ion Iliescu se simțea evoluția limbii române în perioada dată. La fostul președinte, încă mai stăruind accentul, dacă pot să-i spun, *sovietic pe viață*, cu acea ridicare cîntată a ultimelor silabe ale cuvîntului încheind fraza. Asta e ca o ștampilă: nu se ia decît cu pielea cu tot, dacă jupoi pielea.

Ajung repede și la marea influență a limbii anglo-americane de azi, asupra noastră, care pur și simplu pe oamenii de rînd i-a năucit ne mai știind pe ce lume se află. Dacă pînă și Președintele țării, ne-a pus în gardă, în acest stil, acum cînd secolul se încheie, anunțîndu-se ce ne așteaptă:

Europa și sfidările mileniului III... În limba engleză există verbul *To challenge*, care înseamnă a provoca. Provocare, și în sensul de a stîrni, a ațîța, a chema la o întrecere e curent și la noi. Zici: figurativ: *Provocările* cutăror idealuri sau situații etc. Ar merge chiar să scrii astfel: *Europa și provocările mileniului III*. Termenul se folosește. În fine, ar merge. Deși Mitică ar crede precis că mileniul ăsta mușchiulos e gata-gata să tabere pe noi, să ne bum-băcească, așa cum un boxer, un challenger, provoacă pe altul. Nu înseamnă asta că-l ia la poceală?... Dar, cum zisei, gata, *provocare* să fie că a intrat în limba română, pe bune.

Acum intervine „tembelismul neoașist” de care sufereau scriitorii proletcultiști. Nevoia, suspectă, de a o da, musai *pe românește* și care făcu atîtea ravagii în cultura modernă. Cineva, care a vrut să fie și mai și și să ne rupă gura, vreun consilier zelos, n-a mai scris Europa și provocările mileniului III. A scris, zexe, *Europa și sfidările mileniului III*.

Sfidările!... Măi să fie. Adică mileniul ăsta III *ne înfruntă pe noi cu dispreț*. Fiindcă a *sfida*, după toate dicționarele noastre vechi și noi, asta înseamnă: a înfrunta ceva *cu dispreț*, sau *cu ostentație*, sau *a desfide*, tot cu aceeași semetie. Fire-ar el al naibii de Mileniu! Parcă nu ne ajungea nouă să fim priviți, și-așa, dacă nu cu dispreț, măcar cu o stupidă nebagare de seamă. Măi dau un exemplu: *Contractul cu România*. Cum adică, România e un SRL, o societate pe acțiuni? România asta, unde-i? n-om fi noi? nu se află în noi? de ce musiu s-o așeze distant peste capul nostru? Este, sigur, una din declarațiile pompoase și o anume stare, stilistic vorbind, de narcisism, nu prin contopire, ci printr-o despicare încrezută, sau plină de fumisterie.

Stilul să fie omul?...Iacătă că este. Nu-l provoacă, nu-l sfidează, Doamne ferește...Măcar sfătuitoarii respectivi, scriind sau citind discursurile înainte de a ne da brînci și mai departe în Reformă, să răsfoiască puțin dicționarele. Altfel, îi *sfidăm!*, adică îi înfruntăm cu dispreț.

Limba vorbită, sau scrisă, - orice s-ar face, - oglindește starea societății. Lipsa de corectitudine a limbii, de proprietate a cuvîntului, lipsa de exprimare simplă, rapidă, concisă și energică creează o ordine statală șubredă, pe măsură.

Cum zice românul, la necaz, cînd nimic nu merge cum trebuie și cînd își scoate căciula din cap și se scarpină în virful capului, constatînd pe loc: *Na, că o făcurăm fiartă...*

Să ne ferească Sfîntul de cei slabi și trufași.

Diaspora la plural

Scrisoarea VIII

Ulm-Donauwörth, joi...

Onor. domn Al. Secară
Rotopânești

Dragii mei părinți,

AM PLECAT dis-de-dimineață cu poștalionul din Augsburg, pentru care am plătit 5 florini și 26 coroane. Timpul de călătorie prevăzut era de opt ore. Dar am făcut multe opriri. Un popas în dreptul satului Elchingen ne-a mai dezmoțit oasele. Pe celălalt mal al Dunării este și minăstirea cu același nume, pe care un profesor de la Bonn mi-a arătat-o, după niște copaci, atît de insistent, încît, ca să nu-l dezamăgesc, am mințit că o văd foarte bine, deși nu zăream nimic. Aici, acum 50 de ani, mareșalul Ney, care a învins pe austrieci chiar în acest cot al Dunării, a primit titlul de duce de la Napoleon. Ce să vă spun? Mi-a părut bine pentru mareșal, dar eu aveam grijile mele. Cît o să mai alerg după magistrul Schuller prin praf și prin ploaie, hurducat de poștalionane trase de cai viforoși în chiotele surugiilor beți de viteză? Nu aveam nici o plăcere fiindcă inima mi-o lăsasem la München, în paza dulcii Josefa. Dacă n-ar fi fost monumentele și curiozitățile pe care le descopeream în fiecare oraș, m-aș fi lăsat de călătorie.

La Ulm am tras la 'Roata'. Am aflat că bătrîna camerieră a Lolei e plecată în chestiuni de familie la Regensburg și că magistrul - deconspirat de portar după un bacșiș gras - o însoțește. Am ieșit ca să-mi mîngîi sufletul cu priveliștea domului gotic. Sf. locaș a fost început în anul 1377, dar terminat abia în prima parte a secolului 16. După planurile inițiale, ar fi trebuit să aibă 475 de picioare - cu unul mai mult ca acela din Köln - dar s-a oprit la 234 picioare. Naosul enorm e mai mare decît chiar cel din Strasbourg. În timpul mișcărilor iconoclaste din 1531 au fost dărîmate 50 de altare din cele 52 care existau înainte; s-a distrus și majoritatea picturilor. Ne-am suit în turn de unde am privit departe în Suabia și Bavaria. Un seminarist, deștept foc, mi-a citit o inscripție care spune că împăratul Maximilian s-a urcat pînă în virful turnului și, curajos cum era, a ieșit pe acoperiș, făcînd tot felul de salturi într-un picior, la acea înălțime. Am stat ceasuri întregi cu alți gură-cască, uitîndu-mă la orologiul primăriei care arată mersul astrelor. Am observat că am devenit un specialist în aprecierea berii. Cea de la Ulm a căpătat o notă excelentă.

M-am hotărît să călătoresc pe Dunăre, alternînd mijlocul de locomoție, cînd pe apă, cînd pe uscat, după posibilități. Alegerea rutei a fost dictată și de sfatul Josefei, să caut mormîntul Mariei de Brabant și să-i scriu, dacă, și ce, m-a impresionat.

Lauingen, pe malul drept, este locul de naștere al lui Albertus Magnus, decedat la Köln în 1280. În localul primăriei am descoperit portretul contesei de Dillingen, una dintre cele mai frumoase femei din vremea sa mi-a plăcut un tablou înfățișînd un cal atît de înalt, încît călărețul se urcă în șa cu o scară; precum altul, reprezentînd o luptă între un ungar uriaș - un fel de Goliath - cu un ciubotăraș, care iese biruitor pînă la urmă. La Leipheim m-a prins groaza privind în valurile Dunării, cînd am aflat că acolo, în anul 1525, au fost omorîți 7 mii de țărani și aruncați în tăcutul fluviu. Harburg, pe valea riului Wörnitz, este un tirgușor care seamănă cu unele din Moldova noastră, locuit aproape în întregime de evrei.

La Donauwörth mi se spune că minăstirea benedictină Sf. Cruce, trecută pe vademecumul pregătit de mine acasă, e desființată. Am cerut voie de la actualul proprietar al moșiei, principele de Oettingen, să vizitez capela de lîngă ziduri, unde, sub un sarcofag simplu de piatră, odihnește Maria de Brabant. Aceasta a fost soția ducelui Ludovic al Bavariei și, învinuită de infidelitate, decapitată în cetatea Mangoldsheim. Iată că după moarte însă, s-a dovedit că pîra a fost mincinoasă. Soțul ei, care o condamnase, a poruncit ca într-o zi, cetatea să fie făcută una cu pămîntul. O cruce doar mai arată locul execuției. În umbra ei m-am așezat și am scris cîteva rînduri pline de tristețe Josefei, mulțumindu-i că m-a trimis aici, că altfel, cum am putea noi învăța binele, dacă nu vedem greșelile semenilor noștri ca, de exemplu, îngrozitoarea tragedie de la Mangoldsheim?

Cu dragoste și dor neostoit, Enachi.

Paul Miron

CĂRȚI STRĂINE

prezentate de
Andreea Deciu

Actualitatea editorială

Sfaturi către un tânăr intelectual

EDITURA Mașina de scris a publicat, spre finele lui 1997, un fragment, destul de lung, din celebrul *Enten-Eller (Sau-Sau)* al lui Soren Kierkegaard. Este un text neobișnuit de frumos, de o candoare umană dar și de o forță intelectuală copleșitoare, un soi de manual de comportament interior, un ghid de călătorie în sălbăciția unui suflet tânăr și pasional, care refuză îndeobște să se cunoască pe sine din prea multă aroganță, din încăpăținarea că știe totul și că nimic nu îi poate fi tănuț. Genul acesta de relație umană, amicitia intelectuală între vîrstnic (matur) și tânăr este un subiect clasic în literatură. De altfel, cartea lui Kierkegaard a apărut inițial în 1843, deci înainte ca Hesse să fi scris al său *Narziss și Goldmund*. Și totuși, *Scrisoarea către un prieten* este neobișnuită, nu doar prin soluția ei de viață, prin substanța sfaturilor, ci mai ales prin felul în care construiește o imagine implicită a tinarului. Tineretea este poate cel mai lesne clișeizabil topos literar și filozofic: idealizată, glorificată și în același timp discret disprețuită condescendent de maturul mulțumit de sine și de netezimile tenului, sufletului, ba chiar ale minții sale, este vîrsta cea mai neverosimilă prin vrafal de stereotipii în care a fost îngropată. Tinarul, ca interlocutor generic, nu ca individ (de altfel, mă tem că există prea puțini indivizi tineri în literatură; toți recompun o imagine-prototip, deși complexă), este o ipostază foarte comodă de adresare, pentru că permite deghizarea didacticismului în afecțiune, a superiorității în îngăduință, a admirației de sine în admirație față de celălalt.

Tinarul prieten al lui Kierkegaard însă, are mai multă consistență avînd mai multă autenticitate. E un fel de expert în plăceri, de șaman al minții, de *estet* (de fapt, chiar aici îi e hiba) al vieții, dar e în același timp un laș. Spre deosebire de toți aceia care atribuie de regulă tineretii clișeu îndrăzelii, Kierkegaard o vede lașă și fricoasă, șovăielnică, timorată, incapabilă nu doar de alegeri, ci mai grav, de a cultiva actul în sine al alegerii. Inteligența și fantastică labilitate imaginativă a tinarului prezintă pentru filozof un semn rău, un soi de aneantizare a ființei tinarului, care își închipuie prea multe, știe prea multe, își dorește prea multe, pentru ca în cele din urmă să nu acționeze și deci să nu fie nimic. Cameleonic și seducător, tinarul este o făptură iluzorie, în sensul cel mai tragic cu putință, pentru că veșnicele sale schimbări îi derutează pe ceilalți, dar mai ales îi anulează lui identitatea interioară. Spune Kierkegaard: „După ce faci astfel încît să apari în ochii cuiva sub o imagine ideală, și trebuie să mărturisesc că știi să te arăți drept tipul ideal în orice direcție, te retragi prudent și savurezi plăcerea de a-l fi păcălit. Ceea ce ai realizat e o spărtură în concepția ta, pe care-o folosești drept punct de plecare pentru o nouă aventură.”

Tinerii sînt, de obicei, admirați, invidiați, chiar și de către cei care îi ceartă sau îi învață. Acesta este, de fapt, colorarul logic al idealizării acestei vîrste. Kierkegaard însă nu își admiră deloc tinarul prieten: e mai curînd îngrijorat pentru el. Tocmai pentru că îl înțelege prea bine, pentru că îi știe micile trucuri, răutăți și lașități, filozoful e neliniștit pentru soarta tinarului, pentru destinul lui moral. Interesant este că de cele mai multe ori, întîlnirea dintre tînăr și matur, lesne transformabilă într-o experiență didactică și moralizatoare (de către matur, se-nțelege), e totuși paradoxală. Mai precis: a învăța un tînăr să fie altfel decît e înseamnă a-i cere implicit să nu mai fie tînăr. La sfîrșitul prelegerii se produce sau nu o experiență de convertire personală: tinarul fie respinge sfaturile maturului integral, fie le acceptă și astfel devine el însuși matur. Compromisul e greu imaginabil.

Mi se pare cel puțin ciudat că tocmai una dintre cele mai fertile relații umane (la urma urmelor, cite cărți nu sînt scrise pomînd de la acest pretext, al sfatului către tînăr?) este de fapt una imposibilă, în măsura în care ea funcționează numai prin anularea unuia dintre parteneri, a tinarului. Însă cred că ciudătenia e explicabilă tocmai prin idealizarea tineretii și transformarea ei într-un clișeu

immediat a uneia dintre aceste ființe, urmată de existența alteia, și a alteia, și a alteia, așadar de un șir nesfîrșit de avataruri care nu au nici o coerență sau logică progresivă. Insul estetic este, pentru Kierkegaard, un ins disperat și melancolic, care nu și-a găsit sufletul și îi simte dureros lipsa. A trăi etic înseamnă a alege, a exersa în permanență o voință; personajul care nu se acceptă pe sine așa cum e, ci se caută, se autoconcepe, se modifică deliberat, se autototonează, profitînd de libertatea sa de a-și fi propriul autor.

Nu întîmplător am ales titlul de *Sfaturi către un tînăr intelectual*; personajul cărui a se adresează Kierkegaard este, înainte de a fi tînăr, un intelectual, un devorator de cărți și de idei, care și-a relativizat prin prea multa cunoaștere orizontul moral. Mi se pare că acestui intelectual îi e proprie o atitudine foarte prețuită și astăzi, mai ales la noi, într-o fostă țară comunistă, ai cărei intelectuali au ales implicit o existență estetică față de una etică (pentru care le-a lipsit curajul, sau vitalitatea, sau mai știu eu ce). Mă refer la distanțarea estetică a intelectualului, la capacitatea sa de a relativiza totul, de a filtra experiențe personale și relevante într-un plan imediat, stringent al realității, prin grile livești, prin parabole și alegorii periculoase de depărtate și de ermetice. Tocmai acest esteticism

Sfaturi pentru cei triști și îndurerăți

OCARTE neobișnuită este și volumul îngrijit de diaconul Ioan Ică jr., apărut la Editura Deisis din Sibiu, pentru că el conține corespondența dintre un bărbat și o femeie. Nimic neobișnuit pînă aici, dacă bărbatul nu ar fi Sfințul Ioan Gură de Aur, iar femeia - cuvioasa Olimpiada diaconița. Epistolele, nu de amor, ci de dragoste creștinească, au fost scrise în timpul lungului și durerosului exil al Sfințului Ioan Chrysostomos la Cucuz. Cartea alcătuită de diaconul Ioan Ică jr. cu o mare pricepere (una dintre puținele cărți concepute profesionist la noi, adică însoțită de un aparat critic riguros, de un studiu introductiv exhaustiv, de o precizare a izvoarelor și bibliografiei, ba chiar și de o hartă a exilului sfințului), conține mai multe texte. Unul este un poem al Sfințului Grigore din Nazianz către Olimpiada, altul o explicație remarcabilă a Cîntării Cîntărilor cu un cuvînt înainte către Olimpiada, aparținînd Sfințului Grigore al Nyssei, și în fine, scrisorile Sfințului Ioan Gură de Aur către diaconița. Această concepere a cărții mi se pare foarte inteligentă: Olimpiada, personajul principal al tuturor textelor, este în același timp și personajul absent, ca în *Chance* al lui Joseph Conrad (iertată fie-mi analogia cu un text laic modern). Identitatea ei este însă refăcută amețitor și din belșug din cuvintele altora; din admirația și afecțiunea lor se naște un personaj feminin fabulos, ceva între copilă și sfință, între fecioară și mamă. Olimpiada este o făptură spiritualizată intens în scrisorile lui Ioan Gură de Aur, un interlocutor care nu susține doar monologul filozofic al sfințului, ci un veritabil dialog plin de iubire creștinească.

Deși aflat în exil, supus chinurilor fizice și batjocurii spiritului, grija cea mare a lui Ioan Chrysostomos este liniștea sufletescă a prietenei sale, pe care o știe mai afectată, datorită iubirii ei, decît el însuși pentru suferințele la care e supus. Toate scrisorile sînt, așadar, incurajări, indemnuri la speranță și curaj, însă nu rostite cu acea încredere fermă în Dumnezeu, cît mai ales argumentate subtil și persuasiv. Tocmai de aceea sfaturile lui Ioan Gură de Aur către cuvioasa Olimpiada sînt, în esență, cuvinte de îmbărbătare adresate de un om al Bisericii unei ființe intelectualizate și rafinate mental, poate chiar prea intelectualizată, pînă la păcat. Cea mai tulburătoare dintre scrisori este, cred eu, a opta, cea în care Olimpiadei i se explică de ce tristețea prea adîncă este un păcat. Suferința în cîință este întăritoare, spune Ioan Gură de Aur, însă durerea fără de măsură înseamnă pierdere de sine, e ispită a diavolului. Tristețea adîncă fără capăt e o formă de pierzanie pentru că ea îl face pe individ să fie acaparat de sine însuși, copleșit de mîhnire împotriva sa, și astfel surd și orb la prezența celorlalți. Printr-o asemenea tristețe, care e, la urma urmelor, stigma alui care trece pe nesimțite de la melancolie la *nausea*, ajungi să te prăbușești în egoism, să fii obsedat de propria ta persoană.

Sfatul lui Ioan Gură de Aur pentru îndepărtarea acestei ispite este să ne gîndim la Judecata de Apoi, ca judecată a tuturor, pentru care nu e nevoie de vînovății individuale, de martori, probe, ori piriți. Frica de acest timp al pedepsirii tuturor e singura care poate opri cufundarea în suferința pierzătoare. Îi spune Ioan Gură de Aur Olimpiadei: „... sporește-ți frica aceasta și ridic-o zid puternic împotriva tristeții satanice și pierzătoare de suflet! Stai înarmată cu această frică în lupta împotriva tristeții. Și vei putea, numai cu arătarea ei, să o risipești, să o sfărâmi, mai ușor ca pe o pînză de păianjen. Tristețea, pe lîngă faptul că este zădărnici și de prisos, mai este și tare pustiitoare și vătămătoare. Frica aceea, însă, este și de neapărată trebuință și bună folositoare și cu mult cîștig.” Nu știu în ce măsură sfatul Sfințului Ioan Gură de Aur e folositor azi, într-o altă lume decît cea a cuvioasei Olimpiada, dar cred că înțelesul pe care îl dă el melancoliei spune multe despre „chinurile” și „suferințele” noastre.

Sfaturi pentru toată lumea

CU CÎT ne apropiem mai mult de spațiul și timpul nostru cultural, cu atît mai limpede este absența unui interlocutor precis, bine definit, de conversație. Și Kierkegaard și Ioan Gură de Aur se adresa prietenului, celui a cărui (cărei) soartă îi preocupă și îngrijorează. Roland Barthes, în ale sale *Mitologii*, dă și el niște sfaturi deghizate ironic sub vestmintul constatării, ale remarcii detașate sau surprinse. Sînt sfaturi către toată lumea, un soi de instrucțiuni de folosire a lumii înconjurătoare, de înțelegere a semnelor din jur, de deslușire a semnificațiilor tulburi ale obiectelor, întîmplărilor și înșilor pe care îi întîlnim zilnic. Barthes face o strălucitoare critică, sau semiotică a cotidianului, analizează serios și superb aceea realitate culturală imanență și implicită pe care noi nu o băgăm în seamă; chipul Gretie Garbo și cel al lui Audrey Hepburn, numele alergătorilor de cursă lungă, simbologia vinului franțuzesc, a paharului cu lapte bătut cu tîlc de un gangster, a biftecului în sine cu cartofi prăjiți, a rețetelor și gusturilor în materie de artă culinară etc. Aceste mituri cotidiene compun un soi de imaginar al existenței noastre intelectuale, pe care Barthes îl sondează voluptuos, fericit că îl înțelege atît de bine. Mimînd ipocrit ingenuitatea și inocența, criticul privește cu ironie afectuoasă această lume a simulacrelor, cum a numit-o mai tîrziu compatriotul său Baudrillard, a sloganurilor publicitare, a manipularii prin media, a simbolurilor și obsesiilor culturale. Încă din 1957, data apariției *Mitologiilor*, în Franța, Barthes făcea o strălucită critică de tip *cultural studies*. Nu întîmplător e considerat de prim rang în Statele Unite! Apariția acestei cărți, bine tradusă de Maria Carпов, ar putea prezenta cititorului un altfel de Barthes, mai inteligibil și mai simpatic, deși nu mai puțin profund decît idealizatul și abuzatul Barthes-structuralist.

Soren Kierkegaard - *Scrisoare către un prieten*, traducere de Kjeld Jensen și Elena Dan, Editura Mașina de scris, 1997, 125 pagini, 15000 lei.

Sfințul Ioan Gură de Aur - *Cuvioasa Olimpiada diaconița. O viață, o prietenie, o corespondență*, ediție îngrijită de diac. Ioan Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997, 207 pagini, preț nementionat.

Roland Barthes - *Mitologii*, traducere, prefață și note de Maria Carпов, Editura Institutul European Iași, 1997, 233 pagini, preț nementionat.

convenabil. Pentru cei care idealizează tineretea ea este o vîrsta imobilă, un soi de etapă inevitabilă, care îți dă splendoare dar și o ușoară imbecilitate, și din care în cele din urmă vei ieși. Pentru Kierkegaard însă, tineretea este o viață în sine, pe care poți și trebuie să o trăiești inteligent și responsabil, conștient de propria identitate. Sfaturile sale către tinarul prieten nu sînt sfaturi pentru cum să fie tînăr, ci pur și simplu pentru cum să fie. Miza, deci, e mult mai mare: Kierkegaard nu încearcă să modifice personalitatea tinarului, ci însăși tineretea.

Aceasta înseamnă, pentru marele filozof, a opera o distincție fundamentală între două moduri de a exista: cel etic și cel estetic. A trăi estetic presupune a găzdui în tine un conglomerat de ființe, o varietate umană care nu poate crește uniform, nu poate presupune devenire, evoluție, ci doar o existen-

intelectual imoral este ceea ce îi reproșează Kierkegaard tinarului său prieten. Intelectualul, pentru el, trebuie să fie ferm, nu relativist, implicat în chip îndrîjit, nu distanțat, auster și serios, nu ironic, direct și scormonitor, nu aluziv și subtil. Un asemenea intelectual nu numai că îi poate ajuta pe ceilalți, că îi este îngăduită atitudinea sfătuitoare, paternă în chip modest și afectuos, dar se poate ajuta și pe sine, își poate găsi o identitate certă și autentică, nu una livească și lașă. Prin gravitatea lecției de morală, comportament și intelectualitate pe care o conține, nu ezit să consider această carte a lui Kierkegaard drept cea mai importantă apariție editorială a anului 1997. Tălmăcită impecabil într-un efort comun de către Kjeld Jensen și Elena Dan, *Scrisoarea către un prieten* mi se pare nu doar o carte frumoasă, ci mai ales una necesară pentru lumea în care trăim.

EUROPA DE EST, JURNALISM

ÎN ULTIMUL număr al „României literare” din 1996, prezentăm cititorilor o carte apărută în Germania, intitulată *Room Service*, al cărei autor este Richard Swartz, fost corespondent timp de trei decenii în Europa de Răsărit, al cotidianului „Svenska Dagbladet” din Stockholm. Apărut la Editura Eichborn, într-o colecție dirijată de Hans Magnus Enzensberger, volumul de povestiri al ex-ziaristului suedez a devenit pe dată un succes de librărie, și a fost întâmpinat favorabil de critică. Doar cronică publicată în săptămânalul „Der Spiegel”, îi reproșa lui Swartz un surplus de patos, sentimentalism și, pe alocuri, o ușoară propensiune spre kitsch... Pentru cititorii români, cartea *Room Service* (din care proza intitulată *Black* a fost publicată în traducere românească, sub semnătura lui Catrinel Pleșu, în revista „Lettre Internationale” din toamna acestui an),

este interesantă din mai multe motive. Nu în ultimul rând și fiindcă aproape o treime din povestiri au ca sistem de referință realități și oameni din România. La scurtă vreme după ce cronică acestei cărți a fost publicată, cum spuneam, în „România literară”, am aflat că Richard Swartz va sosi în Germania. I-am adresat în scris rugămintea de a-mi acorda un interviu. Autorul mi-a răspuns foarte prietenos, de la Stockholm, că este încântat de idee, și am stabilit de comun acord data și ora întâlnirii, la reședința ambasadorului Suediei, la Weseling, lângă Köln. Cîteva încurcături survenite în programul autorului - și unele neînțelegeri cu funcționarii ambasadei, privind ora și data realizării acestui interviu, m-au făcut să cred că dorința de a sta de vorbă cu Richard Swartz va fi sortită neîmplinirii. În ultima clipă, în dimineața unei duminici din februarie, scriitorul mă anunță

că este dispus să stăm de vorbă, peste doar cîteva ore. Și iată-mă așadar, în fața unui conac așezat într-un mic parc, pe malurile Rinului. Sun și în poartă apare, zimbitor, Richard Swartz în persoană: o privire senină și de un albastru atît de intens, încît pentru un moment, am avut senzația că cineva nevăzut a vărsat o peliculă fină de cerneală între mine și restul lumii. Richard Swartz știa că volumul de proze i-a fost prezentat și în România, un bun și vechi prieten îi trimisese numărul în care apăruse cronică mea. Am stat îndelug de vorbă și, la plecare, am avut sentimentul că-mi iau rămas bun de la un vechi prieten. Transcriind interviul, mi s-a întărit convingerea că volumul *Room Service* ar putea deveni un frumos dar, un serviciu literar și moral făcut cititorilor români, de un bun și vechi cunoscător al țării și oamenilor din mult prea vitregitul Est european.

Rodica Binder: Domnule Richard Swartz, încep dialogul nostru cu o întrebare care presupun că i-ar interesa pe cititorii noștri: de ce din cele 18 povestiri cit cuprinde volumul *Room Service*, cinci au ca temă situații, întâmplări, personaje din România?

Richard Swartz: Nu mi-am conceput cartea ca pe ceva structurat geografic. Cînd am început să scriu, această „geografie” a fost neimportantă. În calitate de corespondent am vizitat toate aceste țări fost comuniste, începînd cu RDG în nord, pînă în sud, în Albania. Dar de ce România revine în acest traseu atît de des iar Ungaria sau Bulgaria deloc, nu aș putea să vă explic. Faptul are de a face cu literatura, mai ales că nu am fost în România mai frecvent decît în alte țări; apoi, o perioadă, am fost *persona non grata* - deci nici nu aveam cum să vizitez această țară mai mult decît altele.

R.B.: Totuși, în majoritatea recenziilor publicate în ziarele din Germania se fac referințe la povestirile despre România, poate și fiindcă ele au mai multe elemente senzaționale în comparație cu celelalte...

R.S.: Vă gândiți la toate povestirile românești sau la una specială?

R.B.: La aproape toate, dar în special la Maseuza lui Ceaușescu și la Post scriptum la Revoluție, proze care sunt aproape invariabil pomenite de cronicarii literari. De altfel, în unele cronici se fac și aprecieri la adresa „spiritului analitic” al autorului, la o anumită „filozofie” a acestuia, la un „tilc” al întâmplărilor...

R.S.: M-ați întrebat dacă elementul senzațional ar fi predominant; nu, nu cred. Inedită ar putea fi povestea maseuzei lui Ceaușescu. Pe această femeie am cunoscut-o cu adevărat, am descoperit-o, ca să spun așa, și nu a fost chiar ușor să o fac să vorbească. Dar în cele din urmă am reușit. Altminteri, această poveste îmi place foarte mult. Este un fel de parabolă a puterii din perspectiva servitorului, dar ea relevă într-un mod îngrijorător cum relația dintre stăpîn și slugă se rotește în cerc închis. Există în această poveste, cam așa cum se întâmplă și în *Commedia dell'arte*, o situație în

care pozițiile aproape că se inversează, cînd Maria maseuza devine ea stăpînă iar Ceaușescu se preschimbă aproape într-o slugă. Această inversare este fascinant de urmărit.

R.B.: Ați mai evocat și alte personaje reale în prozele dumneavoastră: pe Mircea Dinescu, de pildă. Ați scris despre el că este încărcat „electric”, că este mai degrabă o forță de energie decît o ființă umană, că este un Pierrot al Revoluției Române. Ce vă leagă de acești oameni din România pe care i-ați întâlnit, cu care ați stat de vorbă?

R.S.: Așadar, să încep cu portretul miniatură, cu schița de portret făcută lui Dinescu pe care desigur nu-l cunosc foarte bine dar pe care l-am întâlnit de cîteva ori. Este o încercare de portret făcută cu multă simpatie. L-am îndrăgît mult pe acest poet; mi-a plăcut spiritul lui electric, curajul. Pe de altă parte însă, este vorba, cred, de dimesiunea poetică a oricărei revoluții: poeții sunt foarte sensibili la revoluție, ei „cîntă” împreună cu ea, fac dovadă de curaj dar se prea poate întâmpla ca, întonîndu-i prea multă vreme și cu prea multă însuflețire imnul, să devină hagiografii ei și mai pe urmă, hagiografii dictaturii. Nu acesta a fost cazul lui Dinescu. El a știut dacă nu să abandoneze, cel puțin să dispară elegant la momentul potrivit. Acest fapt este demn de admirat și pe deasupra el oferă speranțe poeziei.

R.B.: Ați mai schițat un portret, cel al ideologului Silviu Brucan, neomițînd nici bizara sa teorie meteorologică a evenimentelor istorice, inclusiv ideea că iarna nu se întâmplă nimic, fapt contrazis tocmai de cele întîmplate în decembrie 1989 în România. Cum apreciați rolul așa-zisilor ideologi care au supraviețuit diverselor etape ale unei dictaturi și campaniilor succesive de „epurări”?

R.S.: În primul rînd eu însumi, de foarte timpuriu, sunt foarte rezervat, sceptic chiar, față de toate ideologiile și toți ideologii. Sunt un pozitivist destul de plicticos, un pragmatic, și pentru că sunt nevoit să evoluez foarte aproape de reali-

tate, de fapte. Pragmatismul este un fel de asigurare pe viață împotriva ideologiilor care ne pot smulge de partea lor, ne pot seduce și arunca fie în moarte, fie în neant. Cam atît despre „ideologii”. Cît despre „ideologi”, există și unii care sunt iscusiți, care nu se lasă luați de val, care au un talent „oportunist”, salvîndu-se la momentul potrivit; atunci însă sar dintr-o ideologie într-alta sau o „renovează” pe cea veche, o „adaptează” noilor realități. O astfel de calitate ar putea fi, considerată în sine, demnă de admirație dar și înspăimîntătoare, dovadă a unei diabolice versatilități puse, în final, tot în slujba unei ideologii. Iar eu sunt, cum spuneam, împotriva concepțiilor susceptibile de a se transforma în ideologii.

R.B.: Ați putut stabili anumite trăsături ale identității românești, prin comparație cu trăsăturile specifice altor națiuni din Răsăritul Europei - cu situațiile pe care le-ați trăit și despre care ați scris, de altfel?

R.S.: Știți, cred că cel mai mare contrast în așa-zisa Europă de Răsărit - și în cazul acesta nu mă refer la fosta Uniune Sovietică - este cel dintre Europa centrală și Balcani. România este în această configurație un hibrid (*ein*

Zwischending). Ea are elemente balcanice, dar posedă și trăsăturile fostei monarhii habsburgice, ale acelei Kakanien. Aceste tradiții se amestecă astfel încît uneori supremația o deține elementul central-european, altădată cel balcanic, otomanic aproape. Acest amestec perceput dinafară ar face farmecul României, din el rezultă o anumită tensiune, spectaculoasă uneori, fiindcă se dă și o luptă, are loc o confruntare, uneori foarte accentuată. În momentul de față, din unghiul meu de vedere, se pare că tendințele central-europene domină, ceea ce, „à la longue”, ar avea un efect binefăcător asupra României.

R.B.: M-am întrebat în timp ce vă citeam cartea dacă totuși, în tinerețe, nu ați cochetat cu ideologia stîngii; doar ați recunoscut puterea de seducție a unor ideologii...

R.S.: M-am născut în 1945 și mi-am trăit tinerețea într-un climat al stîngii, adică, mai exact, am trăit acel 1968 cu al său *Zeitgeist* căruia, evident, nu i te puteai sustrage. Toți au fost marcați puțin de acest spirit, eu de asemenea... Numai că încă din tinerețe eu nu mă prea simțeam atras de ideologii; iar în acea perioadă erau aduse în discuție intens tot felul de „-isme”: comunismul, socialismul, maoismul, troțkismul, anarhismul și mai știu eu ce... Numai că, fie că era la Stockholm, la Paris sau la Berlin, nimeni nu știa exact despre ce vorbea: nu se știa nimic despre întruparea reală a acestor concepte și teorii. Iar eu eram și sunt, cum am spus, un pozitivist plicticos. Această absență a elementului concret m-a tulburat. Și atunci mi-am zis și le-am spus și celorlalți: „Dar materializarea tuturor acestor idei există acolo, în Răsăritul Europei, oarecum sub ochii noștri!” Numai că nimeni nu s-a sinchisit. Nici măcar nu era la modă să mergi acolo sau să te ocupi de ce se întîmpla în Răsărit... Mi-am propus deci să mă ocup eu de toate acestea. Eram curios. Voiam să știu despre ce vorbea toată generația mea. Așa încît în 1969, da, cred că era 1969, am plecat ca bursier la Pra-

ȘI LITERATURĂ

ga, după invazie... Imaginați-vă cât eram de curiosi! Am plecat la Praga să-mi continui studiile, am reușit să le închei în doi ani și m-am convins foarte repede că toate aceste „-isme” nu însemnau altceva decât persecuții, prigoană, lipsuri, absența oricărei speranțe...

R.B.: *Dumneavoastră, ca jurnalist, a trebuit să păstrați o distanță față de anumite situații, să rămâneți obiectiv... Nu ați încercat, totuși, în relatările trimise ziarului dumneavoastră, să-i convingeți pe cititori că ideologia stângii echivala de fapt cu o pură iluzie?*

R.S.: Nu, fiindcă totdeauna m-am ferit de ideologii. Iar a încerca să le spui celor care aveau acest crez ce groaznic se materializa el, ar fi echivalat tot cu un fel de demers ideologic. Eu nu am dorit nicidecum să fiu un „ideolog”. Dacă totuși am încercat să acționez asupra oamenilor în această direcție, firește cu multă delicatete și doar într-un mod „marginal”, am făcut-o prin mijloacele literaturii, prin descriere, printr-o atentă observare a realității, cu precizarea că realitatea observată era purtătoarea unui mesaj, și nu a unei dimensiuni ideologice.

R.B.: *Cum ați putut trăi în calitate de corespondent occidental în țările est-europene, în timpul dictaturii comuniste? Ați putut circula nestințit, scrie nestințit, expedea relatările dumneavoastră la destinație fără piedici?*

R.S.: Pentru mine toate acestea nu au constituit o chestiune de adaptare, nu era nevoie de așa ceva. Beneficiam de luxul de a fi un vizitator, un observator de pe margine. Rolul meu era cu totul diferit de cel al altor semeni: ei au fost nevoiți să țină cont de cenzură, să se „adapteze” din când în când, la nevoie. Eu nu am fost constrins să fac așa ceva și nici nu aș fi acceptat o atare soluție: mai întâi, ar fi fost o rușine, apoi, redacția ziarului ar fi sesizat după o anumită vreme „ceva” și ar fi dezaprobat procedura. Ceea ce este important, e că eu am refuzat categoric să mă adaptez. Tot răul ce mi s-ar fi putut întâmpla - și care de altfel mi s-a și întâmplat - ar fi fost să fiu declarat „persona non grata”. Cum a fost cazul în Polonia, în Cehoslovacia, în RDG, în România. Aceste întâmplări au fost legate și de o anumită conjunctură, care putea dura câțiva ani, pentru ca după aceea situația să se restabilească. Cu acest statut a trebuit să mă obișnuiesc...

R.B.: *Ați revenit în unele țări est-europene după prăbușirea regimurilor comuniste, în perioada tranziției. Ce părere aveți despre acest proces? Nu cumva tinde el să se transforme într-o permanență?*

R.S.: Toate modificările de profunzime - iar prăbușirea comunismului este o astfel de schimbare fundamentală - necesită timp. Ele nu se desăvârșesc de azi pe mâine. Mulți locuitori din Europa de Răsărit își spun: „în sfârșit, am scăpat de sistem, suntem liberi, avem acum o viață normală, cu alte cuvinte, și la noi va fi acum

ca în Occident, nimic nu ne mai stă în cale...” Numai că acest proces durează și atunci când oamenii își dau seama că este nevoie de timp, că schimbarea în bine mult așteptată nu se produce de azi pe mâine, atunci, mai ales cei care nu mai sunt tineri, sunt dezamăgiți. Oamenii de vârsta mea, cei care au în jur de 50 de ani, nu vor mai apuca ziua în care România nu se va mai deosebi de Belgia, să spunem. Și atunci devin melancolici, frinți sufletește. O viață de om este prea scurtă în comparație cu desăvârșirea unei astfel de schimbări istorice. Lucru tragic, dar suportabil. Mai rău este atunci când oamenii își spun: „Totul durează mult prea mult. Nu vom mai apuca niciodată ziua mult așteptată. Să schimbăm deci regula de joc.” Iar acest „alt joc” este naționalismul, șovinismul; celălalt este vinovat că situația nu se ameliorează. Vinovat poate însă deveni oricine - unul fiindcă poartă ochelari, altul pentru că are părul roșu. Deci, acești vinovați trebuie alungați, persecutați.

R.B.: *Așa ceva se poate însă întâmpla și în Occident...*

R.S.: Da, aveți perfectă dreptate. Observăm de altfel aceste fenomene și la periferia societății occidentale. Și este foarte periculos. În Răsărit însă fenomenul este cu mult mai intens. Va trebui să treacă mult timp până când o normalitate solidă se va putea instaura. Oamenii trebuie să aibă foarte multă răbdare, timpul trece și nu prea multe sunt lucrurile care se schimbă. Important este să înțelegi că altfel nu se poate, să nu fii tentat să crezi că există o soluție simplă și miraculoasă care să modifice rapid realitatea în sensul dorit. În istorie nu există o astfel de cale...

R.B.: *Ați amintit că pe bună dreptate v-ați distanțat de anumite practici ale jurnalismului „oportunist” din țările est-europene. Această voință de a păstra intact punctul de vedere al unui om liber transpare puternic într-una din prozele volumului Room Service - și anume în Ospățul la țară, în acel episod în care după ce vi se fură valiza cu haine, primiți în schimb un costum care era „al lor” dar care oricât de rău vă venea, nu avea cum să vă identifice cu cei din jur, deci nici cu acel Herr Tinase, naționalistul din Tîrgu Mureș. Este prezentă în această proză parabola refuzului adaptării cameleonice, și concomitent, cea a presiunii exterioare în favoarea unei astfel de adaptări. Întreg textul dobândește o literaritate, se preface din reportaj în literatură. Și atunci vă pot întreba: ce au în comun jurnalismul cu literatura?*

R.S.: Din punctul meu de vedere, jurnalismul și literatura sunt lucruri fundamental diferite. Unii au spus că au perceput caracterul literar al unor articole de ziar pe care le-am scris. Se prea poate. Dar acesta nu a fost un proces conștient. Nu cred că arta, literatura pot schimba lumea. Literatura poate cel mult să conserve, să păstreze, să ia în custodie o frântură a lumii în care trăim. Și deja acest simplu fapt

este o performanță uriașă. Nu cred deci în schimbările realității petrecute sub impactul literaturii. Dacă totuși, prin ceea ce faci vrei să produci o schimbare, atunci e mai bine să devii jurnalist, bancher, boxer... Literatura e menită să păstreze, să conserve, *Aufbewahren...* așa ceva se întâmplă prin mijlocirea amintirilor. Unele întâmplări s-au petrecut cu 30 de ani în urmă. Prin intermediul amintirilor conserv deci acel univers est-european. Or, așa ceva este fundamental diferit de jurnalism. Jurnalismul nu poate face mare lucru cu amintirile.

R.B.: *Dar o memorie bună tot este necesară.*

R.S.: Nu știu dacă e așa. Nu știu dacă un ziar are vreun fel de memorie, dacă unui ziarist îi este de folos o memorie foarte bună. Un ziarist trebuie să fie energic, ambițios, rapid. Aceste calități sunt însă în cazul unui scriitor aproape periculoase... Un scriitor trebuie să se aplece înapoi, un ziarist - înainte. Un scriitor trebuie să aibă o privire rece, un ziarist, una pasională.

R.B.: *Pasională? În ce sens? Să fie oare pasională căutarea evenimentului?*

R.S.: Da, această fervoare are de-a face cu evenimentul. Poate și cu un anumit spirit al vremii.

R.B.: *Vă ocupați acum intens de literatură. Care este proza care vă este cea mai „apropiată de suflet?”*

R.S.: Nu vă pot răspunde. Cred că aceste povestiri sunt copiii mei, pe care i-am trimis în stradă, la joacă. Din când în când, unul îmi place mai mult decât celălalt. Dar, preferințele se schimbă. Cert este că ei trebuie să se joace singuri, între ei, eu nu mai am nici o influență asupra lor, îi privesc acum de la distanță.

R.B.: *Cineva v-a îndemnat totuși să le dați acestor copii drumul pe stradă? Nu cumva Hans Magnus Enzensberger?*

R.S.: Da, este adevărat, și chiar a izbutit să mă determine să o fac. În urmă cu vreo zece ani mi-a trimis o scrisoare în care afirma că a citit un articol într-un ziar suedez (Enzensberger știe suedeză) și că este de părere că așa ceva trebuie păstrat, „*Aufbewahren*”, vedeți, cuvântul revine. Scris că articolul respectiv este „literatură”, că textul nu are ce căuta într-un ziar și că, dacă sunt dispus să scriu o carte, am în el un editor. Am răspuns plin de curtoazie, spunind că scrisoarea pe care mi-a trimis-o este plină de bunăvoință, dar că nu am timp... Am crezut că astfel am rezolvat problema. Dar Enzensberger nu s-a lăsat, a insistat, a reluat oferta, eu am respins-o din nou, politicos. Dintr-odată însă am intrat în încurcătură. Fiindcă soția mea, care e scriitoare, Slavenka Drakulic, mi-a spus „trebuie neapărat să scrii o carte” și mi-a reproșat că disprețuiesc această nobilă îndeletnicire

pe care o au și ea și Enzensberger, pe care a avut-o și Shakespeare! Refuzul meu e semnul trufiei, nu al modestiei! Acesta a fost argumentul care m-a rănit. Și am început să scriu...

R.B.: *Nu au mai fost și alți prieteni care v-au îndemnat să o faceți? Peter Nadar, Paul Goma?*

R.S.: Nu, pe Paul Goma nu-l cunosc. Pe Nichita Stănescu l-am cunoscut, din păcate el nu mai e printre noi, și pe Alexandru Ivasiuc, și el dispărut. L-am cunoscut pe Nicolae Breban dar pe Paul Goma, nu.

R.B.: *Informația era conținută într-o notă de presă...*

R.S.: Aha! Nu trebuie să credem tot ce stă scris în ziare.

R.B.: *Care sunt proiectele dumneavoastră literare? La ce lucrați acum?*

R.S.: Lucrez la un roman, apoi la un fel de autobiografie, la o culegere de eseuri și observ cu interes competiția dintre ele. Nu știu care va ajunge prima la țintă.

R.B.: *Dacă sunteți acum atât de confundat în literatură, care ar fi din punctul dumneavoastră de vedere cîteva dintre calitățile autenticei literaturi? În momentul de față unele elemente par a fi excluse din câmpul literaturii - sentimentele, sentimentalismul, kitsch-ul despre care dumneavoastră ați afirmat că aparține vieții și că, prin urmare, poate fi reflectat de discursul literar, cînd este cazul...*

R.S.: Există în cartea mea foarte multe sentimente care sunt descrise sau structurate, emoții puternice nu prea curente, cel puțin în literatura germană contemporană care, după cum mi se pare, favorizează un discurs sec, auster, descarnat. Poate că germanii au dificultăți cu sentimentele lor și consideră sentimentele ca fiind un fel de kitsch. Dar cred că așa ceva este foarte greșit. Mie nu mi-e, oricum, frică de sentimente. Kitschul face parte din viață. Numai că atunci când el este reflectat, tratat literar, nu este permis ca acest proces să devină el însuși de prost-gust. Sper că mie nu mi s-a întâmplat așa ceva deși în cartea mea este vorba despre foarte mult kitsch...

R.B.: *O ultimă întrebare, domnule Swartz: ați vizitat România în calitate de jurnalist. Vă e dor de această țară? Ați dori să reveniți?*

R.S.: Știți, am în România destui prieteni. Nu cunoscuți, prieteni, oameni pe care-i port în inimă. Revin deci mereu, fiindcă doresc să-i revăd. Oamenii au fost cei care m-au făcut să rămân atîta vreme în Europa de Răsărit: 25-30 de ani din viață. Nu politica, nici exotismul, ci, pînă la urmă, tot oamenii. Mă întorc de aceea cu plăcere în România. Este pentru mine o nevoie sufletească.

Rodica Binder
„Deutsche Welle” - Köln

Joseph de Maistre, o viață sub semnul Providenței

HAZARD sau Providență? Iată una din marile controverse care au agitat spiritele filozofice ale veacului luminilor, și pe care, un Voltaire de pildă, cu ironia greu de contracarat a lui *Candide*, sau un Diderot, cu verva nebună a fatalistului Jacques, au rezolvat-o aproape fără drept de apel în favoarea primului termen. Nu au fost ei singurii care au tranșat astfel, și poate că nici acestea scrierile cele mai de seamă, deși inegalabile prin puterea de seducție a argumentării nesofisticată, împletită ingenios cu ficțiunea. Răspunsul istoriei, sosit mai târziu, odată cu furia nîmicitoare a Revoluției, canalizată apoi în războaiele napoleoniene, părea a înclina balanța mai degrabă în favoarea îndelung hulitei Providențe.

Printre cei mulți cărora le-a fost dat să trăiască aceste evenimente, și printre cei care le-au supraviețuit pentru a da seamă de grozăvia lor, se numără și contele Joseph de Maistre ale cărui provocatoare considerații teoretice se află strîns legate de o zbuțumătate biografică. Savoia prin locul nașterii (Chambéry, 1753), pregătit pentru o onorabilă și nu mai puțin profitabilă cariera de magistrat, francmason de rit scoțian, care jurase „fidelitate față de Sfînta Religie Creștină, Suveran și legile statului”, Joseph de Maistre se va vedea nevoit, la aproape patruzeci de ani, să-și schimbe radical cursul tîhnit al existenței. După invazia trupelor franceze în Savoia (1792), după ce ducatul său solicită unirea cu Franța, în virtutea jurămîntului depus, el își va asuma curajos soarta de exilat, condiția de supus al regelui Sardiniei excluzînd-o pe

cea de cetățean francez. A iubit însă mereu Franța, și a scris despre geniul și rolul ei civilizator, cum puțini francezi au făcut-o. În exil va îndeplini înalte funcții administrative și apoi misiunea de ambasador la Sankt-Petersburg, între 1803-1817, chiar în timpul campaniei napoleoniene în Rusia. Corespondența sa diplomatică din această perioadă cuprinde relatări foarte exacte despre bătălia de la Borodino, incendierea Moscovei, retragerea din Rusia sau bătălia de pe Berezina, cu date concrete - număr de morți, de prizonieri, de tunuri capturate, recompense acordate de țar generalilor etc. -, dar este în întregime marcată de un ton rezervat, expresie, în cazul unui autor altmînteri pătimaș, numai a consternării pe care o încearcă cineva în fața stihilor dezlănțuite. Urîndu-l cu înverșunare pe Napoleon, vestea înfrîngerii sale o transmite totuși cu rezerva celui conștient că pentru a judeca corect un asemenea eveniment e nevoie de o perspectivă pe care numai timpul o poate oferi: „Nu știu cum ar putea fi sărbătorită această bătălie, căci s-a dat împotriva dușmanului omenirii, pentru tot ce mai înseamnă religie, independență, civilizație pe lume, și a fost dusă cu o măiestrie mai presus de orice laudă. Orice om și orice european trebuie să-și arate recunoștința pentru învingători. Cu toate acestea, dacă Excelența Voastră mă va întreba care este situația, m-aș feri să răspund altfel decît: *Habar n-am*”.

Pe fondul convingerilor sale radicale antipozitiviste și antiraționaliste, prins în vârtejul unei urgențe de proporția celei la care a asistat, Joseph de Maistre nu i-ar fi putut găsi nici un alt

sens în afara celui providențial. Astfel că, după ce timpul i-a oferit răgaz de reflectare, lucrarea sa cea mai importantă în această privință rămîne *Serile la Sankt-Petersburg sau convorbiri despre cîrmuirea lumii de către Providență*, apărută postum. Din punct de vedere strict conversațional, „convorbirile” sînt prost regizate, mai ales dacă le raportăm la marea tradiție dialogică a secolului XVIII, astfel că artificul formal nu merită prea multă atenție. Merită în schimb toată atenția fondul problemei, și anume dezbaterea generală asupra prezenței răului în lume și a felului în care lovește aparent fără discernămint, de asemenea mult discutată justificare a războiului ca manifestare a voinței lui Dumnezeu, meditația asupra condiției soldatului, apoi formele și ierarhiile justiției omenesti și considerațiile aproape patetice asupra singurătății călăului, precum și viziunea asupra sălbaticului, văzut și el ca întruchipare a răului. Există în acest text cu resurse poetice notabile dar parcimonios folosite, alături de o incontestabilă luciditate, o mare doză de încrîncenare și de bravadă, izvorită parte din spirit polemic cu un întreg curent filozofic care nu numai că a pregătit Revoluția, dar i-a supraviețuit cu resurse sporite, parte, neîndoielnic, din revolta conștientă a celui care, pentru a fi consecvent cu sine, știe că nu are voie să se revolte și care, simțîndu-se profund nefericit, se încapăținează să creadă că se află în cea mai bună dintre lumile posibile.

Între constatarea teoretică pe care Joseph de Maistre o face în *Eseul despre principiul generator al constituțiilor politice și al instituțiilor seculare*

potrivit căreia „Constituția este lucrarea unor împrejurări, iar numărul acestora e nesfîrșit (...), dar toate virtuțile, toate viciile, toate cunoștințele, toate greșelile și toate patimile, toate acestea acționînd împreună și alcătuiind din contopirea și din efectele lor reciproce mii de milioane de combinații, au dat naștere, după multe secole, unității celei mai complicate și celui mai bun echilibru de forțe politice care s-au văzut pe lume”, și foarte personala mărturisire plină de amărăciune și descurajare că „nu există decît violența în univers, dar sîntem pervertiți de filozofia modernă care spune că totul este bine, în vreme ce răul a pîngărit totul și că, într-un anume sens foarte adevărat, totul e rău pentru că nimic nu e la locul lui”, trebuie căutată dorința lui uneori disepartată de a nu-și trăda convingerile, cu atît mai aprigă cu cît a avut de înfruntat evenimente de ordin general care i-au înrîurit hotărîtor destinul personal.

Cititorilor *Exercițiilor de admirație* ale lui Cioran, apărute în românește la Humanitas, între care se află și eseul de mari dimensiuni despre gîndirea reacționară, dedicat lui Joseph de Maistre, Editura Anastasia le oferă, și desigur că nu numai lor, traducerea unei foarte elocvente selecții din scrierile acestui autor pe care Baudelaire îl considera, alături de E.A. Poe, mentorul său spiritual. Selecția, sugestiv intitulată *Istorie și Providență**, traducerea însoțită de note, prefața și tabelul cronologic aparțin Tatianeii-Ana Fluieraru, care și-a asumat cu admirabilă competență toate aceste sarcini dificile. Volumul are și o postfață semnată de Toader Paleologu, polemică la adresa eruditului eseu al lui Cioran, și binevenită pentru că aduce un punct nou de vedere asupra unui scriitor greu de ocolit pentru oricine ar dori să înțeleagă mecanismul unei atitudini antiraționaliste trăite „la cald”, sau să identifice sursele latente mesianice a romantismului francez.

Marina Vazaca

* Volumul cuprinde: *Considerații asupra Franței, Eseu despre principiul generator al constituțiilor politice și al altor instituții seculare, Despre papă, Corespondența diplomatică, Despre biserica galicană în raport cu suveranul pontif, Serile la Sankt-Petersburg sau convorbiri despre cîrmuirea lumii de către Providență.*

Viena și exilul

DUPĂ ce a scris jumătate din primul său roman, îndoindu-se de valoarea lui, Soma Mor-

Joseph Roth în 1936

genstern a trimis cîte o copie celor mai buni prieteni ai săi, Robert Musil și Joseph Roth. Primul l-a încurajat, iar celălalt l-a sfătuit să rescrie totul. În Viena primului sfert de secol, Roth, Morgenstern și Zweig îi citeau pe Max Nordau și Freud, frecventau cafenelele și teatrele, scriau articole pentru ziarele nemțești și, mai ales, erau subjugăți propriilor proiecte literare, căci fiecare visa să ajungă un scriitor celebru. Joseph Roth a scris cinci romane, între care o capodoperă, *Marșul lui Radetzky* (1932) și a murit alcoolic, la 45 de ani, în 1939, la Paris. Stefan Zweig a cunoscut un mare succes internațional încă din timpul vieții, cu numeroasele sale romane și biografii romanțate, s-a exilat din pricina nazismului în Brazilia și s-a sinucis, împreună cu soția sa, în 1942, la 61 de ani. Doar Soma Morgenstern a trăit în deplin anonim, la New York, pînă la 86 de ani, romanele sale fiind uitate iar un manuscris despre Alban Berg, al cărui bun prieten a fost, precum și

Stefan Zweig în 1920

multe carnete personale, dispărînd fără urmă. Nu și memoriile sale, dictate în '60-'70 și intitulate *Fuga și sfîrșitul lui Joseph Roth*, extrem de interesante pentru lumea vieneză pe care o evocă și personalitățile pe care le-a cunoscut. Alături de *Lumea de ieri* a lui Stefan Zweig, cartea lui Morgenstern despre Viena, exil, dar mai ales despre prietenie și creație, este un document psihologic și de istorie literară extrem de prețios.

Cartea secolului și topul ultimelor decenii

◆ Britanicii, care se dau în vînt după asemenea jocuri, au organizat un „sondaj mondial” pentru a desemna „cartea secolului” și cele mai bune zece romane ale ultimilor 20 de ani. 25.000 de votanți au ales *Domnul inelelor* de J.R.R. Tolkien (1892-1973) drept cartea secolului. Tradusă în mai toate limbile și vindută în peste 50 de milioane de exemplare, trilogia lui Tolkien a marcat, de peste patru decenii, generații de cititori din toată lumea cu mitologia ei bizară, astfel încît s-au constituit asociații de fani în 37 de țări, în Rusia existînd o adevărată tolkienmanie, atît printre copii cît și printre adulți. Lupta omuleților cu un dușman ce-i depășește a fost preferată lui 1984 și *Fermei animalelor* de George Orwell, situate pe locurile 2 și 3. Dintre francezi, primul ocupă locul 20: Albert Camus cu *Străinul*, iar Proust e al 33-lea pe listă! Cît despre topul ultimelor două decenii, preferințele cititorilor au dictat următoarea ordine: 1 - Umberto Eco, *Numele trandafirului*; 2 - Kazuo Ishiguro, *Ramășițele zilei*; 3 - Michael Ondaatje, *Pacientul englez*; 4 - Gabriel García Márquez, *Dragostea în timpul holerei*; 5 - Vikram Seth, *Un băiat convenabil*; 6 - Antonia S. Byatt, *Poseziune*; 7 - Louis de Bernières, *Mandolina capităului Corelli*; 8 - Naguib Mahfuz, *Trilogie*; 9 - Jeanette Winterson, *Portocalele nu sînt singurele fructe* și 10 - Angela Carter, *Nopti la circ*.

◆ La Ed. Bompiani din Milano, a apărut un nou volum de Umberto Eco, intitulat *Kant și ornitorincul*. „Primul sfat pe care l-aș da unui cititor

Iluzionistul

◆ Ultimul volum de nuvele al lui Ray Bradbury, *În rest, totul e foarte bine* reunește 20 de proze, foarte diferite ca tematică și structură narativă, dar care au în comun magia stilului care, de jumătate de secol, îi captivează pe cititorii din toată lumea. Nici science fiction, nici fantastice, povestirile lui Bradbury au virtuți euforice resuscitînd în fiecare cititor adolescentul care a fost. Cel mai bine se caracterizează el însuși în postfața acestui volum în care povestește cum un afiș de spectacol de magie, văzut pe cînd era copil, i-a hotărît viitorul: „Am

știut că într-o zi va trebui să devin eu însumi magician”. Și adaugă: „E chiar ceea ce s-a întimplat, nu? Fiindcă eu nu sînt un scriitor de proză științe fiction, fantastică, realist-magică, nici un autor de povești sau de poeme suprarrealiste. Eu mă văd mai curînd ca un soi de iluzionist”. E păcat că editurile noastre care publică atîtea traduceri din autori americani nu-și îndreaptă atenția și spre vasta operă a lui Ray Bradbury, cu atît mai mult cu cît la noi proza scurtă are încă multă căutare iar autorul e cunoscut ca un maestru al genului.

Roman de viață lungă

◆ Raymond Tallis, autor a peste 130 de lucrări medicale, eseuri literare și filosofice, scrie de 25 de ani un roman, *De Luce*. Cele 3000 de pagini scrise pînă acum nu reprezintă decît jumătate din vastul proiect. Puțini editori s-au arătat interesați de publicarea lui, majoritatea temîndu-se că nu vor mai apuca ziua cînd romanul va fi terminat. Doar Tallis e sigur că va ajunge la capătul lungii povești: el e profesor de medicină, specialitatea geriatrică, la Universitatea din Manchester.

Kant și ornitorincul

tor normal este să nu-l cumpere, cum n-ar cumpăra un tratat de fizică”, a spus Eco, intervievat de „La Repubblica” la lansarea cărții. Adică, nespecialiștii să se abțină: esul se adresează semioticienilor și filosofilor. De ce să pui cititorul de romane de consum să cugete asupra naturii complexe a ornitorincului, animal inclasabil prin excelență? Oare cum l-ar fi încadrat Kant,

Top irlandez

◆ Este foarte interesant de urmărit nivelul de cultură al unui popor, după preferințele sale literare înregistrate în clasamentele vînzărilor în librării. Dacă în multe din topurile naționale publicate în aceste pagini predominau cărțile frivole, de scandal, sau biografiile unor celebriități efemere (cîntăreți, sportivi, actori, politicieni), irlandezii, care au dat

literaturii universale atîtea nume mari, preferă cărțile serioase de istorie a țării lor, eseurile filosofice și poezia. Cea mai vindută carte în preajma sărbătorilor a fost un eseu despre misticismul și spiritualitatea lumii celtice, *Anam cara* (Suflul frate), apărută la Bantam Press sub semnătura poetului irlandez John O'Donoghue.

Giuseppe Ungaretti despre Constantin Brâncuși

Giuseppe Ungaretti

B OGATA ARHIVĂ

a scriitorului Miron Grindea din Londra este una din mândriile King's College-ului și obiectul unor atente cercetări din partea unor specialiști străini (mai ales că aici este adăpostită și bogata corespondență dintre George Enescu și Yehudi Menuhin). Unii dintre ei, cum este Vanessa Davis, au consacrat chiar teze de doctorat scriitorului român de origine evreiască Miron Grindea (1909-1995), plecat din țară în 1939 și care a editat revista internațională de literatură *Adam*, apărută în limbile engleză și franceză (un fel de *Secolul 20* britanic!) din 1941 pînă în 1995, într-un total de aproape 500 de numere.

Se află adunată în arhivă o bogată colecție de scrisori, schimbate de-a lungul anilor cu cei mai de seamă creatori europeni și din Statele Unite, corespondență care, odată publicată, ar aduce țării noastre meritate aprecieri. Deoarece în multe mape se ascunde o adevărată comoară de gânduri, reflecții, păreri, ea ar reclama măcar o mai atentă cercetare din partea unor studiosi români, aflați la burse în Londra. (O altă bogată arhivă este aceea a publicistului Șerban Popp de lângă Norfolk, care solicită degeaba, în fiecare an, un specialist din țară să-i pună în ordine arhiva deosebit de prețioasă pentru istoria exilului românesc din America de Sud, Italia și Anglia!) De exemplu, corespondența redactorului revistei *Adam* cu scriitori italieni înregistrează nume ca Papini, Croce, Quasimodo, Ungaretti. Acesta din urmă adresează la un moment dat compatriotului nostru o scrisoare-amintire, în care rememorează întîlnirea sa cu doi dintre reprezentanții spiritului românesc în lume, Constantin Brâncuși și Ion Mirea, pe care i-a cunoscut în peregrinările sale la Paris. Impresiile despre Brâncuși sunt memorabile, ca și admirația pentru pictorul Ion Mirea. Cuvintele de apreciere rostite de Ungaretti nu sunt numai amintirile unui mare poet și artist, ci și aprecierile unui profund cunoscător de frumos românesc, așa după cum o putem desprinde și din alte mărturii ale sale.

Mircea Popa

Giuseppe Ungaretti către Miron Grindea

ÎN VIAȚA MEĂ am întîlnit doar doi români: un sculptor și un pictor; pe primul, în tinerețe, cu jumătate de secol în urmă, pe vremea cînd eram student la Paris, l-am întîlnit în casa unei doamne căreia îi plăcea anturajul persoanelor excentrice. Acest sculptor era Brâncuși, marele Brâncuși, care, împreună cu Medardo Rosso, este cel mai important sculptor european de la impresionism încoace.

Cînd l-am întîlnit eu, avea aproape șazeci de ani, vîrstă pe care o are acum pictorul Mirea, celălalt artist român de la care am învățat să iubesc arta și viața. Ca și Mirea, era vlăguit și încrunțat și la fel ca el, avea părul grizonat (ce) îi flutura în vînt, privirea ageră, dar, spre deosebire de el, își etala ca pe o coroană barba de apostol, creată și aparent neingrijită, deși în realitate era aranjată cu cea mai mare grijă. Cu mai bine de cincizeci de ani în urmă, îl întîlneam cînd se plimba șchiopătînd, sprijinindu-se în baston. În imensul său atelier de

le ținea în mână și le mîngăia modelându-le cu mîgală săptămîni de-a rîndul, apoi le lua din nou și le mîngăia, după alți ani, pînă cînd, în cele din urmă, trăsăturile și formele ovale începeau să dispară și nu mai păstrau decît un singur adevăr tainic.

Mirea lucrează în același suflu blînd, cu aceeași răbdare miraculoasă. Odată și-a concentrat inspirația înspre strălucirea încântătoare a arabescurilor în culori pure. Astăzi, credincios încă culorilor acestora, le contopește cu anxietatea sa în parabola anotimpurilor, care se întinde de la primăvara la toamna. Contemplă primăvara pe care cocorii vin s-o vestească și, îndată ce ajung la destinație, cad la pămînt, extenuați. Contemplă cocorii cînd își iau zborul toamna, în văzduhul de un albastru imaculat.

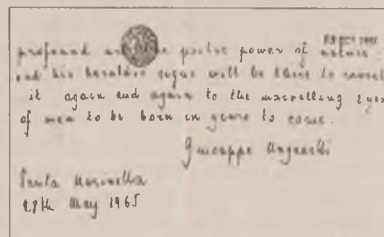
Alteori, pictura lui Mirea se desfată cu vraja glasurilor de păsări, ciripituri, triluri, cântece prețuțindeni în jur sau necontenite sunete fluierate brăzdînd noaptea.

Trăim în secolul zborurilor, dar aproape că l-am uitat pe al păsărilor și, cel puțin în Italia, se pare că doar rar, din cînd în cînd, mai auzim ceva despre ele.

Îi sunt recunoscător lui Mirea că m-a făcut să simt, prin arta sa simplă, intensă, profundă, puterea poetică a naturii: iar semnele sale heraldice se vor înfățișa mereu și mereu ochilor uimiți ai celor ce se vor naște în anii ce vin.

G. Ungaretti

Santa Marinella,
26 mai 1965

lucru, adesea îl vedeam adăstînd în preajma uneia dintre sculpturile sale în metal, reprezentînd un chip feminin, pe care le lucra pe atunci,

Revista revistelor

Posteritatea lui Marin Preda

Ultimul număr apărut în anul precedent din *CAIETE CRITICE* e consacrat unei discuții despre posteritatea lui Marin Preda. Participă la discuție scriitori din mai multe generații și de diverse orientări. În afara evocărilor venite din partea celor care l-au cunoscut mai mult sau mai puțin pe Marin Preda, care îi conturează acestuia un portret cuceritor, limpezind ciudățeniile omului, toți cei chestionați, fie că l-au cunoscut, fie că nu, pe romancier sînt, fără să știe, de acord că posteritatea lui Preda e, cel puțin deocamdată, ferită de primejdia unei receptări negative. Fermecător scrise amintirile lui Adrian Păunescu despre Preda, chiar dacă cel dintîi se străduiește să arunce o lumină favorabilă și asupra propriei sale persoane, probabil că din obișnuința de a fi în permanență vioara întîi. Povestește Adrian Păunescu: în Elveția unde ajunseseră laolaltă el, Preda și Geo Dumitrescu, la poalele unui munte, Preda stă la o masă, cu o bere în față, iar ceilalți doi trag să călătorească cu telefericul, în virful muntelui. Preda are o reacție de Caragiale, preferînd peisajul văzut de jos și fără să „vibreze” la natură, ci sfătuiindu-i pe cei doi poeți să-și bage mințile în cap și să stea alături de el. Poeții nu rabdă, ci vizitează virful muntelui, în pofida sfatului prozatorului, care îi previne că de sus nu vor face altceva decît să-și „belească ochii”, în afara de primejdia călătoriei pe cablul telefericului. La două săptămîni după aceea, afirmă Adrian Păunescu, povestitul teleferic s-a prăbușit. Același Adrian Păunescu relatează o scenă în trei: el, Ceaușescu și Marin Preda, după ce N. Ceaușescu își anunțase intenția de a întoarce literatura autohtonă la realismul socialist. Cum Marin Preda nu s-a lăudat niciodată cu succesul pe care i-l atribuie Adrian Păunescu și cum mai există o relatare despre realismul socialist al cărei protagonist a fost, se pare, Zaharia Stancu, tot cu aceleași cuvinte pe care Adrian Păunescu i le atribuie lui Marin Preda, întrebarea e cum au stat de fapt lucrurile. Ca scenă literară însă, relatarea lui Adrian Păunescu e interesantă din două motive. Cel dintîi e (indoielnic!) relatarea despre Ceaușescu. Acesta văzut prin ochii poetului pare

un om reflexiv și preocupat de soarta literaturii. Cum însă întreaga scenă, afirmă Adrian Păunescu, e rezultatul faptului că el l-a montat pe Marin Preda să-i ceară audiența lui Ceaușescu, deoarece acesta ar fi afirmat că el n-are ce să-i facă lui Preda, ceea ce se pare că Ceaușescu ar mai fi spus și despre Zaharia Stancu, fraza pe care Adrian Păunescu i-o atribuie lui Marin Preda în timpul discuției lor în trei, e discutabilă, ca adevăr istoric. Dar, *se non è vero, è ben trovato*. Chiar dacă această scenă n-a existat decît în mintea poetului, ea e extraordinară și merită ținută minte. Preda intră în audiență la Ceaușescu, nu vrea să ia loc și îi spune acestuia că dacă introduce realismul socialist, el, Marin Preda, se sinucide. Ceaușescu vrea să-l ducă cu vorba. Preda insistă, cu aceleași cuvinte, o dată și încă o dată, făcîndu-l pe Ceaușescu să cedeze. Lăsînd deoparte rolul de-regizor al scenei pe care și-l atribuie Adrian Păunescu, dialogul dintre scriitor și puterul zilei e de ținut minte. Pe de altă parte, din *Caiete* reiese că Preda e considerat un scriitor de o extraordinară forță, greu de doborît de eventualii săi adversari postumi. Interesant e și portretul acestuia rezultat din discuția lui Eugen Simion cu Aurora Cornu, prima soție a romancierului. Discuția, care a avut loc după moartea lui Preda, dar la puțin timp după, vorbește despre un Preda comunicativ, cu ciudățeni explicabile, dar, pe de altă parte, cu o atitudine față de Occident retractil-supărată. Lui Preda îi lipsește, limpede, curiozitatea lui Marin Sorescu față de Occident, ca și capacitatea acestuia din urmă de a-și face prieteni pretutindeni. Fidel afirmației sale că un țaran caută la oraș alți țărani, Preda se pare că a căutat la Paris români, adică tot români. Spre deosebire de el, țaranul Marin Sorescu și-a făcut prieteni în Occident, întîlnindu-se cu literați străini și, cum spune Sorin Alexandrescu, și-a gospodărit cu atenție opera, în străinătate. Se pare că Preda ar fi avut nevoie de un agent literar.

Ceasul rău

Sărbătorile Cronicarului au fost amărîte fiere din pricina greșelilor apărute în ultimul nostru număr de anul trecut. Degeaba ne-am pune acum scrum de țigară în cap, nu mai ajută la nimic, poate doar la indusirea firelor albe... Maniaci ai acurateții tipografice și intransigenți cu neglijențele altora, am fost pedepsiți de ceasul rău să ne contemplăm neputincioși și dămăi birna din ochi, pe lingă alte paie, de exemplu enervantele despărțiri aiurea în silabe, care, deși corectate o dată, au apărut la repaginări din nou, iar mica echipă tehnică ce s-a luptat cu 48 de pagini într-o singură zi n-a mai avut timp să revină asupra lor. Dar astea, ca și greșelile de literă, sînt mărunțușuri pasabile față de gugumănia de la pagina 44: două materiale diferite, unul despre *Cartea amintirilor* a lui Păter Nădas și altul despre obsesivitatea limbajului în literatura rusă actuală au apărut sub același titlu, ca un singur articol, deși nu aveau în comun decît traducătoarea, Marina Vazaca. Cum de s-a întîmplat o asemenea prostie și cine e de vină nu are importanță pentru cititor, căruia îi cerem iertare și îl asigurăm că rușinea și regretul ne-au chinat urît de atunci încoaice și ne-au făcut să ne reorganizăm munca, astfel încît să nu-i mai rămîna dracului loc să-și vîre coada. ❖ În culpă fiind, nu mai îndrăznim (deocamdată) să-i criticăm pe alții, așa că o să laudăm VĂTRA nr. 11, în care apare din nou originala rubrică *Față în față*. De data asta se oglindesc unul în altul doi scriitori timișoreni, Vasile Popovici și Daniel Vighi, despre care aflăm că sînt nedespărțiți din copilărie: au fost

LA MICROSCOP

SCANDALUL MONARHIEI

ÎN ULTIMII ani, în România nu mai extraterestrii nu și-au făcut partid. S-au înregistrat la tribunal și vreo două partide monarhiste, idee bizară ca să nu-i spun prostescă, fiindcă n-aș vrea să-i jignesc pe cei care și-au confundat sentimentele cu ideile politice. Dacă nu cumva aceștia au ajuns la o asemenea nefericită formulare împinși mai mult sau mai puțin de la spate.

Istorici, oameni politici serioși și în general cea mai mare parte din opinia publică autohtonă sînt de acord că, la noi, monarhia a fost îndepărtată din țară în urma unei lovituri de stat. Actul constituțional prin care în '91 România a devenit republică e o chestiune care nu privește libertatea de mișcare a Casei Regale și nici libertatea de expresie a regelui. Casa Regală are un anumit regulament de funcționare, istoricește formalizat. Regele Mihai, chiar dacă respectă ca persoană particulară Constituția, n-are dreptul ca șef al Casei Regale să ignore reguli de bună funcționare ale acestei Case, cum e aceea de a desemna un succesor direct. Altfel spus, un șef al Casei ale cărui afirmații să fie considerate reprezentative după dispariția fizică a regelui Mihai. Într-un anume sens, regele a și dat de înțeles că nu consideră, deocamdată, problema reinstalării monarhiei de actualitate. O dată, direct, cînd a intervenit în scandalul celor trei miniștri afirmînd că problema revenirii sale la tron nu e de actualitate. Iar mai de curînd, indirect, ignorînd legea salică și anunțînd că principesa Margareta va deveni șefa Casei Regale după dispariția sa. Toate prostiile sau, cum ar spune dl Al. Paleologu, imbecilitățile proclamate de diverse partide cu acest prilej sînt neavenite. Dl Paleologu, monarhist pe față și adversar de plano al ideii de republică, e senator într-o republică. Acceptă, adică, realitatea politică din țara noastră și nu sare la gîtul republicanilor. Nici n-ar avea cum, dar asta e altă poveste. Din păcate pentru tradițiile noastre, ideea de șef de familie a căzut în desuetudine. Altminteri, afirmația-proclama-

ție a regelui că șefa Casei Regale va deveni principesa Margareta ar fi fost privită cu o demnă înțelegere, nu cu toate aceste răstiri de răsăpîntie și speculații de doi bani cu care a fost privit acest, de fapt, Testament al regelui. Amatorii de subtilități și de speculații ar fi trebuit să sară în sus dacă regele ar fi anunțat că prințul Nicolae e succesorul său, potrivit regulilor Casei Regale în România. Toate aceste izbucniri de un ridicol maxim dovedesc și cîta istorie a țării lor cunosc mulți dintre liderii de partid autohtoni și, pe de altă parte, cît efect poate avea un accident în istoria Casei Regale la mai bine de șase decenii după producerea sa. Licența pe care și-a permis-o regele Carol al II-lea pentru a se întoarce la tron, e acum un temei de neîncredere față de cuvîntul Casei Regale din partea anumitor forțe politice. Regele ar fi putut, dacă ar fi vrut asta, să provoace cu succes un război civil în România sau cel puțin o uriașă răzmeriță cu ocazia vizitei sale în țară, de Paști, cu cîțiva ani în urmă. N-a făcut-o. La fel cum în '47 n-a riscat viața cîtorva mii de studenți aflați în arest, cu care a fost șantajat pentru a i se obține semnătura de abdicare. Acest patriarh al României eterne, iertate să-mi fie cuvintele mari, nu face politică în sensul obișnuit al cuvîntului. Declarînd că nu mai există exil, azi, pentru românii plecați din țară, regele a declarat implicit că acceptă situația constituțională în care se află România. Dar cetățeanul Mihai al României nu-și putea ignora îndatoririle de șef al Casei sale. Și în această calitate a precizat, testamentar, că după sine, șefa acestei Case devine principesa Margareta. Amatorii de speculații ar putea spune că regele a desemnat drept urmaș a sa o regentă, în raport cu legea salică. Ceea ce mi se pare însă îngrijorător e că persoane care conduc partide și au condus țara nu-și cunosc istoria. Or, dacă nu te interesează propriul tău trecut, căci asta e istoria, grosso modo, în ce calitate vrei să conduci viitorul țării tale?

Cristian Teodorescu

colegi de școală, facultate și armată, au predat la aceeași școală generală, și-au luat doctoratul în același an, acum sînt amîndoi cadre universitare la aceeași facultate și, pe deasupra, și vecini... Portretele pe care și le fac unul altuia maschează pudic sub ironie o prietenie bărbătească exemplară, o complementaritate între doi oameni foarte deosebiți care au în comun vocația literară: premiantul inteligent, ordonat, serios, cu principii salutare - Bazil și boemul imprăștiat, fan-tezist, entuziast - Daniel („Acum - scrie Vighi - m-am liniștit în mare măsură că nu mai suport marmurele istovitoare, tînd și eu spre idealul vasilien de viață, numai că, din cînd în cînd, tot mai dau în gropi boeme”). În șirul cunoscut de prietenii literare, trebuie să-i adăugăm de acum înainte și pe acești doi extraordinari de simpatici scriitori care dețin se pare recordul de prietenie neîntreruptă și mai au destulă vreme să-l sporească. ❖ Restul numărului are ca temă *Parisul românilor* și se constituie într-o antologie cu două secțiuni temporale: *Parisul lor*, mărturiile ale unor voci din trecut (Codru Drăgușanu, Heliade Rădulescu, N. Iorga, O. Goga, M. Sebastian, Liviu Rebreanu, Ilarie Voronca, Cioran, Arghezi, Mircea Eliade) și *Parisul nostru* - impresii ale scriitorilor contemporani confrunțați la fața locului cu mitul parizian. Prefațată de Mircea Zăciu, antologia, amplificată, ar putea fi o carte delectabilă despre fascinația centrului cultural care este „de aproape două veacuri una din marile obseșii ale intelectualului român” și va con-

tinua să fie astfel, căci, „noi, românii, [...] visăm Parisul așa cum ne visăm copilăria: teritoriu tulburător, compensatoriu, nostalgic și stimulator laolaltă”. Dintre cei 32 de scriitori din toate generațiile, de la octogenari la nouăzeciști, ce au răspuns pînă acum solicitării de a vorbi despre „Parisul lor”, unii sînt stabiliți acolo de mai multă sau mai puțină vreme (precum Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, Sanda Stolojan, Miron Kîropol, Dan Culcer, Dinu Flămînd ș.a.), alții au avut sejururi lungi și se duc des (Maria Banuș, N. Balotă, N. Breban, Livius Cjocărlie, Ion Pop) iar o a treia categorie sînt cei care au poptit pentru mai scurt timp în orașul-lumină, ca bursieri sau vizitatori. În moduri și stiluri diverse, toți vorbesc mai ales despre iradierea spiritualității franceze, despre climatul cultural și emblemele lui. Cu o singură excepție: Liviu Ioan Stoiciu care, din cele cîteva zile petrecute acum un an în capitala Franței, își amintește în mod special excesurile de ciine de pe trotuare: „Îmi e penibil cînd scriu aceste însemnări, care par marginale, deșeuri al subconștientului, fleacuri lingvistice - că asta țin eu minte de la Paris. Nu tu Musée du Louvre, nu tu Centre G. Pompidou sau Jardin du Luxembourg sau Sacré-Coeur sau măcar Tour Eiffel? Ei bine, nu. Îmi pare rău. Memoria mea a pastrat în primul rînd această inadmisibilă și in-tempestivă expunere fecală cotidiană.”

Cronicar

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draço print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147,
sector 5 - București; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

24 pag - 2.000 lei
La redacție: 1.500 lei